

Tartalom

TEOLÓGIA

TÓTH TAMÁS Gottfried W. Leibniz és Arthur Schopenhauer „A lehető legjobb” és a „lehető legrosszabb világ”	7
FODOR JÁNOS – ROSTA ANDREA Otthon és otthontalanság a papi szolgálatban.....	23
TÖRÖK ISTVÁN IZSÁK Szükség van-e kreatív papokra?	41

SZOCIÁLIS TANULMÁNYOK

IVONY ÉVA Veszprém város demográfiai folyamatainak változásai 2012-2021 között.....	67
LEVELEKI MAGDOLNA A jövedelmi viszonyok és a munkavállalás alakulása az időskorúak körében Veszprémben tíz év távlatában	92
NYILAS MIHÁLY Az idősek érdekképviselése, érdekvédelme, jogbiztonsága és tájékozottsága Veszprémben.....	110
MAGVAS MÁRIA Közösségi élet és szabadidő-felhasználás az időskorúak körében Veszprémben 2012-2022	125

TUDOMÁNY, ERKÖLCS, JOG - 1956

BIRHER NÁNDOR Szent Tamás szociális szemlélete és az Aranybulla keresztény alapjai	143
KAHLER FRIGYES Gondolatok a „halál kultúrájának” ideológiájáról.....	155
VERESS GÁBOR Veress Lajos, a Magyar Nemzeti Bank Forradalmi Bizottságának elnöke – az elfeledett forradalmár	170
A Studia Wesprimiensia 2023. évi I-II. számának szerzői	185

Studia

XXV. évfolyam, 2023. I-II. szám

Wesprimiensia

A Veszprémi Érseki Főiskola
folyóirata

Tanulmányok a teológia, a neveléstudomány-pedagógia
és a szociális tanulmányok területeiről

XXV. évfolyam, 2023. I-II. szám

A Veszprémi Érseki Főiskola folyóirata

STUDIA WESPRIMIENSIA

Tóth Tamás

római katolikus pap, doktorandusz

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem HTK Hittudományi Doktori Iskola)

Gottfried W. Leibniz és Arthur Schopenhauer – „A lehető legjobb” és a „lehető legrosszabb világ”

1. Bevezetés

Leibniz teodíceáját vizsgálva szinte már klisévé vált az a filozófiai-teológiai kérdéssel, hogy hogyan egyeztethető össze a világban tapasztalható rossz Isten mindenhatóságával és gondviselésével.¹ A válaszokat több tudományos diszciplínától várták Leibniz kortársai, mégis velük együtt – Leibnizhez hasonlóan – megoldásként most a filozófia tudományát választjuk megoldókulcsként ahhoz, hogy Leibniz kortársainak és a magunk disztópikus hangulatában élő emberek pesszimizmusa elleni harcban válaszokat kapjunk a korábbi és a jelenlegi kataklizmáink, az aktuális járványok, a háború vagy a társadalmi változások által okozott paradigmaváltásokból fakadó nehézségekre. Ezen embert próbáló helyzetek módfelett éreztetik a világban jelen levő rossz fogalmát, amely a maga triplex formulájában manifesztálódik (*malum phsyhicum; malum morale et malum metaphysicum*).² Akármely társadalmi területen is vagyunk jelen korunkban, számunkra is égbe kiáltanak a metafizikát súrló kérdések: Miért van a rossz a világban? Esetleg – jobb lenni vagy nem lenni? Ezek a kérdések a germán kifejezéssel élve már „*absolutes Muss*”-ként törnek fel belőlünk. Ezért hívjuk segítségül egy régi gondolkodó polihisztort mint a filozófia egyik híres oszlopát a

1 TURGONYI Zoltán: *A filozófia alapjai és történetének vázlata*. Egyházfórum Alapítvány, Budapest, 2006. 39–40.

2 VINCZE Krisztián: Miért van a rossz, ha van Isten? A teodiceai válaszstratégiák apóriáiból Krisztus felé tekintve. *Teológia*, 2015/1-2. 112–113.

18. századból, Gottfried W. Leibnizet, aki tanulmányunk fő motívumával szólít fel bennünket gondolkodásra: „Én, Leibniz segítek abban, hogy az Egészről, amiről oly keveset tudunk, a legjobbakat gondold. Mert legyünk őszinték: te is inkább a megszületést választod, mint a meg nem születést. És azoknak, akik azért panaszkodnak, mert ebbe a világba, és ebbe az időbe születtek egy másik helyett, azt mondom: csak magukat okolhatják keserűségük miatt, mert nem tudták saját kontextusukban, saját természetük szerint a lehető legjobb világot választani.”³

A következőkben írásom Leibniz optimizmusát vizsgálja a lehető legjobb világ alapmotívumának segítségével, amely igazán leibnizi gondolat, továbbá útjelzőtáblaként nyújt segítséget morális-etikai kérdéseink és választásaink útján. Nem célom belekevernem a rossz problematikáját az értekezésbe vagy az optimista filozófus korának természettudományos igazságait, mert az tovább szövevényesítené a munkát, hanem a legjobb és a legrosszabb világ gondolata a vezérfonal. Ezután górcső alá veszem Schopenhauer világnézetét, aki a 19. század klasszikus német filozófia pesszimizmái közé tartozik. Szerinte „*a lehető legrosszabb világban*” élünk, így Schopenhauer Leibnizzel ellentétben világunkat a lehető legrosszabb világnak tartja, amely számára oly tökéletlen, hogyha még egy kicsivel rosszabb volna, már nem is tudna működni.⁴ A kérdés már csak az, hogy mi vette a bölcselet ezen két mesterét arra, hogy a világot, amiben mindketten éltek – a lehető legjobbnak és a lehető legrosszabbnak véljék?

3 HELLER Ágnes: *Leibniz egzisztenciális metafizikája*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1995. (borítókép)

4 TURGONYI: *A filozófia alapjai és történetének vázlatja*. 192.

2. Leibniz filozófiája

2.1. Leibniz optimizmusa

Leibniz világlátása az optimizmus eszméjét tükrözi, aki filozófiájában – létrehozva a teodícea műfaját, kidolgozta – a „lehető legjobb világ” gondolatát. Leibniz filozófiai meglátása az, hogy Isten – a világ teremtőjeként – a lehető legjobb világot alkotta meg annak ellenére, hogy a világban az emberek érzékelik a köztük lévő rosszat, amely kétséget támaszt Isten mindenhatóságával, mindentudásával és jóakarásával szemben. Érdekes, hogy Leibniz a rossz problémáján a jó hiányosságát értette (*privatio boni*), amely mint hiátus kap helyet a világban, bár akinek van szeme, az észre fogja venni, hogy a világban lévő jó mindig erősebb a rossznál.⁵ Mégis a megváltás fényében leginkább azt mondhatjuk: Isten olyan világot teremtett, ahol minden lehetőségnek teret engedett: a pozitívna és a negatívna, a jóna és a rossznak is egyaránt, ám e látszatdualizmus ellenére a küzdelemre sarkall a bölcselet mestere.⁶

2.2. Leibniz istenbizonyítása⁷

Leibniz legjobb világról alkotott képét inkább a filozófia-teológia párbeszédében vizsgálom, ezért vessünk egy pillantást az ő argumentáló gondolatsorára Isten egzisztenciájával kapcsolatban. A filozófus gondolatában négy megkülönböztethető istenérv gondolatsora jelenik meg, amelyekkel Istenről alkotott világát tárja elénk. Az istenkeresés leibnizi útjai még Aquinói Szent Tamás filozófiájában is méltán megállnák a helyüket,⁸ sőt egyfajta kontinuitás is látható az angyali doktor logikájával kapcsolatban.

5 BOLBERITZ Pál – HOSSZÚ László: *Bölcslelettörténet*. Szent István Társulat, Budapest, 2004. 134.

6 Az optimizmus: <http://lexikon.katolikus.hu/O/optimizmus.html> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 9.)

7 Leibniz istenbizonyításának argumentációját ld.: TURAY Alfréd: *Filozófiatörténeti vázlatok*. Szent István Társulat, Budapest, 1996. 84–88.

8 BOLBERITZ – HOSSZÚ: *Bölcslelettörténet*. 134–135.

– Az első ilyen érv az úgynevezett ontológiai istenérv,⁹ amelynek alapja az *Isten létezik* tétel, ami szerint a valós létezés tökéletesség, így benne kell lennie a legtökéletesebb lény fogalmában. A valós létezés Isten lényegi tulajdonságához tartozik, amely szerint Isten szükségszerűen létező valóság. Ami pedig szükségszerűen létezik, az nem lehet lehetséges, mert logikailag képtelenség lenne ezt állítani. Arra, hogy Isten nem létezik, semmi sem utal.

- Leibniz második istenbizonyítása az örök igazságokból ered, amely szerint az örök érvényű igazságok nem a dolgoktól függenek, hanem valamilyen szükségszerű ontológiai alapon gyökereznek.¹⁰

- Harmadik érvként a létezők esetlegességéből (kontingenciájából¹¹) indul ki Leibniz, amely szerint a világ dolgai kontingensek, azaz nem hordják magukban létük magyarázatát, ezért esetlegesek, tehát létük nem szükségszerű, mivel lét és lényeg nem esik egybe. Szükség van egy elégséges alapelvre, ami Isten szükségszerű létét bizonyítja. Isten a szükségszerű szubsztancia, aki nem esetleges, de minden más igen. Isten végtelenül észszerű. A világ a rosszból a jóba igyekszik, de folyamatosan növelhető és tökéletesíthető. Így kerül felvetésre a leibnizi kérdés: „*Cur aliquid existat quam nihil?*” (Miért van a valami, miért nincs inkább a semmi?) Leibniz válasza erre, hogy a létezők magyarázata – amennyiben nem található meg a világban – a világon kívül kell azokat megtalálni, azaz Istenben.

9 Az ontológiai istenérv kapcsán eszünkbe juthat Canterbury Szent Anzelm, aki szerint Isten az, akitől nagyobbat elgondolni sem lehet. „*De az, aminél nagyobbat elgondolni nem lehetséges, lehetetlen, hogy csak az értelemben legyen. Ha ugyanis az, aminél nem lehetséges nagyobbat elgondolni, csak az értelemben van, akkor hiába ő az, aminél nagyobbat elgondolni nem lehetséges, mégis lehetséges elgondolni nagyobbat nála: ti. azt, ami olyan, mint ő, de ráadásul ténylegesen létezik. Kétségtelen tehát, hogy az, aminél nagyobbat elgondolni nem lehetséges, az értelemben is jelen van, és ténylegesen létezik.*” In: STEIGER Kornél (szerk.): *Bevezetés a Filozófiába. Szöveggyűjtemény.* Holnap Kiadó, Budapest, 1992. 133. Anzelm ezen istenérvével, amit Kant nevezett el a későbbiekben a Monologiumban ismerünk fel hasonló érvelésmódot, mint most Leibniznél.

10 Az örök igazságok istenérv Szent Ágoston noologikus érvével mutat hasonlóságot, melyben Ágoston az igazságot úgy jellemzi, hogy az feltárja azt, ami van. Azt is mondhatnánk, az igazság mindig hirdeti önmagát.

11 A kontingencia elve Aquinói Szent Tamás harmadik útjának gondolatával mutat párhuzamot.

- A következő érvben az eleve elrendelt harmónia elvéből kiindulva láthatjuk Leibniz mechanikus világfelfogását, amelyet a monaszok¹² közti összhanggal ír le a filozófus. A monaszok között eszmei kapcsolat áll fenn, s minden egyes monasz visszatükrözi a teremtett univerzumot. A véletlen és a törvények nem magyarázzák a világ rendjét, ezért kell feltételezni egy értelmes rendezőt, aki nem más, mint Isten.¹³ Azt kell mondanunk, hogy az egész világ így Istentől függ, így minden egyes monasz, azaz szubsztancia Istent tükrözi vissza.¹⁴

A négy istenérvet összegezve Leibniz a következő premisszákkal érvel Isten működése és a lehetséges világok közüli választás mellett.¹⁵

- Isten mindenható, mindentudó és jószág.¹⁶
- Isten teremtette a létező világot.
- Isten megteremthetett volna más világot vagy semmi többet (vanak lehetséges más világok).

12 Monasz: Leibniz a szubsztanciát nevezi monasznak, amelyhez erő tartozik. A szubsztancia lehet összetett vagy egyszerű. Ez az erőegység. Az anyagi valóságnak tartozó erő: Nem jellemzi a kiterjedés, egyszerű, oszthatatlan, metafizikai pont. Akárhány egyedi szubsztancia létezik, annyi monasz van szintén. A monaszok között nincs kölcsönhatás, zártak, nincs ablakuk. Öntevékeny, minden külső hatás nélkül. A kérdés az, ha a világ végtelen számú monaszból áll, ami nem kommunikál egymással, hogy lehet rendezett? A világban a monaszoknak ereje van, ez határozza meg a változást. A filozófiában előbb megjelenik a tér és az idő összekötése, mint Einsteinnél. A test is csak jelenség, az anyagtalan monasznak mozgása. Csak az érzékelés van. A filozófia is egy kontextusban való fejlődés. A monaszok együtt működése külső összehangoltságot eredményez. Minden monasz, ezért nincs merev elválasztás ember és állat között. Az élőben van egy lelki monasz, melynek van tudata, a lelki monasz alacsonyabb rendű. Az állatban levő lelki monasz: észlelés; az emberben levő lelki monasz: értelem képességét birtokolja. Minél magasabb rendű a monasz, annál élesebben érzékeli a világot.

13 Ez az elv akár Aquinói Szent Tamás ötödik útjára is emlékeztet, mely szerint a természeti dolgok mindig egy célra irányulnak.

14 Leibniz Mondagolóiája: <http://phil.elte.hu/logic/filtort/Leibniz%20-%20Monadologia.pdf> (Letöltés ideje: 2021. október 15.)

15 Lehetséges világ: <https://www.britannica.com/topic/possible-world> (Letöltés ideje: 2021. október 23.)

16 Deus omnipotent, omniscient, and omnibenevolent est. „Isten leginkább elfogadott és legjellemzőbb fogalmát elég jól kifejezik azok a szavak, hogy Isten abszolút tökéletes lény, ennek következményeit azonban általában nem gondolják át kellőképpen... a természetben több, teljesen különböző tökéletesség van, hogy Isten valamennyinek birtokában van, és hogy mindegyik a legmagasabb fokon illeti meg őt.” In: Gottfried Wilhelm LEIBNIZ: *Válogatott filozófiai írásai*. Európa Könyvkiadó, Budapest 1986. 7.

- Mivel Isten mindenható és mindentudó, ő tudta, melyik lehetséges világ a legjobb, és képes volt arra, hogy megteremtse, valamint mivel ő mindent jól akaró, ő választotta, hogy ezt a világot teremtsen meg. Ám Isten szemében nem időben létezünk. Emiatt a létező világ, az egy, amit Isten teremtett, a lehető legjobb világ anélkül, hogy determinálta volna.

Leibniz szerint a létező valós világ csak egy a végtelen számú világ között, ám azok közül is a lehető legjobb minden világban felmerülő negatívum ellenére. Hogy mit értünk a legjobban? *„A legjobb abban az értelemben, hogy a legtöbb entitást tartalmazza. A legjobb abban az értelemben, hogy minimális energiaráfordítással maximális hatást érjen el, és a legjobb- a legegyszerűbb törvényekkel, amelyekből a jelenségek legnagyobb gazdagsága következik.”* Mivel a létező világ Isten akarata választásának eredménye, ezért az elégséges ok elve alapján, a lehetséges világok közül a legjobb.¹⁷ Ezt a tételt bizonyítja Leibniz következő gondolata *Teodícea* című művében: *„Ez – mint az Istennő magyarázta – azért van így, mert a lehetséges világok végtelen sokasága között van egy, amely mindközül a legjobb, máskülönben Isten nem határozta volna el, hogy bármelyiket is megteremtse.”*¹⁸

2.3. Leibniz filozófiájának összefoglalása

A leibnizi filozófia általam vizsgált tétele tehát az, hogy van lehető legjobb világ. Az ember számára pedig feladat, hogy saját szituációjában találja meg ezt a legjobb világot a következő mottóval: *„Honeste vivere!”* Elégedj meg azzal, ami van, és így fogod megtalálni a lehető legjobb világot! A filozófus filozófiájában az egészre akar választ adni, a lehető legjobbakat kell róla elgondolni. Ha valaki rosszul érzi magát a bőrében, magát okolhatja, mert nem tudta a lehető legjobb világot választani magának. Fel kell ismerni a saját képességeinket, és azt kell tenni, amire születtünk. Ha van adottság, azt a legteljesebben ki kell bontakoztatni, azaz rendelkezünk kell kellő önismerettel és a saját

17 SCHÜTZ Antal. *A bölcsélet elemei*. Szent István Társulat, Budapest, 1944. 306

18 Gottfried Wilhelm LEIBNIZ: *Theodicy*. Cosimo, Inc. 2010. 364.

kontextusunk felismerésével. A gondolkodó számára nincs filozófia Isten nélkül, mivel véleménye szerint mindenki Istentől akarja magyarázni a világot. Az optimista filozófus szerint Isten létezik, ő a világ teremtője, aki mindentudó, mindenható és jószágos. *„Ha Isten nem létezne, akkor nemcsak, hogy nem létezne semmi, hanem éppenséggel a semmi lenne az, ami lehetséges, mivel Isten nem csupán létünk eredete és forrása, hanem egyben Ő az, aki valóságos tartalmat ad a dolgok lényegeinek. A dolgok valóságos létezéséből kitűnik az, hogy a dolgok lehetségesek is. Ezért kell léteznie egy olyan valóságnak, mely önmaga által létezik, s akinél a lényeg magában foglalja a létezést is, vagy akinek elegendő az is, hogy lehetséges legyen ahhoz, hogy aktuális, vagy Isten lehessen.”*¹⁹ Őt csak az ellentmondás elve korlátozza. Gondolkodásában a végtelen számú lehetséges világ lehetőségként létezik, és ezek közül csak egy kerül létbe. Ennek természetesen elégséges oka van, ez az ok pedig a tökéletesség okain alapszik, hiszen Isten a legtökéletesebbet választja.²⁰

19 BOLBERITZ Pál: *Isten, ember, vallás a keresztény filozófiai gondolkodás tükrében*. Ecclesia Könyvkiadó, 1981. 31.

20 ÁDÁM Zsófia Katalin: Teremtett világok-teista modális realizmus. *Elpis – Filozófiatudományi Folyóirat*, 2015/1. 57–75.

2.4. Voltaire²¹ kritikája a lehető legjobb világról

Kisebbsajta exkurzusként 'per tangentem' Voltaire, a háborús írásai közé tartozó *Candide*-ja merően gúnyos kritikával illeti a lehető legjobb világ gondolatát, amelyet Platónról eredeztet.²² Voltaire, a felvilágosodás korának kiemelkedő alakja Leibniz és Wolff metafizikai optimizmusát és ésszerűség-elvét látja el negatív minősítésű tézissel, amely a lehető legjobb világ fogalmát kérdőjelezi meg. Kitérőmben azért is irányult figyelmem Voltaire *Candide*-jára, mert a felvilágosodás egyik atyja, maga is expressis verbis a legjobb világ gondolata ellen van. „Az optimizmus [...] semmi más, sajnos [...], mint annak a dühös bizonygatása, hogy minden a legeslegjobb, mikor minden a legrosszabb.”²³ Vagy: „Mi végből teremtették a világot? Hogy legyen min mérgelődni.”²⁴ Voltaire regénye folyamán *Candide* fokozatosan veszíti el hitét a leibnizi optimista világlátásban a leghetetlenebb helyzetek megtapasztalása által, és egyre inkább feltáru számára a valóság, amely megtapasztalása által az optimizmusból a pesszimizmusba tér át.²⁵ A megpróbáltatások során a főhős számára jelentős fordulatot okozott a lisszaboni földrengés, ahol először mondta ki a híres cáfoló mondatát: „Ha ilyen a legeslegjobb világ, milyenek a többiek?” Kalandjai után *Candide* a visszavonulásba menekül, s a mű végén a

21 Voltaire a felvilágosodás embere, aki megszabadult a sötét középkortól. Azt is mondhatná róla a filozófiatörténet, hogy a világ szélhámosa. Gondolkodásmódjára a jezsuiták voltak hatással, hiszen ők nevelték. Tőlük megtanulta a szkepszist: Semmit el nem hinni, mindent be kell tudni bizonyítani. Később jogászokodott is, de nem lelt benne nagyobb sikerekre, inkább színműveket írt. Folyamatosan próbálja az Egyházat gyengíteni. 1755-ben nagy földrengés volt, amikor is több kérdés felmerült számára: Miért haltak meg az emberek? *Candide*-ban elveti a jó és a rossz közti különbséget s ebben foglalja össze a választát a miértkre. Az ember tehetetlen, ezt el kell fogadni, ezt kell munkával kompenzálni.

22 Mindemellett A *Filozófiai ábécében* is Leibniz-kritika olvasható: „Leibniz [...] azt írta, hogy Isten nem tehetett többet értünk; hogy a lehetőségek közül szükségszerűen a vitathatatlanul legjobbat választotta. Hogyhog? Kiűznek bennünket a gyönyörök kertjéből, ahol mindörökké élhetünk volna, ha nem falunk fel egy almát? Nyomorúságunkban nyomorult gyermekeket nemzünk, [...] gyötrelmesen múlnak ki, s aztán felfrissülésként örökkévaló évszázadokig lángokon prökölődünk? Ez volna tehát a lehető legjobb sors?” In: Roberto. R. ARAMAYO: *Voltaire avagy ironia kontra fanatizmus*. Líra kiadó, Budapest, 2022. 104.

23 Francois-Marie VOLTAIRE: *Candide* vagy az optimizmus. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2005. 78.

24 Uo. 88.

25 A háború, a nemi erőszak, a lopás, a kivégzés, az inkvizíció, a hajótörések, természeti katasztrófák, a kannibalizmus és a rabszolgaság okozta tapasztalatok által.

világtól elvonult protagonista a munkában találta meg az élete értelmét és örömét. Számára a világ ezáltal tud elviselhető lenni. Mindemellett rájön, hogy minden ember feladata és kötelessége az, hogy teremtsen magának egy saját világot, amelyben mindenki megtalálhatja a maga boldogságát. A tézisregény végkövetkeztetései pedig ekképpen szólnak: „*A munka elűzi a bűnt, az uralmat és a szükséget*” s a mű utolsó mondata: „*Vár ránk a munka a kertben.*” Ezekkel a gondolatokkal kínál Candide egyfajta megoldást arra, hogy miképpen tudjuk elviselni életünket.

Voltaire Candide-ja után áttérek a német idealista filozófia irányába, ahol szintén egy széles világlátó filozófussal találkozunk, aki igazán meghatározta a leibnizi gondolkodás ellentétét, a pesszimizmust, és aki filozófiájában megfogalmazta a legjobb világ ellentétét, a legrosszabb világ gondolatát.

3. Schopenhauer filozófiája

3.1. Schopenhauer filozófiájáról

A voluntarizmus atyjának nevezett Arthur Schopenhauer filozófiáját széleskörű bölcséleti világlátásából merítette. Gondolkodásában inspirációt kapott Platón, Immanuel Kant és a hindu bölcsélet igazságaiból. Érdeklődés lehet számunkra, hogy filozófiájában felismerhetők életrajzából megismert lelki tusái és belső jellemének, temperamentumának alaptónusai. Nagy hatást gyakorolt 17 éves kori énjére Buddha fiatalkori alakja, akivel azonosulni tudott a világ problémáin, a betegségekkel, az öregedés és a halál kérdésével. Ezek elől menekülnie kellett, ami nem csoda, hiszen egy zsenyéjében levő ifjú érthető, ha ódzkodik mindenfajta tapasztalható képétől a szenvedésnek. A filozófus olyan világba vágyott, ahol megszűnik minden akarat és keserűség, egy olyan világba, ahol az ember rájön arra, hogy az az élet szenvedés.²⁶ Itt juthat eszünkbe a buddhizmus *Nirvána* fogalma, amely önmagunk feloldását hirdeti, azaz a keresztény személy-fogalom megszűnését, elvesztését az individuum fogalmának, s megszű-

26 NAGY József: *A filozófia története. A Pantheon Ismerettára*. Pantheon Irodalmi Intézet R.-T., Budapest, 1921. 295.

nését minden olyan személyiségjegynek, melyek egyedivé és megismételhetetlen szubsztanciává tesznek bennünket. Schopenhauer korának újdonsága volt tehát a keleti filozófia vegyítése a nyugati filozófiával, amely meglehetősen komoly értelmezési nehézségeket teremtett az őt olvasók számára. Így nem csoda, hogy Schopenhauer pesszimista, mivel a létezés elutasítja, és az életet a világgal csupán egy olyan állapotnak véli, amit jobb minél hamarabb befejezni és megszüntetni: „Az élet nem arra való, hogy élvezzük, hanem hogy átessünk rajta és befejezzük.”²⁷ Így jutunk el arra a felismerésre, hogy Schopenhauer értekezései a világról, életről vagy szerelemről önmagukban rejtik filozófiájának végleges konklúzióját: a világ önmaga probléma.

3.2. Schopenhauer pesszimizmusa

A pesszimizmusáról és az ateizmusáról híres német filozófus a legprominensebb gondolkodó a nyugati filozófiai tradícióban, aki a földi életet egyfajta siralomvölgynek tekinti és a boldogság elérését pedig „egy koldus álmának”. Schopenhauer pesszimizmusát, amelyet édesapjától vett át, számos bölcselkedő életfilozófiáját meghatározta, többek között: Nietzsche, Wittgenstein, Wagner és Freud. Noha a pesszimizmus sosem volt populáris irányzata a filozófiának, mégis számos bepillantást kínál az emberi természet kívánságaiba és a boldogság lehetőségébe ebben a materialista világban, amit azzal is megfűszerez, hogy a keleti gondolkodást inkorporálja saját filozófiai rendszerébe. Schopenhauer szellemi termékét vizsgálva a világról alkotott képét fogom elemezni, mivel pesszimistaként Leibniz optimizmusának ellentétét fedezhetjük fel írásaiban. Amit elsőként állapíthatunk meg az ő gondolataiból: egy pesszimista számára a világ a lehető legrosszabb hely az életre, s a benne lévő élet nem érdemes arra, hogy azt éljük. „Ha kopogtatnál a sírokon, és megkérdeznéd a halottakat, hogy vajon

²⁷ Filozófiai irányzatok. A voluntarizmus: Schopenhauer és Nietzsche munkássága: www.tananyag.net/filozofia/iranyzatok/a-voluntarizmus-schopenhauer-es-nietzsche-munkassaga (Letöltés ideje: 2021. október 22.)

*fel akarnak támadni, csóválják a fejüket.*²⁸ Ezt a világot szeretném Schopenhauer szemüvegén keresztül megmutatni azáltal, hogy betekintést nyújtok voluntarista gondolkodásának legfőbb művébe, *A világ mint akarat és képzet* című írásába.

3.3. A világ mint akarat és képzet és a lehetséges legrosszabb világ

1844-ben született meg Schopenhauer *A világ mint akarat és képzet* című opusza, amelyben a leibnizi optimizmus ellentéte fogalmazódott meg a német filozófus tollából, mégpedig az, hogy a lehetséges világok legrosszabbikában élünk, amely tele van szerencsétlenséggel és szenvedéssel. A világban, ami olyan rosszul működik, hogy ha csak egy kicsit is rosszabb lenne, egyáltalán nem létezne tovább: „*Nem örülünk, hanem inkább sajnálunk kell a világ létezése miatt; a nemléte jobb lenne, mint a létezése...*”²⁹

Schopenhauer korára módfelett jellemző volt a tekintély elvének lerombolása, mivel az újkort megelőző középkor felfogása szerint, az az igaz, amit a tekintély annak ítél. (Ez nyilván magának a felvilágosodás eszméjének a ténye.) Ahhoz, hogy leromboljuk a tekintélyt, az észnek kell autonómiát biztosítani. Legismertebb írásában kifejti meglátását arról, hogy a világot az akarat teremti és tartja örökös körforgásban, mindezt abból a tapasztalás előtti elvből (a priori) vezeti le, amit Immanuel Kant-hoz kapcsolhatunk (bár Schelling értelmezésben), ám mégsem szabad elfeledni, hogy fogalmai nem fedik teljes értelemben a kanti fogalmak jelentéseit. Az akarat fogalma többet jelent a lelki jelenségnél, mivel lényünk irracionális valója foglaltatik a vak, öntudatlan törekvésekben, amelyet a természeti erők mintájára képzelünk el. Ezen metafizikai akaratnak nincs célja, legfeljebb az, hogy mi akar lenni, s teljesen független a kognitív megismeréstől és az emberi beavatko-

28 Arthur SCHOPENHAUER: *The World as Will and Representation, Vol. II.* [Trans. E.F.J. Payne] Dover Publications Inc., New York, 1969. 465.

29 Arthur SCHOPENHAUER: *The World as Will and Representation, Vol. II.* [Trans. E.F.J. Payne] Dover Publications Inc., New York, 1969. 576.

zástól. A filozófus azt tanítja, hogy a metafizikai akarat három fő formában határozza meg magát:

- A szervetlen világban mechanikai okként mutatkozik.
- A szerves világban ingerként mutatkozik.
- A tudatban pedig motívumként mutatkozik.³⁰

Így tehát az akarat jelen van szerves és szervetlen, azaz az élő- és élettelen világban úgy, hogy az élettelen módon törvényszerűen érvényesülő erő, a növényvilág szintjén ingerként, az állat és az emberi világban a habitus és cselekedet motívumaként nyilvánul meg. Az ember ahhoz, hogy megszabaduljon az akarat hatalmától – amit Schopenhauer teljesen megvet – két utat ajánl fel: az első az esztétika útja, ahol a művészeteken és a zenén keresztül juthatunk el a szabadsághoz, a másik pedig az etika útja, amely az aszkézis által kínál megnyugvást.

3.4. Schopenhauer és a gonosz kérdése³¹

Mint már korábban említettük, Aquinói Szent Tamás tétele szerint a rossz (vagy gonosz) a jó hiánya.³² Tehát a jó és rossz alatt metaforikusan a világosságot és a sötétséget értették. A sötétség a világosság hiánya, ugyanígy a gonosz pedig a jó hiánya. A keresztény gondolkodók szerint Ágostontól kezdve Leibnizig a következőkkel volt megvédve Isten jósága. Ha a gonosz szubsztanciális lenne, és Isten teremtett mindent, akkor Istennek kellett teremtenie a rosszat. Így egy maradéktalanul tökéletesen jó Isten nem tud gonoszt teremteni, és emiatt a rossznak a jó hiányának kell lenni, amit Isten alkotott. Schopenhauer megfordítja ezt a megfogalmazást, és azzal érvel, hogy a gonosz pozitív és valóságos, míg a boldogság és a jóság csupán a szenvedés hiánya. *„Úgy tűnik, mintha a Boldogságos Úr az ördög javára teremtette volna a világot! Sokkal jobb lett volna, ha egyáltalán nem sikerült volna.”³³*

30 NAGY: *A filozófia története*. 296–297.

31 Uo. 13.

32 AQUINÓI Szent Tamás: *A Teológia foglalata I.* Gede Testvérek Bt., Budapest, 2002. 367–371.

33 Schopenhauer és a pokol: <https://sofoarchon.com/schopenhauer-hell/> (Letöltés ideje: 2021. november 25.)

Ez a paradigmaváltás megváltoztatta a kozmoszról alkotott képet, és teljesen megváltoztatta a gondviselő és jó teremtő gondolatát is. Más szavakkal, mindaddig, míg valaki elkötelezte magát amellelt, hogy a jó Isten teremtette a világot, lehetetlenné válik látni a rosszat vagy a szenvedést mint a teremtés alapvető valóságát: „*Ha egy Isten alkotta volna ezt a világot, akkor nem szeretnék ez az Isten lenni: megszakadna a szívem a világ jajgatásától.*”³⁴

3.5. Schopenhauer filozófiájának alaptételei összefoglalva³⁵

- A létezés hiba.
- Nincs értelme és célja a létnek.
- A legjobb dolog az emberek számára a nem-lét.
- Az élet lényegileg szenvedés és a szenvedés gonosz.
- Ez a legrosszabb a lehetséges világok közül.

4. Összefoglalás

Az eddigiekben Leibniz teodíceai felvetését szerettem volna megvizsgálni, aki azt állítja, hogy a lehető legjobb világban élünk, amelyet Isten készített számunkra. Ebben a világban a feladatunk az, hogy megtaláljuk a lehetőségeink közül mindig a legjobb választást. Leibnizre reflektált ezek után a klasszikus francia felvilágosodás legismertebb alakja, Voltaire, aki *Candide* című regényében maga is megküzdött a leibnizi optimizmussal: „*Mondja, kedves Pangloss – mondta Candide –, amikor felakasztottak, felboncoltak, kegyetlenül megverték, és arra kényszerítették, hogy egy gályán evezzen, még mindig azt gondolta, hogy ezen a világon minden a legjobb?*”

- *Még mindig tartom eredeti véleményemet – válaszolta Pangloss –, mert végül is filozófus vagyok, és nem lenne helyénvaló visszautasítanom, hiszen Leibniz nem tévedhet, és mivel az előre megállapított harmónia a legszebb dolog a világon.*”³⁶

34 NYÍRI Tamás: *A filozófiai gondolkodás története*. Szent István Társulat, Budapest, 2003. 331.

35 Schopenhauer pesszimizmusa: <https://reasonandmeaning.com/2017/03/17/schopenhauers-pessimism/> (Letöltés ideje: 2021. november 23.)

36 VOLTAIRE: *Candide vagy az optimizmus*. 87.

Voltaire után pedig áttértem Schopenhauer filozófiájára, aki kategórikusan szembement a legjobb világ gondolatával, sőt egyenesen kijelentette, hogy a legrosszabb világban élünk a lehetséges világok közül: *„Sőt Leibniz ama kézzelfoghatóan szofisztikus bizonyításával, melyek szerint ez a világ a lehető legjobb világok közt a legjobb volna, komolyan és őszintén lehet azt a bizonyítást szembeállítani, hogy ez a világ a legrosszabb a lehető közt. Mert »lehetséges« nem azt teszi, amit valaki magának úgy találomra elképzeli, hanem ami igazán létezik és fönnállhat. Már pedig e világ úgy van berendezve, amint kellene, hogy nagynehezen fönnállhasson: ha még csak egy kevéssel volna rosszabb, fönn sem állhatna többé. Ennélfogva nálánál rosszabb, mint-hogy fönn nem állhatna, nem is lehetséges, a világ tehát a lehető közt a legrosszabb.»*³⁷

Természetesen a dolgozatban a következtetések tekintetében Leibniz érvei mellett foglalok állást, mert a világban tapasztalható rossz, gonosz, fájdalom vagy bármiféle szenvedés nem cáfolhatja Isten létét, mindenhatóságát és jóakarátát az emberrel szemben, sőt, akár egy olyan próbatétel lehet az ember számára, ami, ha látszólag rövidtávon fájdalmas, hosszú távon biztosan konstruktív lehet az egyén életére. Azt pedig – szerintem a legtöbbször nevében kijelenthetem – elfogadjuk Leibniztól, hogy mi is inkább a megszületést választjuk a meg nem születéssel szemben. A feladatunk az lehet a mai világgal kapcsolatban, hogy ne retrospektív pesszimista hagyományápolók legyünk, hanem életigenlő keresztények, akik olyanok, mint az az írástudó, akiről Jézus így fogalmaz: *„Minden írástudó, aki jártas a mennyek országának tanításában, hasonlít a házigazdához, aki kincseiből újat és régít hoz elő.”* (Mt13,52)

37 SCHOPENHAUER: *Schopenhauer. Filozófiai írók tára II.* [Szerk. Bánóczy József – Alexander Bernát] Franklin Társulat, Budapest, 1882. 133–134.

Irodalomjegyzék:

- ÁDÁM Zsófia Katalin: Teremtett világok-teista modális realizmus. *Elpis – Filozófiatudományi Folyóirat*, 2015/1. 57–75.
- AQUINÓI Szent Tamás: *A Teológia foglalata I.* Gede Testvérek Bt., Budapest, 2002.
- ARAMAYO, Roberto. R.: *Voltaire avagy irónia kontra fanatizmus.* Líra kiadó, Budapest, 2022.
- Az optimizmus: <http://lexikon.katolikus.hu/O/optimizmus.html> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 9.)
- BOLBERITZ Pál – HOSSZÚ László: *Bölcselettörténet.* Szent István Társulat, Budapest, 2004.
- BOLBERITZ Pál: *Isten, ember, vallás a keresztény filozófiai gondolkodás tükrében.* Ecclesia Könyvkiadó, 1981.
- Filozófiai irányzatok. A voluntarizmus: Schopenhauer és Nietzsche munkássága: www.tananyag.net/filozofia/iranyzatok/a-voluntarizmus-schopenhauer-es-nietzsche-munkassaga (Letöltés ideje: 2021. október 22.)
- HELLER Ágnes: *Leibniz egzisztenciális metafizikája.* Kossuth Kiadó, Budapest, 1995.
- Lehetséges világ: <https://www.britannica.com/topic/possible-world> (Letöltés ideje: 2021. október 23.)
- Leibniz Mondagolóíája: <http://phil.elte.hu/logic/filtort/Leibniz%20-%20Monadologia.pdf> (Letöltés ideje: 2021. október 15.)
- LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm LEIBNIZ: *Válogatott filozófiai írásai.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm: *Theodicy.* Cosimo, Inc. 2010.
- NAGY József: *A filozófia története. A Pantheon Ismerettára.* Pantheon Irodalmi Intézet R.-T., Budapest, 1921.
- NYÍRI Tamás: *A filozófiai gondolkodás története.* Szent István Társulat, Budapest, 2003. 331.

- SCHOPENHAUER : *Schopenhauer. Filozófiai írók tára II.* [Szerk. Bánóczy József – Alexander Bernát] Franklin Társulat, Budapest, 1882.
- Schopenhauer és a pokol: <https://sofoarchon.com/schopenhauer-hell/> (Letöltés ideje: 2021. november 25.)
- Schopenhauer pessimizmusa: <https://reasonandmeaning.com/2017/03/17/schopenhauers-pessimism/> (Letöltés ideje: 2021. november 23.)
- SCHOPENHAUER, Arthur: *The World as Will and Representation, Vol. II.* [Trans. E.F.J. Payne] Dover Publications Inc., New York, 1969.
- SCHÜTZ Antal. *A bölcselet elemei.* Szent István Társulat, Budapest, 1944.
- STEIGER Kornál (szerk.): *Bevezetés a Filozófiába. Szöveggyűjtemény.* Holnap Kiadó, Budapest, 1992.
- TURAY Alfréd: *Filozófiatörténeti vázlatok.* Szent István Társulat, Budapest, 1996.
- TURGONYI Zoltán: *A filozófia alapjai és történetének vázlata.* Egyházforum Alapítvány, Budapest, 2006.
- VINCZE Krisztián: Miért van a rossz, ha van Isten? A teodiceai választásstratégiák apóriáiból Krisztus felé tekintve. *Teológia*, 2015/1-2. 111–122.
- VOLTAIRE, Francois-Marie: *Candide vagy az optimizmus.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Fodor János PhD
főiskolai tanár (Veszprémi Érseki Főiskola)

Rosta Andrea PhD
egyetemi docens (Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

Otthon és otthontalanság a papi szolgálatban

1. Bevezetés

Évek óta csökken a lelkipásztorok száma.¹ Ennek a jelenségnek szinte egész Európa figyeli az intézményesült egyházra gyakorolt hatását, illetve keresi azokat az új utakat, hogy a plébániai rendszer a jövőben miként és hogyan tudja ellátni a közösségekben a korábban megszokott feladatát. Sőt, nemcsak a megszokott, neki évszázadok óta címzett feladatát kell elvégeznie, hanem a plébániáknak olyan új szerepeket is fel kell vállalnia, amelyekre a világ körforgásában megváltozott egyházközségeknek szükségük van. Meg kell szólítani az új generációkat, reagálni eltérő szükségleteikre. Differenciálttá és élővé szükséges tenni a plébániák közösségét. Többen úgy érzik, itt lenne az ideje új modellekben gondolkodni, azt mondják, figyelni kellene a lelkipásztori tevékenység tartalmára, súlypontjaira, a munkamegosztásra, a szerepekre, a cselekvési folyamatokra és az anyagi eszközökre.² Ugyanakkor minden változtatási ötlet maga után hozza a kérdést, miért is lenne erre szükség, mit várunk tőle, mi a vágyott gyümölcs, amit szeretnénk leszüretelni a jövőben? A válasz – hasonlóan a korábban említett szerepek differenciáltságához – sokszínű: járjanak többen templomba; gyakorolják többen a hitüket; vállaljanak többen szolgálatot másokért; a közösség tagjai álljanak ki egymásért és egymás mellé

1 15 millió fővel nőtt a katolikusok száma a világban – A katolikus egyház a statisztikák tükrében. [Ford: Varga Judit] <https://www.magyarokurir.hu/kitekinto/15-millio-fovel-nott-katolikusok-szama-vilagban-katolikus-egyhaz-statisztikak-tukreben> (Letöltés ideje: 2023. november 4.)

2 Peter NEUNER – Paul M. ZULEHNER: *Jöjjön el a te országod. Gyakorlati egyháztan.* Verbum. Kolozsvár, 2014. 66.

a bajban; a közösség nemcsak vallási, hanem evilági tevékenységével hasson a nagyobb közösség tagjaira, és szolgálja annak jóllétét.

2. A plébánia funkcionális sokszínűségéről

Az intézményesült egyház működése, a szolgálattevők szerepe, helye a struktúrában, a közösségi élet formái, tartalma, mindezek kialakítása valószínűleg nem jelentett annyi fejtörést elődjainknek, mint napjainkban nekünk. Az első leírások az Újszövetségben nem tárgyalják egyértelműen, hogy például hogyan ünnepeltek a közösségek – valószínűleg természetesen, bonyodalommentesen és kevésbé strukturáltan oldották meg a közös alkalmakat. Az évszázadok folyamán aztán a plébánia rendszere lett a keret és a forma, amely az egyház lelkipásztori munkájának színterévé vált. A *Codex Iuris Canonici* így definiálja a plébániát: „*a krisztushívőknek a részegyházon belül állandó jelleggel megalapított közössége, melynek lelkipásztori gondozását a megyéspüspök felügyelete alatt, plébánosra bízák, aki annak saját pásztora.*”³ A *Christifideles Laici* a plébániáról való gondolkodás irányát így közve-títi: „*Az egyház közösség, jóllehet mindig bizonyos egyetemes jelleggel rendelkezik, mégis közvetlenül és láthatóan a plébániában jelenik meg: ez az egyház megtelepedésének elsődleges helye. Bizonyos értelemben maga az egyház ez, aki fiai és leányai között él [...] a plébánia elsősorban nem struktúra, terület vagy épület; hanem inkább Isten családja, testvériség, amelynek egy a lelke, családi testvéri és befogadó ház, a keresztény hívők közössége.*”⁴

3 *Codex Iuris Canonici – Egyházi Törvénykönyv.* CIC 515. kán. 1.§. <https://torvenykonyv.katolikus.hu/www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/> (Letöltés ideje: 2023. november 5.)

4 II. JÁNOS PÁL pápa: *Christifideles Laici.* CL 26. <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=90> (Letöltés ideje: 2023. november 5.)

Érdemes azonban arra is felfigyelnünk, hogy a plébániák – alap-funkciójukon, a vallási és lelki élet gondozásán túl – kézzel és szemmel tapintható épületek is, közösségi terek, lakóhelyek, adminisztratív-hivatali funkciót töltenek be, és mindezek egy struktúrában, egy fizikai helyen találhatóak.

Milyenek ezek a plébániák mint épített természet? Számos esetben olyan kritikus állapotú épületekről beszélünk, amelyek amiatt, hogy gyakran helyi vagy műemléki védettséget élveznek, esetleges korszerűsítésük, átalakításuk lehetősége korlátozott, miközben egy-egy diszpozíció után a lekipásztorok lakóhelyéül, sőt otthonaként szolgálnak. Átgondolva a plébániai épületekkel szemben támasztott korszerű funkcionális igényeket, szembesülnünk kell azzal, hogy ezek az épületek nem mindig alkalmasak arra, hogy életvitelszerűen valaki ott éljen és ellássa a feladatát. Azonban mégis az az elvárás a pappal szemben, hogy odaköltözve ott éljen, működtesse a 'hivatalát', és adjon megfelelő helyet a plébániai közösségnek, segítse az ott élők lelki életét. Mindezt úgy, hogy gyakran neki sincs megfelelő élettere, és azzal küzd, hogy mindezeket a problémákat – nem egyszer anyagi és egyéb segítség nélkül – megoldja, viselje a hétköznapi terheit. Eközben paradox módon olyan szituáció is előfordul, hogy lakatlan plébániákat újítanak fel, majd állnak üresen, vagy már a felújított plébániáról valakit elhelyeznek, és oda már senki nem költözik be, vagyis az épület újra keresi funkcióját. Ennek a jelenségnek a legfőbb oka nyilván a papság létszámának gyors és drasztikus csökkenéséből fakadó állandó változás kényszerű követése.

2.1. A plébánia mint a lelkipásztori munka színtere

A plébániák kitüntetett szerepköre, hogy teret adjanak a lelkipásztori munkának, annak a szolgálatnak, amelyet az egyház az egyik legfontosabb feladatának tekint. Az egyház működése jelenleg – a korábbi időkhez hasonlóan –, figyelve az 'idők jeleit', új formákat ölt, „re-formálódik”, ami semmiképpen nem jelent sem visszafejlődést, sem pedig egyfajta hasonulást a világhoz. A kereszténység és az egyház már nem egyszer, így Magyarországon is élt át sötét, nehéz időket a történelem folyamán.⁵ Azonban mindig olyan új impulzusok érték az egyházat, amelyek egyben új reményt is fakasztottak abban az értelemben, hogy előídezték, hogy egy-egy témát újra és újra megvizsgáljunk, és keressük az új megoldásokat egy-egy új szempont, más megvilágítás kiemelésével.

Az egyház a lelkipásztori konstitúciójában kapcsolati valóságként határozza meg magát, amely a világra van utalva, annak szolgálatában áll, és magára veszi annak reményeit és félelmeit.⁶

Ennek a leírásnak fényében indultak el az új útkeresések, modellek. Ez a megközelítés arra késztet minket, hogy az idők jeleiben érzékeljük a világ haladását az alfától az omega felé, és hogy a jelen eseményeire mint 'sóhajtozásokra' tekintünk, egyfajta átmintázódásra, amely nemcsak a környezetet, hanem az egyházat is jellemzi.

Egy ilyen új kezdeményezésről, új modellről számol be Neuner és Zulehner.⁷ E szerint Franciaországban a poities-i érsekség elhatározta, hogy a jövőben nem a régi plébánia rendszerű lelkipásztorkodásra építenek, hanem új utakat járnak, és a 'nulláról' kezdik az *ecclesziogenesist*.

5 Magyarországon a közelmúltban olyan egyházüldözésnek voltak kitéve a papok és egyházközségek, amelyet a mai napig nem tudott feldolgozni a társadalom. Gondoljunk csak a hitük miatt bebörtönzött papok és laikusok élettörténeteire (BÖGRE Zsuzsanna: Kuláküldözés és egyházüldözés Besenyőtelken. Mikor történeti megközelítés. In: Soós Viktor Attila – SZABÓ Csaba – SZIGETI László (szerk.): *Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban*. Szent István Társulat – Luther kiadó, Budapest, 2010. 306–328.), vagy a politikai célok kiszolgálására kényszerített papok helyzetére (BÖGRE Zsuzsanna: Békepapság az üldözött egyházban. In: MÁTÉ-TÓTH András (szerk.): *Studia religiosa: Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*. Bába és Társa, Szeged, 1998. 61–72.).

6 NEUNER – ZULEHNER: *Jöjjön el a te országod, Gyakorlati egyháztan*. 11.

7 Uo. 175.

Első lépésként olyan új 'lelkipásztori területeket' hoztak létre, amelyek nagyobbak voltak az eddigi plébániáknál. Szemben a hagyományos német és magyar megoldásokkal, amely szerint a papok száma határozza meg egy-egy pasztorális egység nagyságát, a francia modell a lakosság életterét tartotta szem előtt. Ezekben a kis közösségekben elszánt hívőket kerestek, akik hajlandóak egymással helyi keresztény közösségeket létrehozni. Ők elmentek a püspökhöz, és kérték, hogy egyházjogilag is ismerje el a közösségüket.

Ez az elképzelés teljes egészében a *misztagógiára*⁸ épült. Az első lépés az egyházi közösség megalapításához vezető úton ugyanis az, hogy valaki saját belső élményének és az egyházra bízott evangélium találkozásának metszéspontjában hitre tér, és egy második, következő lépésként más hívekkel együtt közösségalapító lesz. A közösségek igényeinek megfelelően kezdtek el tereket kialakítani, vagy a már meglévő épületeket az új közösség igényeinek megfelelően formálni. Ennek a modellnek a megvalósítását Franciaországban az 1990-es években kezdték el, de nem gyökeresedett meg Európában, mert a plébános jogi felelőssége továbbra is fontos tényező maradt a közösségek működésében, és a felelősséget egyházjogilag ő viseli értük. A másik oka annak, hogy ez a modellváltás nem terjedt el, az a hitletéteményünk lehet, hiszen a láthatatlan a láthatóra épít, ezért a már meglévő struktúrákhoz érdemes ragaszkodnunk. Azonban a funkcionalitás anomáliái okán célszerű ezen formák megtartásával újra gondolnunk a lelkipásztori ellátás megszervezését.

„A plébánia nem elavult struktúra; éppen azért, mert nagy a formálhatósága, nagyon különböző alakokat ölthet, amelyekhez a pásztor és a közösség tanulékonyságára és missziós kreativitására van szükség”⁹ – vezet be Török Csaba cikkét a plébániákról, amelyben azt írja, hogy velünk marad ez a struktúra a jövőben is, de óriási kreativitásra van szükség ennek fenntartására. Török a szemléletmódváltásra hívja fel a figyelmet,

8 Misztagógia: bevezetés a misztériumba.

9 FERENC pápa: *Evangelii gaudium*. Szent István Társulat, Budapest, 2013. 28.

az intézményesült egyház elgondolásait követve.¹⁰ A továbbiakban változatlan elemként említi a hívő közösség és a pap létezését is. Azonban ez a 'létezés' szerencsés esetben inkább egyfajta 'otthonra találásként' jelenik meg. Ezt a 'hazatalálási', 'otthonra lelési' dinamikát gyönyörűen írja le Szent Pál: „*Nem vagytok többé idegenek [ξένοι] és jövevények [πάροικοι], hanem szentek polgártársai és Isten háza népe.*” (Ef 2,19) Majd így folytatja: „*a kereszténység úton levés a parókiából [παρουκία] az otthonba [οἰκία].*” Nagyon fontos tisztán látnunk, tudatosítanunk ezt a szempontrendszert, hiszen itt nem pusztán valamiféle etimológiai játékról van szó, hanem sokkal inkább arról az identitásmagról, amely a szó tartalmának megőrzésével és átörökítésével nekünk is átadatott. Nagyon fontos, hogy a plébánia otthon is, egy hely, amely segíti az ott élőket és ott dolgozókat a lelki életének kialakulásában. Egy olyan hely, amely lehetőséget kínál mind az ott lakónak, mind az oda betérőnek az istenkapcsolatának megerősítésében, folytonos megújításában.

Török cikke 4. fejezetének gondolatához társítanám Cságoly Ferenc építész elgondolását, aki a *Hol vagyunk? Merre tartunk?* című munkájában írja a következőket: „*A fizika világának ismerői 1905 óta tudják, hogy a tér és az idő elválaszthatatlanul összefüggenek. Az építő ember talán már a kezdetektől fogva sejtje ezt az összefüggést, hiszen minden építészeti alkotás egyszerre helyfoglalás térben és időben. Az ember fantáziáját az időnek és a térnek az a közös tulajdonsága vonzza, ami meg is rettent: a végtelenség. A kozmikus tér és az idő beláthatatlan végtelensége sok nagy gondolat és művészi tett ihletője volt.*”¹¹ A spirituális elgondoláson túl látva Cságoly így folytatja: „*A mindennapi ember azonban egészen másként éli meg a tér és az idő kapcsolatát. A fizikai tér korlátlansága, végtelenségű méretei számára felfoghatatlanok. Ebben a beláthatatlan térben keresgéli az érzéki számára felfogható, értelmé számára megérthető, érzelmei számára belakható helyet. A helyet, ami a személyes emberi kapcsolatteremtés egy darabkája.*”¹²

10 TÖRÖK Csaba: Plébániai lét – ma. *Studia Theologica Transsylvaniensia*, 2021/1. 42–43.

11 CSÁGOLY Ferenc: *Hol vagyunk, merre tartunk? Építészfórum*, 2011. november 25. <https://epiteszforum.hu/hol-vagyunk-merre-tartunk> (Letöltés ideje: 2020. november 26.)

12 Uo.

A plébánia ilyen szempontból a közösség számára más súlypontot képvisel, az egyház alapvető feladatát a *koioniót*¹³ és a *martyriát*¹⁴ látja el.

2.2. A plébánia mint épület, lakás és közösségi tér

Ahogy a bevezetőben írtuk, a plébánia nemcsak eredeti alapfunkcióját, a lelki élet gondozását látja el, hanem konkrét épületként egyéb funkcionális feladatot is betölt. Ebben a megközelítésben érdemes átgondolnunk Wolfgang Becknek a hétköznapi plébánia működését felvázoló gondolatait, aki „[a]z *egyházi strukturális intézkedések miatti stresszben lévők, mint bosszantó problémás esetek helyszínéeként*”¹⁵ látja a plébániát „[o]lyan helynek [...] ami a *lelkipásztori tevékenység elavult koncepcióinak megtestesítője*.”¹⁶ Majd hozzáteszi a református egyház tapasztalatait: „[a] *paplakok gondosan figyelt helyszínek, ahol kvázi kirakatban élnek az ott lakók. Ezek a helyek kulturálisan produktív értékek, amit szociológiai, kultúrtörténeti és gyakorlati-teológiai tanulmányok egész könyvtára méltat.*”¹⁷

Az általánosan családi környezet miatt, sokáig a protestáns plébánia idealizált helyszín volt az előző században. Olyan hely, ahol a gyermeknevelés, a zenei nevelés, valamint a háztartásvezetés kérdései is példaértékűen voltak kezelve. Sok lelkész, családtagjaik és házastársaik terhesnek találták helyzetüket a paplakkal kapcsolatban, amivel a kánonjogi tartózkodási kötelezettséget nehezen viselték, a közösségi és nyilvános közegben a közösségnek a lelkészi életre való odafigyelését kényszerűséggént élték meg. Az ilyen jelenségek feszültségekről árulkodnak az idealizált plébánia és a valóságban megélt tapasztalatok között. Talán ennek köszönhető, hogy ma már nem minden lelkész lakik a plébánián, inkább 'csak' bejárnak szolgálati helyükre, bízva abban, hogy így a családi életük intimitása – szolgálatuk jellege miatt – nem sérül.

13 Koionia: közösség kialakítása.

14 Martyria: ígehírdetés.

15 Beck WOLFGANG: Pfarrrhäuser: Überflüssiger Ballast oder pastorale Chance? *Pastoralblatt für die Diözesen Aachen, Berlin, Hildesheim, Köln und Osnabrück*, 2018/7. 196.

16 Uo. 196.

17 Uo. 196.

A katolikus megközelítést Beck így írja le: „Nem kevésbé markáns az érdeklődés a katolikus plébániák élete iránt. A plébániákon egészen a 20. századig nemcsak a papok, hanem a házvezetők, alkalmazottak, gyakornokok és szeminaristák is voltak. A katolikus plébánia a protestáns kontextusban impozáns hagyományhoz hasonlóan – különösen a társadalmi környezettel ellentétben álló formája miatt – egyházi és társadalmi szempontból is gondosan megfigyelt helyet képvisel, a cölibátusban megvalósuló életvitelével különleges világnak számít, hosszú ideig, egészen az 1960-as évekig. Egy plébánia évekkel ezelőttig kvázi kolostorként működött a nagyszámú szolgálattevőnek köszönhetően. A plébánia tehát a nagyszámú ott lakó miatt a klasszikus családi élet alternatívájának lehetőségét képviselte. Kvázi egy ideális tér volt, ahol az ott élők, akik nem házasodtak, sem férjhez nem mentek, szeretetben éltek együtt, mint a testvérek. Pozitív oldala volt ennek a térnek, hogy közfunkciója miatt tanulási helyszínné is formálta a köztudat az épületeket. A plébánia ugyanakkor hosszú ideig a papi lelkipásztori hatalom jelképeként is működött, tiszteletet keltő, tekintéllyel bíró hely volt. Ez a kép változott meg manapság és helyenként a hivatal problémás felfogásának feszültségforrásává, sőt a szexualizált erőszak megtestesítőjévé vált. Ebben a formálódásban – hogy már nem csak a társadalomra pozitívan ható helyszínként éljük meg a plébániát – ezek a helyek, elveszítették a társadalom gyengeségeit elfedő társadalmi szerepüket is.”¹⁸ Ma már az egyház alapvető feladatai közül a diakónia helyszínei gyakran már nem a plébániák, erre a Karitászszervezetek külön teret biztosítanak. A papság létszámának csökkenése és az egyházközségek anyagi és társadalmi bázisának hiánya miatt nagy plébániák, és plébániákat átfogó ellátóegységek, plébánia 'ernyőszervezetek' jöttek létre, azzal a céllal, hogy a közösségek ellátása zavartalannak tünjön. Ezzel a területi lefedettséget átalakító változással viszont a keresztény közösségek társadalmi bázisa minden településen szűkült.

18 Uo. 195.

3. A plébános

A plébánia fő képviselője a plébános, akinek életét és munkáját nagyban és többrétűen befolyásolja a plébánia maga, hogy mit gondolnak az épületben folyó munkáról, életről, mit társítunk a plébániához. A plébános életét és munkáját meghatározza a plébánia mint pusztai lakóhely annak körülményei által, de befolyással van mindennapi életére a plébánia helyszíne akár úgy is, ahogy a közösség erre a térre tekint, amit a közösség számára jelent, amit elvár ettől a helyszíntől – mindezek formálják a papi létezést, az emberi és szakmai megéledést, a plébános lehetőségeit és kényszereit.

3.1. A plébániák funkcionális problémáinak következménye - a plébános mint 'gondnok'

A plébániai élet hanyatlása miatt Beck¹⁹ szerint kimondott, hogy egy plébánia fenntartása a legdrágább lelkipásztori eszköz, egy kimondottan elavulttá váló, alacsony fokú pasztorális teológiai reflexió helyszíne. Igaz, a plébánia ma is a – tartózkodási kötelezettség – miatt az ellenőrzés helyszíne maradt, egyben a társadalmi jelenlét biztos pontja. Jelenléte a lelkipásztori munka számos gyakorlati elemét is biztosítja. Pozitív helyszín a könnyen megközelíthető ügyintézés miatt és a lelki igények kielégítése kapcsán. Azonban mára a hely általánosnak tekinthető funkcionálási problémái általános módon nyilvánvalóvá váltak. Még azokban az időkben is, amikor minden plébánián laktak, feltűnően sok történet keringett az épületek hibáiról, annak élehetetlen állapotairól. Ma pedig a plébániák nagy része korszerűtlen, funkcionáltságát és műszaki állapotát tekintve is felújításra szoruló épület, ahol az ott élő lelkipásztor működése közben igyekszik az épületet, az irodát, a közösségi tereket és a lakást élhetővé tenni, fenntartani és menedzselni. Gyakran ezek a munkák teszik ki a lelkipásztor tevékenységének nagy részét. Gyakran szembesül az ott élő azzal, hogy idő, humán- és egyéb erőforrások hiányában folyton keresi a súlypontokat

19 Uo. 196.

a belső egyensúlyra, az épületfenntartó 'gondnoki', az 'irodavezetői adminisztrátor', a lelki vezetői és az egyéb feladatai között. Az idealizált magasztos célokat néha olyan egyszerű mondatok váltják fel, mint hogy nincs aki takarítson, ajtót nyisson vagy zárjon. Az ebből fakadó leterheltség olyan mértékűvé válik, hogy az ott szolgálatot teljesítő sokszor már maga sem látja át, mit és hogyan oldjon meg. Megszűnt az ott lakók korábban megszokott közössége, akik a helyiek igényeire adekvát módon tudtak rezonálni, új formák pedig a legtöbb helyen nem alakultak ki.

A szolgáló papságban az épületek általánosan kritikus állapota, funkcionális használhatatlansága, a gyakori költözések, a folyamatos egyházmegyei változások egy identitás-kereséssel is társuló frusztrált állapotot eredményeznek, amelyben a pap gyakran megkérdezi önmagától is, hogy hol a helye és a szerepe ennek a szolgálatnak jelenleg az egyházban, a társadalomban, miként élhető meg napjainkban az az idea, amit elénk tár a lelkeségi irodalom a papi szolgálatról.

3.2. Egy újabb nehézség – a struktúra működését érintő döntések transzparenciájának hiánya

A lelkipásztor saját problémáihoz társul még az egyházmegyei központok folyamatos átalakítása, amellyel kapcsolatban több döntési koherenciával kapcsolatos kérdés is felmerülhet.

Elsőként az indoklás hiányából fakadó hozzáférhetetlenség és elérhetetlenség érzése a közösség számára, amelyet egyes plébániával kapcsolatos döntések, koncepcióváltások okoznak a hívek számára.

Feszültségforrás a mai nagy egyházközségek, illetve plébánialánccok átalakulása kapcsán kialakult rengeteg adminisztratív nehézség, amit néha maguk a plébániára érkező szolgálattevők sem látnak át. A hívek pedig lassan már nem tudják, néha már nem is akarják követni az előírások tömkelegét.

További tényként állapíthatjuk meg, hogy a plébániai közösségek és a plébániatemplom térbeli közelsége egyre halványuló érv a lelkiigondozás hagyományos formája mellett. Ennek a szolgálatnak a funkcionalitását, elérhetőségét úgy tűnik napjainkban inkább az idealizált romantika jellemzi, és nem a professzionizált hálózat működési elemeit tartalmazza. Azonban a hívek egyre több esetben olyan helyzetekben vannak, amelyekben speciális tudást igényel a lelkigondozásuk, ami miatt másik település plébánosát keresik fel, nem pedig sajátjukat.

Feszültségre ad okot, hogy a plébániák épületét többször feleslegesnek találják a döntéshozók, gazdaságilag fenntarthatatlan helyszínek bizonyulnak, és részben emiatt is, de főként a csökkenő papi létszám miatt folyamatos költözésre kérik a papságot, az épületnek pedig új funkciót próbálnak keresni, legtöbbször kedvezőtlen kényszermegoldásokat is vállalva.

Problémaként jelentkezik, hogy a külső körülmények folyamatos változása szinte állandó megoldhatatlannak tűnő feladatot jelent a püspökségek számára, kvázi 'válságmenedzser' csoportok alakulnak ki, amelyek folytonosan új megoldandó kihívásokat kénytelenek megoldani. Néha nem is napjaink kihívásai mozgatják a döntéshozókat, hanem a jövőre figyelnek, ahol a papság létszáma a tendenciák alapján még tovább csökken majd.

A külső körülmények mellett nem feledkezhetünk meg azokról sem, akik ennek az intézménynek átalakuló dinamizmusát belülről megélik, azokról a papokról, akik folyton költözni kényszerülnek. Az engedelmességet ilyen aspektusból megélve, néha a navigációs rendszerek, lelkivezetők, szupervízorok, építészek és más szakemberek segítségével tudják már csak ellátni feladataikat.

4. A plébánia és a plébános – az OTTHON mint közös identitástudat

Antonovsky *salutogenezis*²⁰ modellje szerint a koherencia annak átélése, hogy az embernek van helye és szerepe a világban és a társadalomban, hogy a velünk történő események értelemmel bírnak, kihívások, amelyeknek megoldására képesek vagyunk. Annak megélése és biztonsága, hogy a minket körülvevő és a bennünk megnyilvánuló világ kiszámítható, és az események nagy valószínűséggel befolyásolhatóak.²¹

A papság és a közösségek is értelemmel és a hit eszközeivel egyaránt keresik azokat a biztos pontokat, amelyek segítségével megélhetik mindazt, ami velük történik, és ennek eredményeképp azt nemcsak elszenvedni, hanem jól megélni is képessé válnak az új helyzetben.

Nemrég Angliában jártam, ahol egy idejekorán nyugdíjazását kérő pappal találkoztam. Mikor arról érdeklődtem, miért kérte a nyugdíjazását (csak 70 éves volt, és a papi nyugdíj korhatár 75 év), ő a kezembe nyomta az aranymisés szentképét magyarázatul. A kép hátsó oldalán ugyanis azt lehetett látni, hogy ötévente mindig egy másik plébánián szolgált, szolgálatának a kezdetétől fogva egészen az utolsó időszakig, folyamatosan más közösség, más település lelkipásztora volt. Amikor rákérdeztem, hogy a folyamatos szolgálati hely változása oka-e a kérelmének, azt felelte, hogy nem érzett magában erőt ahhoz, hogy az új közösséget, ahová akkor helyezni szerették volna, formálni tudja (még), így a közösség és önmaga számára is az tűnt tisztességesebb eljárásnak, ha kéri a nyugdíjazását.

Kennedy a lelki otthonnal rendelkező ember leírásában, az egészséges ember „gyökerekkel” rendelkezik, amelynek köszönhetően képes magát otthon érezni ebben a világban, társadalomban, kapcsolataiban, illetve egy otthonteremtésre alkalmas fizikai helyhez olyan

20 Salutogenezis: általában az egészség tényező „eredetét” kutatja, mitől maradnak egyesek egészségesekek.

21 Antonovskyt idézi: KOPP Mária: A kelet-közép-európai egészségparadoxon. In: KÁLLAI János – VARGA József – OLÁH Attila (szerk.): *Egészségpszichológia a gyakorlatban*. Medicina, Budapest, 2007. 61.

módon képes kötődni, hogy az valóban alkalmas fizikai otthon kialakítására.²² A lelki otthontalanság arra az állapotra utal, amikor az ember számára a lelki otthon valamilyen formában 'lakhatatlan' vagy 'nehezen lakható'. Amennyiben az otthon ideálja már gyermekkorában maladaptívan alakul ki, vagy a későbbiekben sérül (otthonvesztés miatt), akkor többé-kevésbé lelki értelemben otthontalan emberrekké válunk. Sérült emberekké, akinek nehézségük lesz azzal, hogy a világban, társadalomban, kapcsolataiban otthon érezzék magukat, illetve valóban lakásra alkalmas fizikai otthont alakítsanak ki.²³

A hajléktalanná válás – ebben az értelemben ugyanis minden költözés, minden diszpozíció kicsit ezt is jelenti – egyik leggyakrabban tapasztalt velejárója a saját élet feletti kontroll elvesztésének élménye, és később az ebből fakadó tanult tehetetlenség kialakulása.²⁴ Az otthonvesztés folyamatában a kontrolvesztés érzésének hiánya oda vezet, hogy az egyén nem tud élni a társadalom által kínált lehetőségekkel, illetve nagyon sok erejébe kerül az otthon visszaszerzése. Mindez háttérrel van a én-identitásra is.

Napjaink szakirodalma külön kitér a lelki és a mentális hajléktalanságra, amit talán ez az angol kolléga is megjegyzett – abban a pillanatban engedte el hivatalát, amikor még érzett magában erőt arra, hogy saját életterét átalakítsa, de arra már nem, hogy a közösséget magát is formálja.

Dúll írásában az is megjelenik, hogy fontosak az adott hely pozitív visszacsatolásai, azt érezze az egyén, hogy amit tesz, az jó és fontos.²⁵ Egy papi költözés, főleg az első időszakban nem a pozitív visszacsatolásokról szól, a

22 Kennedyt idézi: KÁNTOR Árpád – DÚLL Andrea: A hajléktalanság láthatatlan arca: A lelki otthon és a lelki otthontalanság. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2018/4/5. 647.

23 Iain DRESSER: Psychological Homelessness: A Clinical Example. *Journal of Social Work Practice*, 1985/1. 71.

24 Dúllt idézi: KÁNTOR Árpád: *A külső és lelki otthontalanság együttes alakulása*. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógia és Pszichológia Kar Pszichológia Doktori Iskola, Budapest, 2019. https://www.ppk.elte.hu/dstore/document/235/K%C3%A1ntor_%C3%81_A%20k%C3%BCls%C5%91%20%C3%A9s%20lelki%20otthontalans%C3%A1g%20egy%C3%BCttes%20kutat%C3%A1sa_PhD_Diszszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf (Letöltés ideje: 2023. november 5.) (71.)

25 Uo. 61.

költöző maga is gyászolja régi helyét. A 'már nem' és 'még nem' élményét felerősíti a folyamatos döntési kényszer, hiszen az új helyén elvárják a plébánostól, hogy azonnal otthonosan mozogjon, döntsön, hatékonyan működjön, 'vezessen', miközben saját dolgai elrendezésének küzdelmei, az új hely, a fogadtatás, az 'akik és amit itt hagytak', mindezek számára esetleges negatív élményeket hozhatnak, felerősíthetnek.

Jelenleg több plébánián is a plébános az egyetlen szolgálattevő, 'a munkatárs'. A közösség sok esetben kvázi szülői szerepbe helyezi őt, aki nemcsak önmagáról, de a közösségről és a közösség tulajdonáról is felelős döntéseket hoz. Gyakran a közösségek úgy tekintenek rá, mint aki azonnal átlátja a helyzet adta lehetőségeket és veszélyeket. Azonban az egyházmegyei központok is folyamatosan új elvárásokat, hiányzó szakmai ismereteket igénylő (pl.: energetikus) feladatokat támasztanak a plébánossal szemben, amelyek kezeléséhez nagyfokú rezilienciára, de legalábbis kiváló megküzdő képességre van szükség. Ebben a helyzetben nem az 'otthon érzete', hanem az a Jézusi mondat jellemzi a lelkipásztort, amely szerint a „*rókának odúja, a madárnak fészke van, de az emberfiának nincs hova lehajtania a fejét*”. (Mt 8,20) Egy ilyen helyzet könnyen vezet a papi kiégéshez, ami „[a] *krónikus érzelmi megterhelések, stresszek nyomán fellépő fizikai, mentális, emocionális kimerülés, mely a reménytelenség és az inkompetencia érzésével jár*...”²⁶ Mögötte a szolgálatot teljesítő papok szerepeinek sokasága, az állandósult magasszintű felelősségvállalás a közösség működéséért, az időnként kompetencián túli elvárt feladatok okozta stressz, a halmozott problémákkal küzdő közösségi tagok iránti elköteleződés, a feszített munkatempó, az otthonatlanság érzése.

A rendről, a lakóhelyről és az ott megélt érzések világáról ír Sallay Viola disszertációjában, aki szerint az otthon alapvető emberi igény, az egyén számára szükséges, hogy életének legyen egy biztos helye, ahol megélhetővé válik a biztonság, a szabadság, a jó közérzet, vagy az aktuális közérzet

26 Herbert FREUDENBERGER: Staff burn-out. *Journal of Social Issues*, 1974/1. 159.

javulása, valamint a másokkal való pozitív interakció.²⁷

Ez a szükséglet a papi hivatást választóknál is hasonló emberi vágy. Ez a tér – Cságly elgondolása szerint – mindenkinek mást jelent, minden személy másként alakítja ki a maga számára az ideális környezetet, aminek segítségével aktiválni tudja belső állapotának kívánt alakulását.²⁸ Nincs tehát olyan, hogy valaki 'csak' átköltözik egyik szolgálati helyről a másikra, és nem változtat semmit a téren, a tér elrendezésén. Az otthon kialakításának aktív folyamata a belső állapot alakításaként jelenik meg a személy-környezet tranzakció folyamatain keresztül. Tudjuk, hogy az otthonosság megélésének kritériumait és megtapasztalt ellentmondásait a különböző élethelyzetek kihívásai befolyásolják, amit egy költözés gyakran látszólag elnyom, de a személy tudatalattijában, korábban az otthonról szerzett tapasztalatok alakító erőjeként, vagy a tehetetlenség érzéseként megmaradnak. A személy korábbi környezetéből szerzett tapasztalatai nemcsak a környezete alakításának lehetőségeiről, de a kapcsolatok alakulásának dinamizmusáról is lenyomatot képeznek a személyben, és ezt a 'csomagot' is viszi magával egy költözés kapcsán. A korábbi otthonok belső képei – ahonnan elköltözött a lelkipásztor – a jelenben zajló önszabályozás folyamatának részévé válik, és az egyén – a szolgáló papság – igyekszik gyógyító rítusokat létrehozni az otthon terében, ahol elindulhat egy korrekációs folyamat, egy aktív keresés a személyes fejlődés kialakulásához. Ez a belső folyamat nemcsak arra a térre igaz, ahol a plébánián a pap otthona van, hanem az egész épületre, belső és külső térre, ahol a közösség ennek a folyamatnak részesévé válik, megengedik a szolgálattevők, a közösség és az egyházmegyei hivatal is, hogy ebbe a térbe belépjen az Isten, aki segít belső tehetetlenségét átalakítani.

27 SALLAY Viola: *Környezeti-érzelmi önszabályozási folyamatok a családi otthon terében*. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Pszichológiatudomány Doktori Iskola, Budapest, 2014. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/39686/Kd_13470.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2023. november 4.)

28 CSÁGLY Ferenc: Hol vagyunk, merre tartunk?

5. Összefoglalás

Rahner²⁹ szerint a keresztény öntudat hosszú érési folyamat gyümölcse, amely lassan közelít Jézus utolsó és alapvető üzenetéhez Isten országának győzelméről. *„Aki azonban picit is gyanítja, hogy ki az Isten, és aki az emberiség sötétségét valóban átérzi, annak az egyetemes üdv-optimizmus, amelyre az egyház átküzdötte magát, szinte ijesztő üzenet, amely hitének utolsó erejét is igénybe veszi.”*³⁰

Egy papi költözés ennek a belső feszültségnek horizontja alatt történik, ahol az üzenet mélységét a szolgáló papság, a közösség és az egyházmegyei hivatal is együtt küzdi meg, tudva, hogy minden résztvevőnek együtt kell szemlélnie az egész folyamat lefolyása alatt a változásból fakadó lehetőségeket és veszélyeket.

Napjainkban az egyház ennek az átküzdésnek válik a részesévé, keresi az intézményesült egyház új arcát, azt, ahogy meg tudja jeleníteni ebben a világban Krisztust. Tudjuk, hogy mind a hívők, mind a papság és az egyházmegyei központok is elkötelezettek ebben a keresésben. Igaz, a súlypontokat folyamatosan változtatjuk, aminek hatására a külső megjelenési formák hatással vannak az egyénekre, akik különböző *ecclesiológiai*³¹ súlypontok szerint jelennek meg ebben a folyamatban. Azt mindannyian érezzük, hogy Isten országát megjeleníteni nem könnyű feladat, gyakran érezzük, hogy az Egyház a Hold, Krisztus a Nap,³² és bármilyen is az átalakulás dinamizmusa, és még ha néha holdfogyatkozás is tapasztalható, nem engedhetjük meg hitletéteményünk tartalma miatt, hogy a zarándok egyház bármelyik része azt érezze, hogy utunk nem a megdicsőült egyház felé vezet. Az új terek kialakításakor viszont az antropológiai tényezőt is figyelembe kell vennünk, azoknak a szolgálattelvőknek az emberi korlátait, adottságait is, akik az egyház emberi arcát mutatják meg, és akik arra tették fel életüket, hogy Krisztussal együtt alakítsák saját és környezetük életét úgy, hogy idegenként mégis otthon legyenek ebben a világban.

29 Karl RAHNER: Über die bleibende Bedeutung des Zweiten Vatikanischen Konzil. *Schriften zur Theologie*, 1980/14. 303–318.

30 Uo. 309.

31 Ecclesiológia: egyháztan.

32 NEUNER – ZULEHNER: *Jöjjön el a te országod*. 39.

Irodalomjegyzék:

- 15 millió fővel nőtt a katolikusok száma a világban – A katolikus egyház a statisztikák tükrében. [Ford: Varga Judit] <https://www.magyar-kurir.hu/kitekinto/15-millio-fovel-nott-katolikusok-szama-vilagban-katolikus-egyhaz-statisztikak-tukreben> (Letöltés ideje: 2023. november 4.)
- BÖGRE Zsuzsanna: Kuláküldözés és egyházüldözés Besenyőtelken. Mikrotörténeti megközelítés. In: Soós Viktor Attila – Szabó Csaba – Szigeti László (szerk.): *Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban*. Szent István Társulat – Luther kiadó, Budapest, 2010. 306–328.
- BÖGRE Zsuzsanna: Békepapság az üldözött egyházban. In: Máté-Tóth András (szerk.): *Studia religiosa: Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*. Bába és Társa, Szeged, 1998. 61–72.
- Codex Iuris Canonici – Egyházi Törvénykönyv*. CIC 515. kán. 1.§. <https://torvenykonyv.katolikus.hu/www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/> (Letöltés ideje: 2023. november 5.)
- CsÁGOLY Ferenc: Hol vagyunk, merre tartunk? *Építészfórum*, 2011. november 25. <https://epiteszforum.hu/hol-vagyunk-merre-tartunk> (Letöltés ideje: 2020. november 26.)
- DRESSER, Iain: Psychological Homelessness: A Clinical Example. *Journal of Social Work Practice*, 1985/1. 67–76.
- DÚLL Andrea: *A környezetpszichológia alapkérdései, Helyek, tárgyak, viselkedés*. L'Harmattan, Budapest, 2009.
- FERENC pápa: *Evangelii gaudium*. Szent István Társulat, Budapest, 2013.
- FREUDENBERGER, Herbert: Staff burn-out. *Journal of Social Issues*, 1974/1. 159–165.
- II. JÁNOS PÁL pápa: *Christifideles Laici*. CL 26. <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=90> (Letöltés ideje: 2023. november 5.)

- KÁNTOR Árpád: *A külső és lelki otthontalanság együttes alakulása*. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógia és Pszichológia Kar Pszichológia Doktori Iskola, Budapest, 2019. https://www.ppk.elte.hu/dstore/document/235/K%C3%A1ntor_%C3%81_A%20k%C3%BCls%C5%91%20%C3%A9s%20lelki%20otthontalans%C3%A1g%20egy%C3%BCttes%20kutat%C3%A1sa_PhD_Disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf (Letöltés ideje: 2023. november 5.)
- KÁNTOR Árpád – DÜLL Andrea: A hajléktalanság láthatatlan arca: A lelki otthon és a lelki otthontalanság. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2018/4/5. 643–667.
- KOPP Mária: A kelet-közép-európai egészségparadoxon. In: KÁLLAI János – VARGA József – OLÁH Attila (szerk.): *Egészségpszichológia a gyakorlatban*. Medicina, Budapest, 2007. 51–65.
- NEUNER, Peter – ZULEHNER, Paul M.: *Jöjjön el a te országod, Gyakorlati egyháztan*. Verbum, Kolozsvár, 2014.
- RAHNER, Karl: Über die bleibende Bedeutung des Zweiten Vatikanischen Konzil. *Schriften zur Theologie*, 1980/14. 303–318.
- SALLAY Viola: *Környezeti-érzelmi önszabályozási folyamatok a családi otthon terében*. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Pszichológiatudomány Doktori Iskola, Budapest, 2014. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/39686/Kd_13470.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2023. november 4.)
- TÖRÖK Csaba: Plébániai lét – ma. *Studia Theologica Transsylvaniensia*, 2021/1. 25–53.
- WOLFGANG, Beck: Pfarrrhäuser: Überflüssiger Ballast oder pastorale Chance? *Pastoralblatt für die Diözesen Aachen, Berlin, Hildesheim, Köln und Osnabrück*, 2018/7. 195–199.

Török István Izsák OSBM PhD
főiskolai docens (Veszprémi Érseki Főiskola)

Szükség van-e kreatív papokra?

1. Bevezetés – „Megkent kezeink a kreativitás jelei legyenek!”

XVI. Benedek pápa egyik nagycsütörtöki prédikációjában a pap 'megkent' kezeinek jelentését magyarázza.¹ A 'megkent kezek' egyik lehetséges értelmezése a „*kreativitásra való készségünk*”². A Teremtő azt szeretné, hogy a „*mi kezünk ebben a világban az ő kezeivé válhassanak*”, azaz Vele együtt mi papok is „*szerezzünk alakíthassuk ezt a világot*”³. Szüksége lenne tehát az Egyháznak kreatív papokra?⁴ Egyáltalán, szóba kerülhet-e a kreativitásra való nevelés a papjelöltek esetében? S ha igen, az vajon milyen jellegű lehessen?

Cikkem célja, hogy bemutassam korunk egyik jelentős kreativitás-modelljét, majd azt összevetve a keresztény szempontokkal, értékeljem s kiemeljem abból azon meglátásokat, amelyek esetleg a papnevelésben hasznosíthatóak.

1 XVI. BENEDEK: Homily of His Holiness Benedict XVI, Holy Thursday. 2006. április 13. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2006/documents/hf_ben-xvi_hom_20060413_messa-crismale.html (Letöltés ideje: 2023.július 9.)

2 Uo.

3 Uo.

4 Az USA-beli Spriengfieldi Egyházmegye internetes oldalán arról tárgyal, hogy milyen tulajdonságokat várnak el a papi hivatást elfogadó jelöltektől. Az érettségen, rugalmasságon és kiegyensúlyozottságon túl egyebek között a kreativitást is megemlíti. In: Diocese of Springfield. Office for Vocation. <https://dio.org/office-for-vocations/> (Letöltés ideje: 2023. július 9.)

2. A Csíkszentmihályi által elképzelt kreatív ember

2.1. „Egyszerre kell kompetenssé és eredetivé nevelnünk őket.”

A fenti megállapítás a magyar származású Csíkszentmihályi Mihálytól ered, aki több évtizede kutatja az emberi kreativitást.⁵ Szerinte mindenki tehetséges valamiben,⁶ és mindenki kreatívvá válhat.⁷ Ő minden művében hangot ad az emberi kreativitásra vonatkozó töretlen optimizmusának, és számos helyen elismerően szól a Katolikus Egyház azon szerepéről is, amely szerint támogatta, pártfogolta az emberi kreativitást, és a papi életre vonatkozóan is olyan kikötéseket fogantatosított – így például a cölibátus rendszere –, amely a kreatív életformát pozitívan előmozdítani hivatott.⁸

Ugyanakkor a legtöbb művében az Egyház kreativitást előmozdító szerepéről már leginkább csak múlt időben tesz említést. Sőt, szerinte egy „új vallásnak” kell megszületnie,⁹ hiszen semmiféle értékek vagy intézmények rendszere nem ad a mai ember számára támogatást, és ezért nem marad más hátra, minthogy az embernek saját magának kezébe kell venni az életét.¹⁰ Vajon tényleg ennyire alkalmatlan, idejétmúlt lenne a Katolikus Egyház és az általa létrehozott keresztény kultúra, hogy többé ne tudná elősegíteni a kreativitást, ne tenné lehetővé a kreativitásra való nevelést?

Csíkszentmihályi írásainak átolvasása után inkább az a benyomásom, hogy ő úgy az Egyházat, mint az embert egy általa előnyben részesített filozófiai-antropológiai keretbe igyekszik 'beprelni'. Vizsgáljuk meg közelebbről, vajon milyen keretbe illeszkedik bele az Egyházzal, az emberről alkotott képe?

5 CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Kreativitás. A flow és a felfedezés avagy a találékonyság pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009. 22.

6 CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály – Kevin RATHUNDE – Samuel WHALEN: *Tehetséges gyerekek. Flow az iskolában*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2010. 19.

7 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Kreativitás*. 38.

8 CSÍKSZENTMIHÁLYI – RATHUNDE – WHALEN: *Tehetséges gyerekek*. 324.

9 CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997. 36.

10 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 39.; CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája*. Nyitott Könyvműhely, Budapest 2007. 15.

2.2. „A világban tapasztalt káoszt sem tudjuk megváltoztatni.”

Csikszentmihályi előbbi kifejezése szerint a világban káosz, zűrzavar uralkodik.¹¹ A világ olyannyira rendezetlen, értelmetlen, hogy abban nehéz boldogságot találni. Ennek a káosznak mi emberek is részesei vagyunk,¹² de nem jelenti azt, hogy ne törekednénk boldogságra, valamiféle harmóniára. Ez a jellegű 'harmóna' viszont csak 'bensőnkben', pontosabban tudatunkban lehetséges. Az ember befelé való fordulásának kihangsúlyozása miatt többen úgy vélik, Csikszentmihályi a radikális humanista pszichológia képviselője,¹³ viszont ez megtévesztő, hiszen maga az önmegvalósítás sem más számára; csupán egy eszköz vagy inkább fokozat egy komplexebb és harmonikusabb fejlődésben.¹⁴

Az ember annyira 'önmagába' fordul, hogy már maga a külvilág is illúzióvá válhat.¹⁵ Amikor az ember önmagába menekül, elsősorban igyekszik megszabadulni az őt determinálni igyekvő génektől, mémetől (mém = kulturális információ egysége) és mások elvárásaitól.¹⁶ Az emberiség a káosz ellen megalkotja a kultúrát (benne a vallást, a kereszténységet), de előbb-utóbb ez is, mint minden mém, veszélyessé válik, mert önálló életre kel: ellenőrizhetetlen, azaz kaotikus lesz. Csikszentmihályi szerint a Katolikus Egyház mint befolyásos mém megrekedt abban az állapotában, hogy saját mémjeivel üzleteljen,¹⁷ ezáltal pedig akadályozza magát a fejlődést¹⁸.

11 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 30.

12 CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Az öröm művészete. Flow a mindennapokban*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2009. 175–176.

13 Farida RASULZADA: *Organizational Creativity and Psychological Well-Being*. Lund University, Lund, 2007. 12.

Farida Rasulzada szerint Csikszentmihályi „radikális humanista”.

14 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 270.

15 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 54.

16 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 89.

17 Howard GARDNER – Csikszentmihályi Mihály – William DAMON: *Jó munka. Amikor a kiválóság és az etika találkozik*. Lexecon Kiadó, Győr, 2008. 327.

18 Elizabeth DEBOLD: *Flow with Soul, An Interview with Dr. Mihaly Csikszentmihályi*. <http://www.enlightennext.org/magazine/j21/csiksz.asp?pf=1> (Letöltés ideje: 2023. július 9.)

2.3. „Minden ember előtt ezerszámra állnak lehetőségek – kihívások arra, hogy meghaladja önmagát.”

Csíkszentmihályi szerint bár az embernek menekülnie kell a káosz elől a tudatba, ahol van esélye némi harmóniára, ugyanakkor az emberben az a késztetés is megtalálható, hogy túllépjen önmagán, ne koncentráljon túlzottan önmagára.¹⁹ Az öntranszcendens emberi készítés olyannyira erős, hogy az Én-tudat elvesztése sem kizárt: eggyé akar válni tőle eltérő, idegen dolgokkal (tárgy, cél, feladat), s végül beleolvad egy 'egyetemes', kozmikus tudatba, esetleg „újjászületik majd egy fejlettebb fizikai lényben”.²⁰ Csíkszentmihályi ugyanakkor kiemeli, hogy az „önmagunkba-fordulás”, akárcsak az „öntranszcendens” készítésünk, fokozat egy komplexebb és harmonikusabb fejlődés felé. De vajon mit ért Csíkszentmihályi „komplex és harmonikus fejlődés” alatt?

2.4. „Hinnünk kell az evolúcióban.”

Az ember célja Csíkszentmihályi szerint az evolúció, egy komplexebb és harmonikusabb fejlődés előmozdítása.²¹ Ez a cél azonban körülírhatatlan, egyfajta „bizalom az ismeretlenben”.²² Kell, hogy mi emberek is komplexebbé és harmonikusabbá tegyük a fejlődést, sőt mi magunk is „evolúcióvá váljunk”.²³ Az ember, miután önmagán túllépett, ismét önmagába tér vissza, s önmagát egy személytelen 'kozmosz szellem' részeként, azaz evolúcióként ismeri fel. Csíkszentmihályi tagadja a keresztény értelemben vett lélek valóságát: az általa értelmezett lélek csupán testünk, agyunk „komplexifikációja”.²⁴

Nem tudunk semmi konkrétumot arra vonatkozóan, hogy merre tart az evolúció, de arról többet tudunk, hogy milyen eszközökkel, módszerekkel, neveléssel járulhatunk hozzá az általunk 'hitt' evolúcióhoz. Ebben az összefüggésben lép képbe a kreativitás és a Csíkszentmihályi

19 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 22.

20 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 354–357.

21 Uo. 357.

22 Uo. 356.

23 DEBOLD: *Flow with Soul*.

24 Uo.

kutatásai eredményének tartott flow (áramlat-élmény) fogalma. Értelmezésében a fejlődést az egymással ellentétes tendenciák között meghúzódo „*dialektikus folyamatok*” viszik előrébb, teszik azt komplexebbé és harmonikusabbá. A dialektikus folyamatnak két almozanata van: a differenciáció (az ember 'mástól' való megkülönböztetése, önmagába-szállása) és az integráció (önmagán kívülre való irányultsága, öntranszcendenciája s 'mással' való egyesülésének lehetősége).²⁵ A fejlődés akkor sikeres, ha a differenciáció és az integráció között valamiféle egyensúly alakul ki.²⁶ Ha a dialektika nyelvére lefordítanánk: szintézis = egyre komplexebb és harmónikusabb fejlődés; tézis = differenciáció; antitézis = integráció. A szintézis elősegítésében bármi lehet tézis és antitézis, fontos, hogy a két mozzanat együttesen jelenjen meg, mert így kölcsönösen gazdagítva egymást növelik a szintézis komplexitását.

Az egymással ellentétes tendenciájú folyamatok egységesítése – mini-szintézisei – irányába haladó megnyilvánulások Csíkszentmihályi megfogalmazásaiban: komplex-Én, transzcendens-Én, flow (áramlat), autotelikus élmény és a kreativitás. A *komplex Én*nek sikerül összekapcsolnia egymással az ellentmondó tendenciákat, de ha a differenciálódó Én kizárná, mellőzné az integrálódást, akkor az hajlamos lenne az önteltségre, az egoizmusra, viszont amikor csak az integrálódás alapján épülne fel, szinte kizárva a differenciációt, akkor konformista lenne.²⁷

A transzcendens Én-ben összehangolódnak a tudatban rögzült benyomások, érzések, gondolatok.²⁸ A transzcendens személyiség egyszerre fejleszti képességeit s próbálja felismerni a kihívásokat. Két tulajdonság jellemzi: spiritualitás és bölcsesség. Spiritualitásában képes harmóniát teremteni a „*szembenálló vágyak között*”, mintegy önfegyelmzett, önmegtartóztató egyénné válik;²⁹ bölcsességében

25 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 328.

26 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 73.

27 Uo. 74.

28 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 265–272.

29 Uo. 292–293.

átlát a mémek és a paraziták csalásain³⁰. A transzcendens Én-nek (mivel ismét tézissé válik) törekednie kell a mindig 'újabb' kihívások iránti vágyra.³¹

Három olyan dinamikus folyamatról ír Csíkszentmihályi, amelyek segíthetnek egy komplexebb és harmonikusabb fejlődéshez: a flow, az autotelikus élmény, valamint a kreativitás. *Flow* jön létre akkor, amikor az ember annyira beleolvad a tevékenységbe, hogy minden más eltörpül mellette és ezt bármi áron folytatni szeretné,³² nem akar abból kilépni. A flowban egyesül a tevékenységet, feladatot végző a feladattal, összhang jön létre az emberi képességek és a külső kihívások között. Viszont a flow válhat ugyanúgy javunkra, mint kárunkra (a mini-szintézisből ismét tézis lesz):³³ mivel a flowban bizonyos örömezés is van, ezért fennáll annak a veszélye, hogy flow-függőkké válunk, s így „az örömteli életre való törekvéssel még nem feltétlenül segítjük elő az evolúció előrehaladását”.³⁴

Az autotelikus élményben az Én a potenciálisan fenyegető, kaotikus helyzetből is örömteli belső *harmóniát* hoz létre. Az autotelikus élményhez is két feltétel szükséges: tevékenységbe való belemerülés (tézis) és a célok kitűzése (antitézis).³⁵ Viszont, amikor az autotelikus élmény, egy mini-szintézis kialakul, az maga újra tézissé válik, hiszen az autotelikus ember túl akar nőni 'saját határain', és pszichikai energiáit abba a rendszerbe – az evolúcióba – akarja befektetni, melynek maga is csak része.³⁶

30 Uo. 296–304.

31 Uo. 304.

32 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 23.

33 Uo. 109–111.

34 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 256.

35 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 288–290.

36 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 293.

2.5. „A kreatív emberekre jellemző (...), hogy olyan gondolatokat és viselkedést ötvöznek önmagukban, amelyek a többi embernél elkülönülnek egymástól (...) egymásnak homlokegyenest ellentmondó szélsőségeket olvasztanak magukba.”

A harmadik dinamikus folyamat, amely közelebb viszi az embert egy komplexebb és harmonikusabb fejlődéshez, az maga a *kreativitás*.³⁷ A kreativitás nem az emberek fejében jelenik meg, nem egyéni jelenség, hanem az ember gondolatainak (tézis) és a környezetének (antitézis) interakciójába.³⁸ A kreativitás létrejöttében fontos a támogató környezet, amelyre Csíkszentmihályi különféle kifejezéseket használ: 'egy adott tartomány'; 'rendszer'; 'kulturális tőke'; 'szakértői körök'; 'problémakör'; 'szimbólumrendszer'; 'megoldandó kérdés'; 'elvégzendő feladat'.³⁹ Mit is tesz ezzel a környezettel a kreatív ember? Legelőször is magáévá teszi, internalizálja, boldogul vele, hozzáférése lesz, azt megtanulja, majd egy második lépésben 'megváltoztatja', 'újszerű elrendezésben látja'.⁴⁰ De amikor a kreatív ember létrehozott valami újat, miután megváltoztatta a rendszert, nála is fennáll a függőség veszélye.⁴¹ Tehát bármit alkotott a kreatív ember 'mini-szintézisével', azt a további fejlődés, az evolúció érdekében tagadnia kell (szintézisből ismét tézis lesz): „A kreativitás eredménye gyakran önmaga tagadása.”⁴²

A kreatív ember⁴³ legfontosabb jellemzője a 'komplexitás'⁴⁴, azaz képes ellentmondó szélsőségeket *egybeolvasztani*. Csíkszentmihályi több egymással dialektikus feszültségben található ellentétes vonaspárral illusztrálja a kreatív embert: koncentráció és lazítás; bölcsesség

37 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Kreativitás*. 66.

38 CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: Implication of a system perspective. In: Robert J. STERNBERG (ed.): *Handbook of Creativity*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999. 325-339.

39 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Kreativitás*. 33-83.

40 Uo. 38.

41 Uo. 329-381.

42 Uo. 327.

43 A kreatív ember definíciója: „*olyan személy, akinek a gondolatai vagy tettei megváltoztatnak valamely tartományt, vagy újat hoznak létre*”. A kreativitás meghatározása: „*minden olyan tett, ötlet vagy termék, amely egy létező tartományt vagy megváltoztat, vagy új tartománnyá alakít át*”. In: Uo. 38.

44 Uo. 66.

és gyermekiesség; játékoság és fegyelem; fantázia és realizmus; extrovertáltság és introvertáltság; büszkeség és szerénység; függetlenség és hagyománytisztelet; szenvedélyes munkaszeretet és kötetlenség; fájdalom és öröm;⁴⁵ tett és reflexió, *vita activa* és *vita contemplativa*.⁴⁶

Amennyiben tényleg igaz, hogy minden egyén kreatívvá válhat, akkor a kreativitást elő lehet-e valamilyen módon segíteni? A kreativitást ugyanolyan módon segíthetik elő mind külső, mind belső tényezők. Csíkszentmihályi néhány kreativitást fejlesztő javaslattal áll elő: a kíváncsiság és érdeklődés kiművelése (pl.: próbáljunk mindennap meglepődni valamin!; próbáljunk mindennap legalább egy embert meglepni!; ha valami felkelti érdeklődését, menjen utána!); tegyünk szert áramlatra – flow – a hétköznapi életben (pl.: mindennap olyan konkrét céllal ébredjünk, amire nagy várakozással tekintünk; fedezzünk fel mindig új és új követelményeket, lehetőségeket, hogy azok örömet szerezhessenek); alakítsunk ki olyan szokásokat, módszereket, amelyekkel védjük kreatív energiáinkat s kizárhatjuk a zavaró tényezőket (pl.: napirendünk átalakítása; a reflexió és a pihenés idejének megfelelő beállítása; a körülöttünk levő tér átalakítása); saját személyiségünk átalakítása (pl. a bennünk található, eddig viszont elhanyagolt ellentétes vonások felismerése; a nyitottság és a fókuszálás közötti összehangolás; törekvés az összetettségre az integrálás és a differenciálódás mentén); tárjuk fel, definiáljuk a problémákat (pl.: a problémákat a lehető legtöbb nézőpontból vizsgáljuk meg; gondoljuk át a problémákból álló következtetéseket); sajátítsuk el a divergens gondolkodást (pl.: rukkoljunk elő annyi ötlettel, amennyivel csak tudunk; legyen minél több ötletünk, s olykor álljunk elő valószerűtlennek tűnőekkel is).⁴⁷

Csíkszentmihályi megállapítja, hogy a kreativitás elősegítésében is a „külső és belső indíttatású ösztönzők megfelelő kombinációjára van szükség”.⁴⁸ Az ehhez legalkalmasabb környezet az maga a komplex család

45 Uo. 65-83.

46 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 310.

47 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Kreativitás*. 351-382.

48 CSÍKSZENTMIHÁLYI – RATHUNDE – WHALEN: *Tehetséges gyerekek*. 206.

vagy iskola lenne, amelyben nagyobb a kiemelkedő tehetségek fejlődésének valószínűsége. Persze a komplex környezet sem garantálhatja a tehetség kiteljesedését.⁴⁹ Tény viszont az, hogy a kiemelkedő teljesítményt elérő tanulók bizonyos tulajdonságokban eltérést mutattak az 'elkallódott' tehetségektől: figyelem; érdeklődés; koncentrálóképeség; érzelmi autonómia; a tevékenység élvezetének képessége; magas értelmi szint; érzékenység (azaz a világ információira való reagálás); teljesítmény; kitartás; dominancia (azaz nem sodródnak az eseményekkel, hanem inkább ők irányítanak); boldogabbak és vidámabbak; a magányt jól kihasználják, nem unatkoznak és szívesen vannak egyedül; szexuális érdeklődésük visszafogott; hatékonyabban használják ki idejüket; a család tagjaival mélyebb és személyesebb kapcsolatuk van (hagyományos, stabil és nem egyszülős családokból származnak, amelyben megtapasztalhatják a függőséget ugyanúgy, mint a függetlenséget).⁵⁰ A nevelés célja tehát a *komplex környezet* biztosítása, amely a maga módján segíti az egyéni komplexitást.

3. Keresztény szempontok és Csíkszentmihályi kreativitás-elmélete

Rendkívül termékeny és hasznos tudományos kutatásai és eredményei mellett Csíkszentmihályi kreativitás-elméletében előbukkanó filozófiai állítások több szempontból is egyoldalúak a keresztény gondolkodás számára. Csíkszentmihályi szerint a kereszténység már idejétmúlt s ennek talán legfőbb oka, hogy „*ellentmondásba került a tudomány és a filozófia újabb eredményeivel*”;⁵¹ Csíkszentmihályi olykor elismeréssel ír a New Age vallásáról, bár azt is meghaladottnak tekinti.⁵² De van-e tényleg valami véletlenszerű párhuzam Csíkszentmihályi és a New Age gondolatmenete között akkor, amikor a kereszténységgel kapcsolatban a szerző maga egyoldalúan, leggyakrabban sok szempontot figyelmen kívül hagyva nyilatkozik?

49 Uo. 242.

50 Uo. 57–115.

51 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 294.

52 Uo. 36–37.

Csíkszentmihályi kiemeli azt, hogy az embernek 'önmagába' kell fordulnia, belső énjéhez, hogy a káoszt elkerülje. Az, ami a világban található, azontúl, hogy kaotikus, nem valós, hanem csak illúzió, káprázat: „...*elhisszük, hogy bizonyos »dolgozok« léteznek a tudatunktól függetlenül is, csak arra van közvetlen bizonyítékunk, ami a tudatunkban megtalálja a helyét*”⁵³. A New Age-re nagyon is jellemző az ismeretelméleti és lételméleti szubjektívizmus, amely szerint a valóság leginkább a személytől függene.⁵⁴ Csíkszentmihályi állítja, hogy nem csupán a vallást hozza létre az ember, hanem magát az 'Istent' is mi teremtjük.⁵⁵ A New Age vallja azt, hogy maga az ember teremt, s végül, ha igazi önmagához elérkezik, akkor önmagában az istenségre is rábukkan. Keresztény álláspontunk: a világot Isten teremtette a semmiből, és ez a világ a tudatunktól függetlenül is létezik, abban nem káosz uralkodik, hanem törvényszerűség, rend, így ezért az megbízható, stabil, racionális, következetes.⁵⁶

Csíkszentmihályi feleslegesnek tartja a bűn fogalmát, mivel az „*erős korlátokat épít a hívők pszichikus energiájába*”,⁵⁷ továbbá szerinte „*a jó és a rossz relatív fogalmak*”.⁵⁸ Ez a vélemény szintén megtalálható a New Age esetében, amely vallja az erkölcsi relativizmust, s tagadja a bűn valóságát⁵⁹. Mi keresztények valljuk: a bűn igenis jelen van, de van megváltás is, amely Istentől jön.⁶⁰

Csíkszentmihályi felfogásában nem létezik emberi 'lélek', amely valahogyan 'kívülről', külső beavatkozás révén kerülne az emberbe⁶¹, helyette 'tudat' van és ez pedig biológiai eredetű.⁶² Ez a tudat önmagát

53 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 53–54.

54 GÁL Péter: *A New Age keresztény szemmel*. Szent István Társulat, Budapest, 2010. 51.

55 DEBOLD: *Flow with Soul*.

56 JÁKI Szaniszló: *A tudomány Megváltója*. Ecclesia Kiadó, Budapest, 1990. 72.

57 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 177.

58 Uo. 39.

59 GÁL: *A New Age keresztény szemmel*. 114.

60 *A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma*. Szent István Társulat, Budapest, 2006. 46 (n.73).

61 DEBOLD: *Flow with Soul*.

62 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 49.

szeretné irányítani, valamiféle furcsa 'szabadságra' vágyik.⁶³ Ez a szabadság a tudat önfejlesztésének eredménye. A tudat az evolúció végén beleolvadáshoz, karmikus létformához vezet, amelyben elveszti önállóságát, egyediségét, hiszen egy szisztéma része.⁶⁴ Ehhez közel áll a New Age felfogása: az emberi lény szabadságát, önállóságát tagadja, és magáévá teszi a lélekvándorlás és a karmák tanát. A keresztény tanítás mindezzel ellentétes: az emberi lelket Isten teremti testével egyszerre,⁶⁵ s a léleknek nem lehet semmilyen előélete, nem oldódhat fel személyisége, nem kell visszaolvadnia egy eredeti egységbe, a világlélekbe.⁶⁶ Az emberi lélek eleve szabad, s ezt a szabadságot nem fokozatosan szerzi meg, úgy, hogy igyekszik eltűnni, elveszni egy más valamiben.⁶⁷

Csíkszentmihályi különös módon viszonyul az örömhöz, a boldogsághoz, az 'örömteli élethez' is.⁶⁸ Ezt a boldogságot egyrészt pozitív tapasztalatnak érzi, hiszen amennyiben növelheti a komplexitást, része a flow-nak, az autotelikus élménynek, de ugyanakkor kihangsúlyozza annak negatív oldalát is, mert az függővé tehet, s ekkor pedig „nem feltétlenül segítjük elő az evolúció előhaladását”.⁶⁹ Ehhez a boldogsághoz, örömteli élethez való kettős hozzáállásból végül fatalizmus lesz: egyszerűen meg kell tanulni szeretni sorsunkat, szépnek kell látnom azt, ami gyűlöletes, hiszen az is szükségszerű, nem lehet rajta változtatni.⁷⁰ Ami az ember végső célját illeti, az Csíkszentmihályi szerint nem más, mint maga az evolúció, amivel egyé kell válnunk, amibe be kell olvadnunk: „elkerülhetetlen tény, hogy létezésünk örökké része marad az élet kusza szövedékének [...] aki azonosul az evolúcióval, tudatában összeolvad vele.” A New Age-nél is megtaláljuk ezt a fajta fatalizmust, hiszen az egyénnek nincs szabadsága, szabad akarata, ezért ki van szolgáltatva

63 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 204.

64 DEBOLD: *Flow with Soul*.

65 *A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma*. 45 (n.69 és n.70).

66 GÁL: *A New Age keresztény szemmel*. 60.

67 *A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma*. 129 (n.358).

68 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 256.

69 Uo. 256.

70 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Az öröm művészete*. 175–176.

a kozmosz önkényének.⁷¹ A keresztény ember célja viszont világos: A szellemi és halhatatlan lélekkel, értelemmel és szabad akarattal felruházott emberi személy rendeltetése Isten, aki testestül-lelkestül örök boldogságra hívta meg, amit el is érhet Isten kegyelmének erejével.⁷²

De vajon mely filozófiai felfogásmódra vezethető vissza Csíkszentmihályi világképe, emberképe, s főképpen az evolúcióba vetett oly töretlen hite? Az evolúcióra vonatkozó nézete visszanyúlik a hegeli dialektika elképzelésére, amely mind a valóság, mind pedig a gondolkodás legfőbb törvénye. Hegel szerint a valóság nem szubsztancia, hanem szubjektum és szellem, azaz aktivitás, folyamat, állandó mozgás. A szellem úgy maradhat önmagával azonos, ha magát állandóan, a különböző más megjelenési formákon keresztül rekonstruálja, alakítja. A szellem dialektikus mozgásának pedig három főbb mozzanata van: tézis – antitézis – szintézis. Bár Csíkszentmihályi Hegelre keveset utal,⁷³ de annál többet Dewey-re aki szerinte szintén a 'dialektikus fejlődés' híve.

John Dewey pragmatizmusában az emberi intelligencia 'operatív' tulajdonsággal rendelkezik, az a feladata, hogy a világot folyamatosan saját céljainak megfelelően átalakítsa, megváltoztassa, megállás nélkül újrászervezze. A világ instabil, változó, bizonytalan, sőt veszélyes. A világ bizonytalanságával szemben az ember mítoszokat gyártott, de ezek mind illuzórikusak, hiszen minden érték csupán az ember bizonyos történelmi helyzetére adott válasz, azaz nem beszélhetünk abszolút értékekről (relatívizmus).⁷⁴ Amibe egyedül érdemes hinni, az maga a tudomány. Dewey olykor utalásokat tesz az emberi élet 'végső céljai'-ra, mint pl. 'Isten Országára', amelyre jellemző a szeretet, az igazságosság, viszont óvatosan kell kezelni ezen kijelentéseit, hiszen filozófiáját jellemzi az, hogy az eszközök és a célok nem különböznek egymástól: minden cél egyben eszköz is, s minden eszköz lehet elérendő cél is, de

71 GÁL: *A New Age keresztény szemmel*. 57.

72 *A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma*. 129–130 (n.358 és n.359).

73 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Kreativitás*. 327.

74 Giovanni REALE – Dario ANTISERI: *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi*. Editrice la Scuola, Brescia, 1983/3. 393–394.

miután egy célt elértünk, az azonnal eszközzé válik.⁷⁵ Dewey nevelésfilozófiájára nagy hatással volt Darwin fejlődésmélete, főképp amikor az egyének közötti versengés fontosságát hangsúlyozta. Dewey a tanulásban kiemelte mind a külső, mind a belső motivációkat, még akkor is, ha a belső motiváló erőknek nagyobb jelentőséget tulajdonított.⁷⁶

Dewey és Csíkszentmihályi elgondolásaiban valóban sok a közös vonás: az emberi 'tudat' folytonosan újraszervez, mítoszokat, vallásokat alkot, hogy a világban található káosz ellen küzdjön. A tudat a dialektikus módszert alkalmazza: tézis – antitézis – szintézis. Amennyiben valamiféle mini-szintézis kialakul (flow, autotelikus élmény, kreativitás), abból azonnal ismét tézis lesz (a célok és eszközök megkülönböztetésének lehetetlensége, illetve felcserélhetősége alapján), mivel az evolúció maga – amely az igazi, végső szintézis lenne – megállás nélkül folytatódik. A tudat maga biológiai eredetű (darwinizmus hatása). A flow, az autotelikus élmény, a kreativitás esetében szükséges egy bizonyos egyensúlyi helyzet a külső és a belső erők között. Nagyon valószínű, hogy Dewey etikai relativizmusa jelenik meg Csíkszentmihályi bűnről, jóról és rosszról vallott felfogásában is.

Elképzelhetőnek tartom tehát, hogy az előbb felsorolt különböző filozófiai elképzelések hatásaira alakíthatta ki Csíkszentmihályi saját elméleti, antropológiai keretét, amelybe sajnálatos módon bele próbálja erőltetni a kereszténységet is, amely írásai alapján valami nagyon 'emberi' alkotásnak, ugyanakkor a végtelen emberi fejlődés akadályozójának is tűnik. Viszont kár, hogy ezen filozófiai elgondolásai legtöbb tekintetben egyoldalúak és hiányosak a keresztény felfogást illetően., eleve mellőzven sok-sok egyéb más keresztény szempontot. Úgy tűnik tehát, mintha bizonyos mémeiktől maga Csíkszentmihályi sem tudott megszabadulni, pedig ha egy mém gyökeret ereszt, akkor „*arra kényszerít bennünket, hogy fenéig ürítsük a logikus következmények keserű poharát*”.⁷⁷

75 Uo. 395.

76 Gerald Lee GUTEK, *Philosophical and Ideological Perspectives on Education*. Allyn and Bacon, Boston, 1997. 97–98.

77 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *A fejlődés útjai*. 160.

4. Lehetősége-e 'keresztény kreativitás-modell'-ről beszélni bibliai alapokon?

Megjelenik-e a kreativitás témája a Bibliában? Bár Csíkszentmihályi érintőlegesen megemlíti a talentumokról szóló példabeszédet (Mt 25,14-30), viszont azt csak az 'eltérő képességek' és a 'képességek fejlesztése' szempontjából tárgyalja.⁷⁸ Előkerül-e több kreativitásra vagy annak különböző aspektusaira vonatkozó téma ebben és az ehhez nagyon hasonló példabeszédben (Lk 19,12-27)?

Mindkét bibliai példabeszéd tárgyalja a kreativitást. Mind Máté, mind Lukács evangélisták verziójában a talentumokat, múnákat majdan kiosztó személy eltávozik külföldre (Mt, 25,14) vagy messze földre (Lk 19,12). Isten szabadon rendelkezik a talentumokkal, szabadon osztogatja, tehát egy szabad Személy, aki egy másik szabad személlyel – a talentumokat kapó emberrel – szeretne valamit megosztani. Azért, hogy az ember szabadnak érezhesse magát, szabadon gazdálkodhasson, fejleszthesse képességeit, az Isten eltávozik. Még akkor is távozik az Isten, ha előre sejti, hogy a felajánlott szabadsággal esetleg visszaélhetnek (Lk 19,14)!

Isten, távozása előtt átadja a szolgálknak a képességeket (Mt 25,14; Lk 19,13). Isten az, aki ad, ajándékozik, kezdeményez. Mi emberek nem teremtünk a semmiből, hiszen képességeink nagyon is jól, pontosan – összességükben – meghatározottak (5, 2 és 1 talentum vagy fejenként 1-1 mína): mi csak a kapott valamiből tudunk valamit előidézni, felfedezni, azt a valamit másképpen látni! Isten az 'átadás' során beszél a szolgálhoz, hívja őket, nem üzenetet, mint azok, akik gyűlölték őt, nem alkalmaz közvetítőket, tehát a kapcsolat nagyon személyes, s ez megismétlődik majd akkor is, amikor az Isten számonkérésre visszatér (Mt 25,14; Lk 19,13). Máté evangélista kihangsúlyozza, hogy a talentumokat osztó személy „*mindegyiknek képessége szerint*” (Mt 25,15) ad. Isten szemében nincs két egyforma ember, mindenki külön-külön fontos Neki, pedig mennyivel könnyebb dolga lett volna az Istennek 'uniformizáltan' tekin-

⁷⁸ CSÍKSZENTMIHÁLYI – RATHUNDE – WHALEN : *Tehetséges gyerekek*. 41–42.

teni az általa teremtett emberekre. Isten tehát ezt a személyes kapcsolatot szeretné elmélyíteni még a képességek kiosztásának alkalmával is. A világ, amelyben az ember képességeit kibontakoztathatja, nem kaotikus, rendezetlen, hiszen abba érdemes 'befektetni' (Mt 25,16), az olyan közeg, ahol lehet kreatívan 'gazdálkodni' (Lk 19,13).

Isten sok idő múlva visszatér és számadást tart (Mt 25,19; Lk 19,15): hagyott elég időt képességeink kibontakoztatására. Isten, amennyiben visszatér, ura a kibontakoztatásra, fejlődésre szánt időnek, tehát nem csúszik ki kezei alól a fejlődésem. Nem az evolúció menete fogja megszabni Isten visszatérését! A számadás során kiderül, ki mennyire volt kreatív, mennyire termelt valami 'újat' és 'hasznosat', de mégis az eredetileg kapott képességhez valamelyest hasonlót (az ember nem válik Teremtővé, csak kreatívvá): talentumból talentum, mínából mína lesz, csak több. Az eredményekben megnyilvánuló különbségek viszont szinte emberileg is hihetetlenek: valaki a képességeinek a tízszeresét alakítja át kreatívan (Lk 19, 16)! Az Isten ismét Teremtőként mutatkozik meg, hiszen forrásai kiapadhatatlanok: 10 illetve 5 város irányítását bízta azokra, akik ügyesen, kreatívan gazdálkodtak (Lk 19, 16-19). Isten tehát ura a helyzetnek a számadáskor is, mivel a jutalmakat illetően 'hozzá tesz' vagy 'megfoszt', értékel vagy büntet. Mi emberek megmaradunk teremtményeknek, akik elfogadnak, kapnak, hozzájutnak valamihez vagy akiktől elvesznek. A Biblia felfogására jellemző az is, hogy az ember 'konkrét' boldogságra, sőt, nagyon is 'személyes' öröme törekszik, nem pedig valami személytelen, kozmikus beleolvadásra: „Menj be urad örömébe.” (Mt 25,21-24) Ez kézzelfogható, érzékelhető, konkrét öröm, boldogság!

A szolgák között olyan is akadt, aki képességeit nem használta ki, nem lett belőle kreatív személy, sőt a szabadságát is próbálta 'visszadobni' az Istennek (Mt 25,24-30; Lk 19,20-26). Isten ismét figyelmezteti: szabadságot, lehetőségeket, rendezett világot (még pénzváltóknál is lehetett volna kamatoztatni) biztosított számára. A tehetségét nem kamatoztató ember Istent személytelenséggel, diktátorsággal vádolja: „*Mivel félted tőled.*” (Mt, 25,25); „*Elveszed azt, amit le nem tettél.*” (Lk 19,21). Isten a vádat visszautasítja, s büntet, azaz komolyan veszi a kreativitásra, a képességek kiaknázására vonatkozó szándékát, olyannyira, hogy azt az idáig 'elvesztegetett', fel nem használt talentumot, mínát sem hagyja kárba veszni: „*Vegyétek hát el tőle és adjátok annak, akinek...*” (Mt 25,28; Lk 19,24) Istent nem lehet közömbösséggel, nemtörődömséggel vádolni az iránt, amit és ahogyan emberként képességeimmel, kreativitásom lehetőségeivel kezdtem!

Röviden, a bibliai kreativitás-modell a következőkre építhető: Isten és ember megmarad annak, aki eleve, azaz Isten Teremtőnek, ember teremtettnek; Isten szabadon cselekszik, de az embernek is szabadságot ad; az Isten és az ember kapcsolata mélységesen 'személyes'; az ember nem uniformizálható, hanem egyedi, különleges, 'megkülönböztetett módon kreatív'; Isten tudja, hogy az ember valódi boldogságra, öröme vágyik; Isten komolyan veszi a nekem adott képességekkel való gazdálkodásomat, számon fog kérni érte, s ezért felelősséggel tartozom irányában, az én részemről is elvárja a felnőttre jellemző felelősségvállalást. A bibliai kreativitás-modell mindenképpen *kétpólusú*: egyik oldalon megtaláljuk a teremtett embert, a másik oldalon pedig Istent. A két pólus között állandó dialógus, kapcsolatfelvételre irányuló kommunikáció van, de ez nem leszűkíti a kreativitásra szükséges teret, hanem kitágítja, végtelenül sokszínűvé teszi, ugyanakkor végső is alakítja, mivel a 'kreativitásban' nem szószerinti teremtésről van szó, hanem inkább valami felfedezéséről, az eddig is létezőnek, előttem megtalálhatónak, ennek a valaminek „*másképpen-látásáról*” s annak a 'megvalósításáról', a mindennapokban történő konkretizálásáról.

A Csíkszentmihályi-féle kreativitást inkább *egy pólusúnak* érzem: az egyik oldalon az embert magát találjuk, a másik oldalon az embernek saját magáról, életéről, céljairól, ideáljairól, evolúciójáról való elképzeléseit s az azokhoz társított feladatokat ismerjük fel. Tehát az elemzett bibliai szövegek alapján végső soron egy kétpólusú keresztény modell mutatkozik meg, amely egészen már értelmet és értelmezést nyer az egy pólusú Csíkszentmihályi-féle kreativitás-elképzeléshez képest.

5. Kreativitás alkalmazási lehetőségei papnevelésben egy teszteredmény tükrében?

Csíkszentmihályi egyetért a „*semmi sem praktikusabb, mint egy jó elmélet*” állítással. Szerintem ez másképpen van: azért mert egy elmélet nem egészen jó – hiszen keresztény szempontokkal bizonyos pontokon ellentétes – azért még a gyakorlatban hasznosítható lehet, azaz 'egy nem jó elmélet is lehet praktikus'. Így tekintek Csíkszentmihályi kreativitás-elméletére is. Egyes meglátásait alkalmasnak tartanám a papnevelésben való hasznosításukra is, megmaradva természetesen a kétpólusú bibliai kreativitás-modell keretein belül. Mely meglátásokról is lehetne szó?

Elsősorban a kreatív ember azon tulajdonsága lenne elsajátítandó a papjelöltek számára, amely képes az ellentmondó szélsőségek egybekovácsolására, kiegyensúlyozására.⁷⁹ Erre azért lenne szükség, mert mai korunk – s az abban élő ember – valójában nagyon összetett, komplex. A mai embert, annak a mélyben meghúzódó üdvösségvágyát nem lehet egyoldalúan, egysíkúan megközelíteni.⁸⁰ Világunkban kiélezett versengés folyik, amivel ha akarunk, ha nem, szembesülnünk kell, s ez még az információáradatban is megjelenik: „A tájékoztatás és a gyors hírközlés korát éljük [...] bizonyos szempontból a pap is békés versengésben van velük a hívek előtt.”⁸¹ Ebben a többoldalú, a végtelenül

79 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Kreativitás*. 65–83.

80 FARKAS Olivér (szerk.): *A pap, az ige hirdetője, a szentségek kiszolgáltatója és a közösség vezetője a harmadik keresztény évezred távlatában*. Szent István Társulat, Budapest, 1999. 20.

81 Uo. 21.

sokféle módszerrel megközelíteni, üdvözítésemet elősegíteni akaró 'kreatív' Isten a példa: A Biblia éppen azt igazolja, hogy Isten karaktere előre kiszámítható, addig módszereit tekintve kiszámíthatatlan, előre nem látható, rendkívül változatos, meglepetésszerű.⁸² Pozitívumnak tartanám, ha egy kispapot nevelése során megismertetnének a dialektikus egyensúlyra való törekvés lehetőségével: tudja ügyesen kibékíteni az extrovertáltság – introvertáltság, lazítás – koncentráció, szerénység – önbizalom, nyitottság – fókuszáltság, vita activa – vita contemplativa, versengés – együttműködés és az egyéb szélsőségesnek tűnő jellemzőket.

Korunk társadalma inkább szélsőségeket, tulajdonság-polaritásokat, s nem pedig azok dialektikus egyensúlyát kedveli, de gyakran hiányzik belőle a kreatív emberre még jellemző egyéb fontos tulajdonság is, amelyeket Csíkszentmihályi több alkalommal említ: leleményesség, bátorság, talpraesettség, kitartás,⁸³ szigorú önkritika,⁸⁴ s hogy ne számítson se pénz, se siker.⁸⁵ Segítheti-e a papjelöltet valami abban, hogy a kreatív emberre jellemző tulajdonságokat felismerje, dialektikus egyensúlyba hozza? Igen, ez pedig a bibliai kreatív ember egyik legfontosabb példája: személyes kapcsolat a képességeket ajándékozó Istennel, aki kiapadhatatlan, leleményes, kreatív az ember üdvösségét előmozdító módszereiben. XVI. Benedek pápa erre a személyes kapcsolatra, a Jézus és a tanítvány közötti barátsággal utal.⁸⁶

Hogyan vélekednek a keresztny laikus hívók a 'papi' kreativitás lehetőségeiről? Ennek vizsgálatára egy kérdőívet készítettem, amely a következő kérdéseket tartalmazta: 1. Lehet-e egy pap kreatív?; 2. Mitől kreatív egy pap?; 3. Miben nyilvánulhat meg egy pap kreativitása?; 4.

82 Grantley MORRIS: If you think you are called to a normal ministry...think again. <http://net-burst.net/dove/humor.htm> (Letöltés ideje: 2023. július 9.)

83 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Flow*. 279–280.

84 CSÍKSZENTMIHÁLYI: *Kreativitás*. 252.

85 Uo. 321. Einsteinról jegyezték meg, hogy egyszer egy cégtől igen komoly összeget kapott csekken, de ő egy ideig azt könyvjelzőnek használta, majd valahol elhagyta a könyvvel együtt. In: Alice CALAPRICE (szerk.): *Újabb idézetek Einsteintől*. Alexandra Kiadó, Budapest 2010. 348.

86 XVI. BENEDEK: Homily of His Holiness Benedict XVI, Holy Thursday.

Milyen adottságok elengedhetetlenek ahhoz, hogy egy pap kreatív lehessen?; 5. Milyen tényezők (külső vagy belső) segíthetik elő egy pap kreativitását?; 6. Milyen tényezők gátolják egy pap kreativitását?; 7. Képes lehet-e egy pap 'beleéléssel' végezni teendőit?; 8. Milyen eszközök segíthetik elő ezt a papi beleélést?; 9. Ön kreatív személy-e s ez hogyan nyilvánul meg?

A tesztet 84 férfi (átlagéletkor: 39 év) és 111 nő (átlagéletkor: 38 év) töltötte ki érvényesen. A kreativitás meghatározására vonatkozóan a nőkre a férfiakhoz képest sokkal gazdagabb – szinte kétszeres – fogalmi készlet használata volt jellemző. Minden tesztet kitöltő vallotta, hogy a pap lehet kreatív, sőt egyesek kiegészítették azzal, hogy erre 'szükség van', 'törekedni kell rá'. A 2-3-4 kérdésre adott válaszok nagyon hasonlóak: a papi kreativitást inkább a képességek előfordulásában látták. Csak kevesen voltak képesek megragadni a kreativitást, mint az ellentmondó szélsőségek kiegyensúlyozottságára való törekvést. Ehhez közelítő megfogalmazás lehetne a többek által megjelölt 'sokoldalúság'. Mindkét csoport leginkább a nyitottság tulajdonságot emelte ki, majd pedig az ötletességet s az 'újítani tudást'. Érdekes különbségek mutatkoznak a válaszok alapján a férfiak és a nők között. A férfiak fontosnak tartják a papi kreativitásban a kezdeményezést, a szervezést, az irányítást, az elszántságot, az akaratot, a 'pragmatikus hozzáállást'. Továbbá nagy hangsúlyt helyeznek az önállóságra, autonómiára, az egyéni törekvésekre. A férfiak a kreatitás 'emberin' túlmutató szempontjaként leginkább a 'hitet', 'hitvallást', 'személyes karaktert' jelölték meg. A nők inkább a 'vidám jelenlét'-re helyezték a hangsúlyt. A nők a kreatitás 'emberin' túlmutató valóságában a 'kapcsolat-jelleget' hangsúlyozzák: 'személyes kapcsolat Krisztussal', 'ráhagyatkozás Krisztusra, a Szentlélekre'. A férfiak és nők felfogásának érdekes eltérése mellett mindkét csoportnál a papi kreatitás jellegét illetően gyakran találunk az 'Istennel való kapcsolat'-ra utaló megfogalmazásokat. Szerintük a kreatitás papok esetében nem csupán belső adottságok és külső körülmények (intrinzik és extrinzik hatások)

eredménye, hanem maga a kreativitás leginkább a pap Istenhez való viszonyát tükrözi, a kreativitását a személyes Istennel való mély kapcsolatából, a megélt hitből meríti.

A 5-ik kérdésre adott válaszok két szempontot emelnek ki, amelyekben ismételten felbukkan bizonyos különbség a férfiak és a nők között: 'mások támogatása', 'jó munkatársak', 'pozitív környezet' (leginkább férfiak szerint) és a 'Jézussal való bensőséges kapcsolat', 'mások elfogadása' (leginkább a nők szerint). A férfiak és nők közötti eltérés 6-ik kérdésre adott válasz esetében is megjelenik: amíg a nők a 'magány veszélyére', a 'fásultságra', 'közömbösségre', 'rossz hangulatra' helyezik a hangsúlyt, a férfiak a papi kreativitást leginkább akadályozó tényezőjét az 'anyagiakban', a 'főnök visszafogó jelenlétében', a 'makacsságban', a 'büszkeségben' és a 'sikertelenségben' vélik felismerni. A férfiak hozzáállása tehát az autonómiára, az abból következő esetleges veszélyekre összpontosít, ezzel szemben a nők ismét kapcsolat-orientáltak, és náluk nagyobb hangsúllyal van jelen a hangulat, az érzelmi viszonyulás. A 7-8. kérdésekre adott válaszokból általában azt szűrhetjük le, hogy a 'beleéléshez' nem elegendők csupán az emberi adottságok, az ember törekvése, hozzáállása, hanem a tényleges beleélésben fontos szerepet kap mind az Istennel (Jézus, a mennyei Atya, a Szentlélek) történő együttműködés, mind pedig a szentségekhez való hozzájárulás, a hit, a lelkiismeretvizsgálat, a jó önismeret. Ezen 7-8. kérdésekre adott válaszokban az általában adott leírásokon túl ismét megjelennek különbségek a férfiak és a nők között: a nők kapcsolat-orientáltabbak, hiszen az Istennel való kapcsolat után leglényegesebbnek tartják a 'baráti beszélgetéseket', a 'papi közösségekhez való tartozást'; a férfiak az önállóságot, egyéniséget, személyes karaktert emelik ki, s leginkább 'hivatástudatról' tesznek említést. Az utolsó, a 9-ik kérdésre adott válaszok szerint a többség – férfiak és nők egyaránt – kreatívnak tartja magát.

A teszteredmények arra engednek következtetni, hogy a papi életben értékesnek vélik a kreativitást, viszont nem elegendő a belső vagy külső emberi-környezeti adottságok, lehetőségek megléte: szükséges

az Istennel való személyes, bensőséges kapcsolat, valamint mindaz, ami ezen kapcsolat elmélyülését eszközszerűen elősegítheti (kegyelem, szentségi élet, hitélet, imaélet). A keresztény laikusok tehát ráéreztek erre a bizonyos 'kétpólusú' bibliai kreativitás-modell valóságára. A Csíkszentmihályi által kreatívnek tartott emberhez talán a sokak által használt 'sokoldalúság' kifejezés áll legközelebb, sajnos ugyanakkor már nem nagyon észlelik azt, hogy a kreativitásban a szélsőségek közötti dialektikus egyensúlyról van szó.

Úgy vélem, hogy a papnevelésben nem elég bizonyos adottságok, képességek kiművelése, viszont nem elég a kétpólusú modell passzív, kényelmes tudomásulvétele sem! Talán szükséges lenne lehetőséget nyújtani arra is, hogy bizonyos képességek ellentétes oldalát is megismerjék, feldolgozzák, beépítsék személyiségükbe, s az ellentétet, szélsőségeket egészséges, 'hatékony'⁸⁷ feszültségben élhessék meg hivatásuk keretein belül: szeresse a magányt, de szeressen emberek között is lenni; bátran küzdjön, de ugyanakkor maradjon szerény is; legyen képes az erős koncentrációra, ám tudjon lazítani is; tudjon újítani, de tisztelje a hagyományt is; tudjon örülni, de képes legyen a kudarcot, a veszteséget is feldolgozni. A fentiek tükrében kijelenthetjük, hogy a kreatív életforma, életstílus tanulható, tanítható, személyiségfejlődésünkbe beépíthető.⁸⁸

6. Összefoglalás

Csíkszentmihályi felismerte a kreatív ember jelentőségét. Ennek a felismerésnek viszont olyan filozófiai-antropológiai keretet biztosított, amely olykor sajnos nem egyeztethető össze a keresztény kétpólusú kreativitás-modell szempontjaival. Ugyanakkor Csíkszentmihályi megállásai a gyakorlatban hasznosnak, alkalmazhatónak bizonyulhatnak, de némi kiegészítésre szorulnak. Ki kell azt egészítenünk, szükséges finomítanunk a bibliai kreativitás-moddellel! Ez a modell a teremtő,

87 CSÍKSZENTMIHÁLYI – RATHUNDE – WHALEN; *Tehetséges gyerekek*. 119.

88 ZORNA IVCEVIC – JOHN D. MAYER: Creative types and personality. *Imagination, Cognition and Personality*, 2006/1-2. 65–86.

képességeket ajándékozó Isten és a teremtett, képességeit fejleszteni tudó ember 'személyes' kétpólusos dialogizáló kapcsolatára alapozna. Ez a kétpólusos személyes kapcsolat – amelyet nagyon jól érzékelték a kérdőívet kitöltő keresztény laikus egyének – kell, hogy meghatározza a 'kreatív pap' életét. A jövő keresztényeinek szüksége van kreatív papokra, s úgy hiszem, az Egyház rendelkezik azon forrásokkal, lehetőségekkel, hogy a kreativitást elősegítse s papjelöltjeit ennek távlatában képezhesse.

Irodalomjegyzék:

A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma. Szent István Társulat, Budapest, 2006.

CALAPRICE, Alice (szerk.): Újabb idézetek Einsteintől. Alexandra Kiadó, Budapest, 2010.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály – RATHUNDE Kevin – WHALEN, Samuel: *Tehetséges gyerekek. Flow az iskolában.* Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2010.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája.* Nyitott Könyvműhely, Budapest 2007.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Az öröm művészete. Flow a mindennapokban.* Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2009.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: Implication of a system perspective. In: STERNBERG, Robert J. (ed.): *Handbook of Creativity.* Cambridge University Press, Cambridge, 1999. 325–339.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Kreativitás. A flow és a felfedezés avagy a találmányosság pszichológiája.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.

DEBOLD, Elizabeth: Flow with Soul, An Interview with Dr. Mihaly Csikszentmihályi. <http://www.enlightennext.org/magazine/j21/csiksaszpf=1> (Letöltés ideje: 2023. július 9.)

- Diocese of Springfield. Office for Vocation. <https://dio.org/office-for-vocations/> (Letöltés ideje: 2023. július 9.)
- FARKAS Olivér (szerk.): *A pap, az ige hirdetője, a szentségek kiszolgálója és a közösség vezetője a harmadik keresztény évezred távlatában*. Szent István Társulat, Budapest, 1999.
- GÁL Péter: *A New Age keresztény szemmel*. Szent István Társulat, Budapest, 2010.
- GARDNER, Howard. – CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály – DAMON, William: *Jó munka. Amikor a kiválóság és az etika találkozik*. Lexecon Kiadó, Győr, 2008.
- GUTEK, Gerald Lee: *Philosophical and Ideological Perspectives on Education*. Allyn and Bacon, Boston, 1997.
- IVCEVIC, Zorna – MAYER, John D.: Creative types and personality. *Imagination, Cognition and Personality*, 2006/1-2. 65–86.
- JÁKI Szaniszló: *A tudomány Megváltója*. Ecclesia Kiadó, Budapest 1990.
- MORRIS, Grantley: If you think you are called to a normal ministry... think again. <http://net-burst.net/dove/humor.htm> (Letöltés ideje: 2023. július 9.)
- RASULZADA, Farida: *Organizational Creativity and Psychological Well-Being*. Lund University, Lund, 2007.
- REALE, Giovanni – ANTISERI, Dario: Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi. *Editrice la Scuola, Brescia*, 1983/3.
- XVI. BENEDEK: Homily of His Holiness Benedict XVI, Holy Thursday. 2006. április 13. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2006/documents/hf_ben-xvi_hom_20060413_messa-crismale.html (Letöltés ideje: 2023.július 9.)

Ivony Éva PhD

főiskolai docens (Veszprémi Érseki Főiskola)

Veszprém város demográfiai folyamatainak változásai 2012-2021 között

1. Bevezetés

A Veszprémi Városháza számára elkészített 2012-es *Idősügyi Konceptió* felülvizsgálata során három fő szempont vezérelt minket. Egyrészt alapvetően hasonló struktúrában és bontásban mutatjuk be a korábbi elemzésben közölt adatsorok elmúlt 10 évben bekövetkezett változásait, másrészt a trendek töréspontjait részletesebb vizsgálat alá vonjuk. Harmadrészt pedig a Covid19-járvány lehetséges hatásait megpróbáljuk beépíteni munkánkba. A veszprémi lakónépesség számában, nem és korstruktúrájában bekövetkezett változásokat az Önkormányzat adatszolgáltatása alapján készített saját számításaink, míg az egyéb demográfiai folyamatokat a KSH TeIR adatbázis alap- és számított mutatói alapján elemezzük. A pandémiával kapcsolatos megállapításainkat publikált tudományos kutatások alapján tesszük meg, tekintettel arra, hogy egyelőre e területen nem állnak rendelkezésre elérhető nyers adatok.

Veszprém város demográfiai jellemzőinek a vizsgált időszakban bekövetkezett változásait néhány lényeges esemény határozta meg, illetve befolyásolta az ország társadalmi-gazdasági folyamatai közül. Az évtized elején még éreztették hatásukat a 2008-2009-es gazdasági recesszió hatásai, illetve a válság kezelése érdekében hozott társadalmpolitikai és gazdasági intézkedések, amelyeknek köszönhetően hazánk 2013-ra lábalt ki a válságból. A kilábalást a gazdaság újraindulása és a javuló munkaerő-piaci mutatók jelezték. Az 1 főre jutó GDP értékei 2013-tól kezdődően kezdtek emelkedést mutatni. A munkanélküliségi ráta mértéke 2014-re tért vissza a válság előtti

szintre, mind a 15-74 éves népesség, mind a munkanélküliséggel leginkább sújtott 15-24 éves fiatalok körében.¹

Továbbá az évtized közepén, 2015. július 1-től léptek életbe az új szociálpolitika szabályai, vagyis a családok otthoneremtési kedvezményeit összefoglaló „családvédelmi akcióterv” rendelkezései. A támogatásokat 2016 januárjától kiszélesítették, majd később, 2018-tól újabb visszatérítendő, illetve vissza nem térítendő és egyéb olyan elemekkel bővítették ki, mint például a 4 gyermeket vállaló nők személyi jövedelemadó fizetési mentessége, teljes bölcsődei ellátás, nagyszülői gyed, amely utóbbi változások 2019. július 1-től hatályosultak.

E társadalmi-gazdasági folyamatok hatásai egyértelműen megmutatkoztak a gyermekvállalási stratégiák változásában. Ha az élveszületések számát tekintjük át, a mutató alakulásában az évtized elején a gyermekvállalás elhalasztása, a későbbiek során azonban a születésszám emelkedése, vagyis a tervezett gyermekek vállalása jelenik meg. Az évtized közepére a gazdasági helyzet stabilizálódott, és a népesedéspolitikai intézkedéseknek köszönhetően valamelyest nőtt a házasságkötések száma, ugyanakkor az élveszületések száma szintén javuló tendenciát mutatott.² Nem utolsó sorban pedig, az évtized utolsó éveiben a Covid-19 járvány fejtette ki hatásait, amely kapcsán a szakemberek a gyermekvállalások további elhalasztását prognosztizálták, és azt várták, hogy a születésszámok erősen visszaesnek, vagyis a termékenységi ráta

1 A GDP volumenindexe: a 2000-es évet 100%-nak tekintve: 2008: 129.9; 2009: 121.4; 2010: 122.2; 2011: 124.3; 2012: 122.3; 2013: 124.9; 2014: 130.0. In: A makrogazdasági főbb adatai. Központi Statisztikai Hivatal.

https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0001.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
A munkanélküliségi ráta a 15-74 éves népességben 2007: 7.4; 2008: 7.8; 2009: 9.7; 2010: 10.8; 2011: 10.7; 2012:10.7; 2013: 9.8; 2014: 7.5 indexértéket vett fel. In: A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása nemenként (2009-2020). Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_mef001.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

A munkanélküliségi ráta a 15-24 éves népességben 2007: 18.0, 2008: 19.5, 2009: 25.8, 2010: 25.9, 2011: 25.4, 2012: 27.8, 2013: 26.1, 2014: 20.1. In: A népesség gazdasági aktivitása korcsoportok szerint, nemenként. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0005.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

2 A népmozgalmi események (2001-2019). Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd006b.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

ismét jelentősen csökkenni fog. Ez a járvány első hulláma idején Magyarországon – egy kisebb visszaeséstől eltekintve – tartósan nem következett be, szemben más kelet-közép-európai országokkal (pl.: Románia, Csehország, Szlovénia), ahol a fertilitási index a járvány hullámai során a negatív tartományban mozgott.³ Azonban a pandémia teljes időszakának demográfiai folyamatait az alacsonyabb születésszámok jellemezték, amely mellett elsősorban az idős, krónikus betegségben szenvedők körében nőtt a halálozások száma. A magas halálozásokhoz természetesen az is hozzájárult, hogy „Magyarországon nagy problémát jelent a nemzetközi összehasonlításban kedvezőtlenebb egészségi állapot, a rosszabb életésélyek, a krónikus betegségek magasabb arányú előfordulása, az egészségkockázatok széles körű társadalmi jelenléte.”⁴ A 2021-es évre vonatkozó adatok alapján 93 ezren születtek, és 153 ezren haltak meg, így a természetes szaporodás/fogyás egyenlege hozzávetőlegesen 60 ezer fős fogyást mutatott.⁵ Magasabb halálozási arányszámokat hazánkban a pandémia időszakában a hátrányosabb helyzetű térségekben lehetett megfigyelni, továbbá azokban a járásokban, ahol magasabb volt a 65 éves és idősebb nők aránya, és ahol a kórházak leterheltebbek voltak.

Azokon a településeken, ahol a háziorvosi szolgálatokhoz tartozó ápolók tízezer főre jutó száma minél magasabb volt, adott térségben annál inkább csökkent a Covid19-elhalálozás aránya. Továbbá az adott járásra jutó ápolók aránya különösen felértékelődött ott, ahol a kórházak leterheltsége már a járvány előtt meghaladta az országos átlagot.⁶ Az utóbbi évtizedek természetes népmozgalmi egyenlege összességében kedvezőtlen tendenciát mutat hazánk demográfiai folyamatairól, a

3 Termékenység alakulása Magyarországon és a szomszédos országokban: Románia, Csehország, Szlovénia, 2020-2021. <https://mpidr.shinyapps.io/stfertility/> (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

4 UZZOLI Annamária – KOVÁCS Sándor Zsolt – PÁGER Balázs – SZABÓ Tamás: A hazai COVID-19-járvány-hullámok területi különbségei. *Területi Statisztika*, 2021/3. 299.

5 Természetes szaporodás, fogyás vármegye és régió szerint, negyedévente. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0070.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

6 KOVÁCS László – VÁNTUS Katalin: A hazai koronavírus-halálozás járási különbségeinek összefüggései az egészségügyi ellátással. *Területi Statisztika*, 2022/3. 253–289.

népesség a természetes fogyás spiráljában van, és nem biztatóak azok az előreszámításokon alapuló szakértői prognózisok sem, amelyek 2050-ig ugyan lassan, de folyamatosan csökkenő népességszámot vetítenek előre.⁷

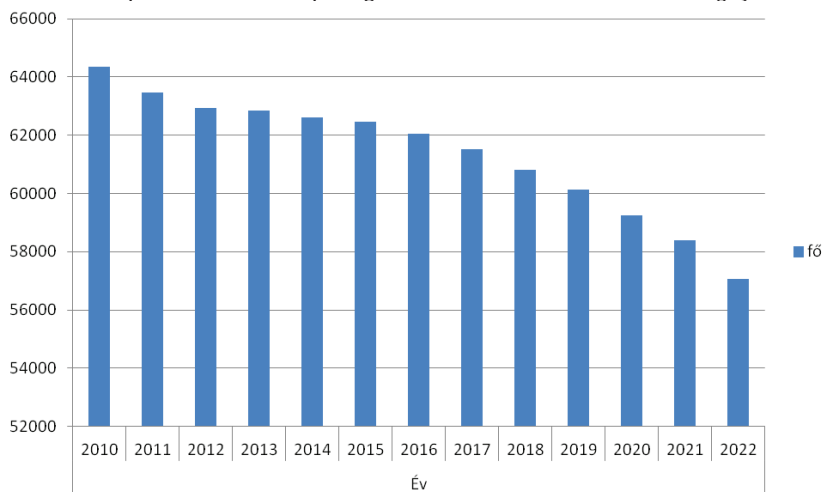
2. A veszprémi népesség számának alakulása

Veszprém város lakosság száma az ezredforduló előtt növekedett, majd azt követő 10 évben stagnált. E folyamatot magyarázza a magyar társadalmat jellemző elöregedés mellett a város gazdasági szerkezetének átalakulása, a szuburbanizáció folyamata, vagyis a lakosok városkörnyéki településekre költözése. A 2010-es évek elején látható 'stagnálás' az évtized második felében folyamatos népességszám csökkenésbe fordult (1. ábra). A 2011. január 01-jei adatok szerint Veszprém lakónépességének száma 63.474 ezer fő, ami 2022. január 01-jére 57.056 főre apadt.

⁷ OBÁDOVICS Csilla – TÓTH G. Csaba: A népesség szerkezete és jövője. In: MONOSTORI Judit – ÓRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2021*. KSH NKI, Budapest, 2021. 251–275.

1. ábra

Veszprém város lakónépességének alakulása 2010-2022 között (fő)

Forrás: TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.); Veszprém MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása.

Jegyzet: A 2010-es év adata a KSH TeIR adatbázisa, a 2011-2022. év adatai Veszprém MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása. A 2011-2022. évi adatok mindig a január 01-jei állapotot mutatják.

Veszprém város lakosságának korstruktúrája „az 1950-es években a legfiatalabb, ekkor a legmagasabb a 0-14 éves korosztályok aránya, másfelől szinte legalacsonyabb a 60 fölöttieké. A gyermekkorúak több mint egynegyedes (26,7 %) részvétele a teljes lakónépességben az évek során 13 százalékra apadt. Arányuk a '80-as években még 23 százalékos, majd a rendszerváltás utáni időszakban rapid módon csökkent. Másfelől 1990-től már jelentősen kisebbedik a 15-39 évesek aránya is, és kis mértékben emelkedni kezd az időseké. Ugyanekkor a középkorosztály (15-39 évesek) létszámaránya még változatlan.”⁸ A vizsgált évtized elején a

8 Idősügyi Konceptió 2012. Veszprém Város Idősügyi Konceptiója és Hosszú Távú Stratégiája. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.

háztartások költségvetését terhelő családi kiadások zömét a gazdasági válság miatti intézkedések hatásai fogták vissza. Az évtized közepén már a pronatalista családpolitikai támogatások bevezetése hatott ösztönzőként a családtervezés és a lakásvásárlások terén, míg az időszak utolsó éveiben a Covid19-járvány halálozási adatai eredményeztek elmozdulásokat az egyes korcsoportokban. A lakosság korösszetételének alakulását azonban a település vándorlási egyenlegének alakulása is meghatározta. A vizsgált időszakot egyrészt jellemzően az idősebb nemzedékek visszatérése (odavándorlása), másrészt a periódus második felében a fiatalabb generációk kiköltözéséből eredő szuburbanizáció (elvándorlás) felerősödése jellemezte.⁹

Mindezek következtében a korstruktúrában elmozdulást a 2022-es év elejét tükröző állapotok szerint három korcsoportnál tapasztaltunk: 2011-ről 2022-re egy jelentősebb növekedés a 60 éves és idősebb, illetve a 40-59 éves népesség körében következett be, az előbbieket részaránya 21-ről 27 százalékra, az utóbbiaké 25-ről majd 30%-ra emelkedett. Míg ezzel párhuzamosan a 15-39 évesek részaránya csökkent 10 százalékponttal, a legfiatalabbak részvétele pedig változatlan maradt (1. táblázat). A korösszetétel változása továbbra is a korábbi magyarázatokat látszik alátámasztani. Egyrészt a népességfogyás mellett a társadalom elöregedése tovább folytatódik, amit az idősek nagyobb és a legfiatalabbak változatlan aránya mutat meg. Pozitívum, hogy a fiatalok (0-14 évesek) lakónépességen belüli részarányának csökkenő tendenciája megállt. Azonban ez kevés volt ahhoz, hogy a fiatalok 15-39 éves korcsoportba belépése az innen kilépők arányát ellensúlyozza, ezért a 15-39 évesek aránya a korábbi stagnálás után jelentősen lecsökkent (2. ábra).

9 TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer, www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

1. táblázat

Lakónépesség főbb életkori korcsoportok szerinti megoszlása Veszprémben
1949 és 2022 között

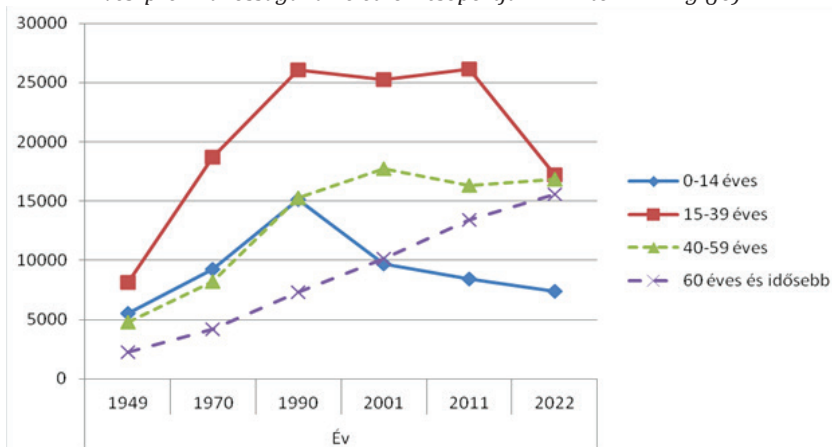
Év	Összes lakos fő	0-14 éves fő (%)	15-39 éves fő (%)	40-59 éves fő (%)	60-X éves fő (%)
1949	20.682	5521 (26,7)	8121 (39,3)	4819 (23,3)	2221 (10,7)
1970	40.415	9281 (23,0)	18690 (46,2)	8231 (20,4)	4213 (10,4)
1990	63.867	15147 (23,7)	26079 (40,8)	15289 (23,9)	7352 (11,5)
2001	62.851	9684 (15,4)	25257 (40,2)	17765 (28,3)	10145 (16,1)
2011	64.339	8400 (13,0)	26163 (40,7)	16340 (25,4)	13436 (20,9)
2022	57.056	7377 (12,9)	17240 (30,2)	16860 (29,6)	15579 (27,3)

Forrás: Idősügyi Koncepció 2012. Veszprém Város Idősügyi Koncepciója és Hosszú Távú Stratégiája. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.; Veszprémi MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása.

Jegyzet: A 2022-es adatsor saját számítás, Veszprém MJV Önkormányzatának 2022. január 01-jei adatai alapján.

2. ábra

Veszprém lakosságának életkori csoportjai 1949-től 2022-ig (fő)

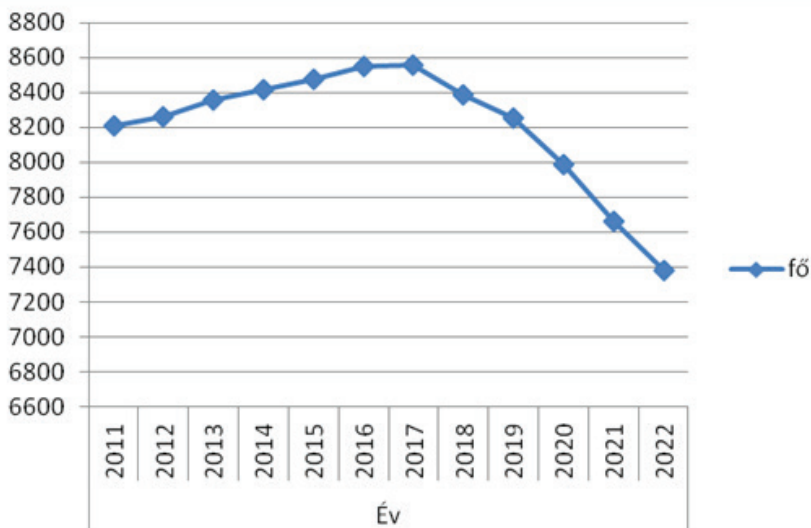
Forrás: Idősügyi Koncepció 2012. Veszprém Város Idősügyi Koncepciója és Hosszú Távú Stratégiája. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.; Veszprémi MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása.

Jegyzet: 1949-2011 évek adatai a 2012-es Idősügyi Koncepció alapján. A 2022. év január 01-jei adat Veszprémi MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása alapján.

A legfiatalabb és a legidősebb korcsoportokat külön-külön, éves adatok szintjén is érdemes megvizsgálni annak érdekében, hogy árnyaltabb elemzést kaphassunk. A 0-14 éves korú lakosok számának alakulását az utóbbi évtized közepéig enyhe növekedés jellemzi (3. ábra). A 2011-es 8211 fős létszám 2016-ra 8550 főre emelkedik, azonban a rákövetkező évre már nem tapasztalható szignifikáns gyarodás, inkább stagnálásról beszélhetünk (8558 fő). Ezt követően évenként hozzávetőlegesen 200 fővel fogyatkozik a korcsoport, amely apadás mértéke 2022 év elejére a 300 főt is eléri. Jóllehet a családtámogatások bevezetését követően nőtt a házasságkötések száma, és javultak a születésszámok,¹⁰ azonban a születések alakulásában az utóbbi évtizedben egyfajta hullámvész figyelhető meg. Tehát a születésszámok a hazai legfiatalabb korcsoport létszámát valamelyest javították, ahogyan Veszprém város lakosságánál is megfigyelhető volt, ami a 0-14 évesek lakónépességén belüli aránya csökkenésének megtorpanását eredményezte. Itt a következő évek adatai lesznek érdekesek, vajon a növekedés tovább fog folytatódni, vagy azt ismét stagnálás, esetlegesen fogyás követi majd.

10 A népmozgalmi események (2001-2019). Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd006b.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

3. ábra
Veszprém 0-14 éves korú lakossága 2011-től 2022-ig (fő)

Forrás: Saját számítás, Veszprém MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása.

Veszprém város népességének elöregedése az ezredfordulótól datálható. Amíg az 1970-1990 közötti években a városnak a dunántúli városokéhoz képest is erőteljesebb népességnövekedését figyelhettük meg, amit „a honvédség helyi katonai alakulatainak erőteljes bővítése” magyarázott, addig az utóbbi évtizedben Veszprém a dunántúli nagyvárosok, de általában a megyei jogú városok között is az intenzíven elöregedő településekhez sorolható.¹¹

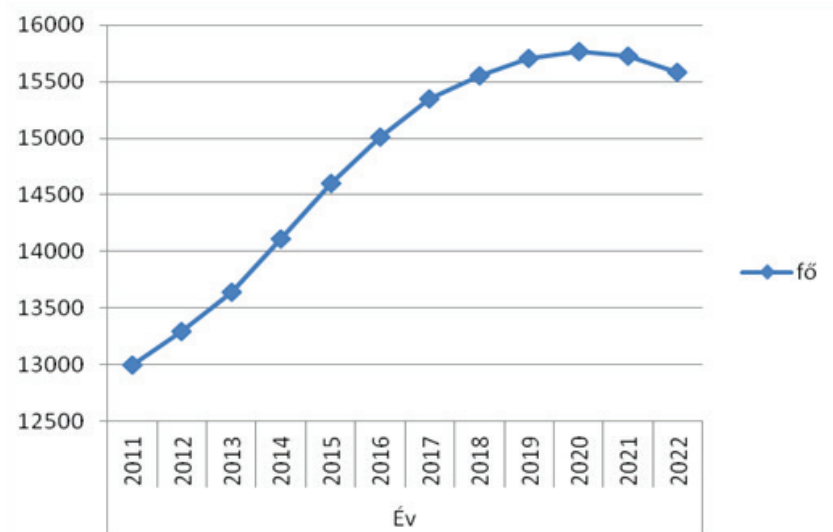
Az utóbbi évek változásaival kapcsolatosan hozzávetőleges következtetéseket tudunk tenni a 2020-as és 2021-es évekre vonatkozóan, tehát a pandémia második és harmadik hullámának időszakát illetően, amikor a nemzetközi összehasonlításban is magas halálozási mutatók jellemezték Magyarországot.¹² A 4. ábrán látható, hogy a 60 éves és

11 Idősügyi Konceptió 2012. Veszprém Város Idősügyi Konceptiója és Hosszú Távú Stratégiája. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.

12 KOVÁCS – VÁNTUS: A hazai koronavírus-halálozás járási különbségeinek összefüggései az egészségügyi ellátással. 253–289.

idősebb népesség számbeli növekedésének intenzitása 2016-tól valamelyest enyhülni kezdett, évről-évre egyre kevesebb lakost találunk ebben a korcsoportban. Amíg 2011-től 200, majd 300 fővel emelkedett évről-évre a korcsoporti létszám, 2014-ben már 400, 2015-ben pedig már 500 fővel többen tartoztak az idősekhez, addig 2016-tól fordulat következett be. A 2016-os évben a többlet 400 főre, 2017-re 300 főre, a következő évben 200 főre apadt, míg 2019-re már csupán 150 főt ért el. Tehát 2019 decembere, a Covid-19 járvány hazai 'kitörése' előtt is látható már a növekedésben egyfajta lassulás.

4. ábra
Veszprém 60 éves és idősebb lakossága 2011-től 2022-ig (fő)

Forrás: Saját számítás, Veszprém MJV Önkormányzatának adattáblái alapján.

Azonban 2019-ről 2020-ra összesen 60 fővel emelkedett az idősek létszáma, míg 2020-ról 2021-re fordulat, vagyis csökkenés következett be (40 fővel), mely csökkenés 2022. január elejére 150 főt ért el. Ezeknek az éveknek a változásaiban feltehetően a koronavírusjárvány kedvezőtlen hatásai játszottak közre: „Az első hullám alatt a fertőzések többsége

főként a földrajzi (Budapest, Pestmegye) és intézményi (kórházak, idősokothona) gócpontokhoz kötődött, a második és a harmadik hullámban országosan belüli fertőzési láncolatok alakultak ki.”¹³ Az egyes régiók fertőzöttségi szintjeit a fertőzési esetszám adatai alapján áttekintve látható, hogy a második hullám csúcsidezőszaka átrendezte az első hullám idején kialakult megyék közötti sorrendet, melynek köszönhetően Veszprém megye a korábbi hatodik helyről a 4. legfertőzöttebb megyévé lépett elő.¹⁴ A 2021 tavaszán tetőző harmadik hullámban, melyet az új vírusmutációk elterjedésével magyaráztak a szakemberek, a megye a közepesen fertőzött térségek között szerepelt.¹⁵ Azonban meg kell említeni, hogy a második hullámban a legfertőzöttebb régiók esetszáma 3556-3951 fő között mozgott, a harmadik hullámban viszont, ahol a kevésbé fertőzött megyék között szerepelt Veszprém megye, az esetszámok magasabbak voltak, 4583-5157 fő közöttiek. Tehát a megye fertőzöttsége a harmadik hullámban az előző időszakot is meghaladó esetszámmal jellemezhető. Jóllehet az eltérő hullámok hatásai a különböző korcsoportokat eltérően érintették (első-második hullám az idősok, a harmadik a fiatalabbak körében jelentett nagyobb kockázatot). Tekintettel arra, hogy az utóbbi években éppen a 2020-21-es évek születésszáma volt magasabb, a 60-x éves korcsoport lakónépességén belüli arányváltósa ezekben az években feltehetően a pandémiával magyarázható.¹⁶ A szakirodalomból ismert, hogy „a COVID-19 leggyakrabban a 65 éves és idősobb népesség körében halálos kimenetelű.”¹⁷, amely időszakban jelentősen magas volt a Covid19-fertőzöttek száma Veszprém vármegyében, és országosan általában ebben az időszakban ugrott meg az idős, elsősorban idős krónikus betegek halálozási aránya.

13 UZZOLI – KOVÁCS– PÁGER – SZABÓ: A hazai COVID-19-járvány-hullámok területi különbségei. 292.

14 Uo. 306.

15 Uo. 308.

16 Uo. 306.

17 KOVÁCS – VÁNTUS: A hazai koronavírus-halálozás járási különbségeinek összefüggései az egészségügyi ellátással. 280.

Veszprém város demográfiai folyamatairól részletesebb képet kapunk, ha áttekintjük az élveszületések, a halálozások, a tényleges szaporodás/fogyás és a vándorlási különbözet mutatóinak alakulását is. Mivel ezeket az indikátorokat településszinten csupán 2019-ig tartalmazza a TeIR adatbázisa, a korábbi elemzést 2019-ig tudtuk kiegészíteni (2. táblázat).

A 2012-es *Idősügyi Koncepció* megállapította, hogy „a 70-es években magas, 20 ezrelék fölötti élveszületési arányok alacsony halálozással (8-10 ezrelék) párosultak, amit még növelt a nagyarányú vándorlási többlet. A munkához és a lakáshoz jutás lehetősége – és a szép környezet – erősen vonzotta a mobil, fiatal népességet. A nyolcvanas években az országos tendenciához hasonlóan, bár annál valamivel kisebb mértékben csökkent az élve születések száma, a halálozásé stagnált, egyúttal jelentősen lecsökkent a vándorlási nyereség, ugyanis felerősödött a közeli falvakba költözés. Ez a tendencia a kilencvenes években tovább folytatódott.”¹⁸ Magyarországon a lakosság vándorlási hajlandósága a belső vándorlások tekintetében a gazdasági válság éveiben teljesen lecsökkent, 2013 után kezdett ismét emelkedni, és 2016-ra a vándorlások száma már ismét a korábbi értékekhez közelített, ami 2019-re meg is haladta a megelőző legmagasabb értékeket. A vándorlások irányát már nem a nagyvárosok jelentették 2019-ben, hanem a kisebb települések, községek számolhattak be vándorlási nyereségről.¹⁹ Veszprém lakónépessége a vizsgált időszakban folyamatosan csökkent, kisebb hullámzásoktól eltekintve a perzisztens népességfogyás általános tendenciaként írható le (2. táblázat).

18 Idősügyi Koncepció 2012. Veszprém Város Idősügyi Koncepciója és Hosszú Távú Stratégiája. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.

19 BÁLINT Lajos – OBÁDOVICS Csilla: Belföldi vándorlás. In: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré* 2021. KSH NKI, Budapest, 2021. 211–226.

2. táblázat

Élvezületés, halálozás, tényleges szaporodás/fogyás és vándorlási különbözet alakulása Veszprémben (1991-2019)

Év	Veszprém lakónépessége (fő)	Élvezületések száma 1000 lakosra (fő)	Halálozások száma 1000 lakosra (fő)	Tényleges szaporodás/fogyás (ezrelék)	Vándorlási különbözet (ezrelék)
1991	64727	13,024	7,385	6,952	1,313
1994	64672	10,616	8,341	7,118	4,844
1997	63319	8,986	9,256	-10,36	-10,092
2001	62090	7,353	9,191	-9,614	-7,776
2004	61470	8,85	8,784	-5,644	-5,709
2007	62023	9,264	9,665	3,211	3,612
2011	63474	9,496	10,269	-4,987	-4,213
2014	62625	8,739	10,023	1,975	3,259
2017	61506	8,803	11,012	-7,999	-5,79
2019	60120	7,781	10,555	-11,435	-8,66

Forrás: TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.); Veszprém MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása.

Jegyzet: az 1991-2011 évek adatai a korábbi koncepció alapján, a 2011-2019. évek mutatói a KSH TeIR adatbázisa alapján, itt az élvezületések, halálozások száma, a tényleges szaporodás/ fogyasztás és a vándorlási különbözet mutatói településszinten csak 2019-ig érhetőek el. A 2011-2019-ig a lakónépesség adatai Veszprém MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása alapján.

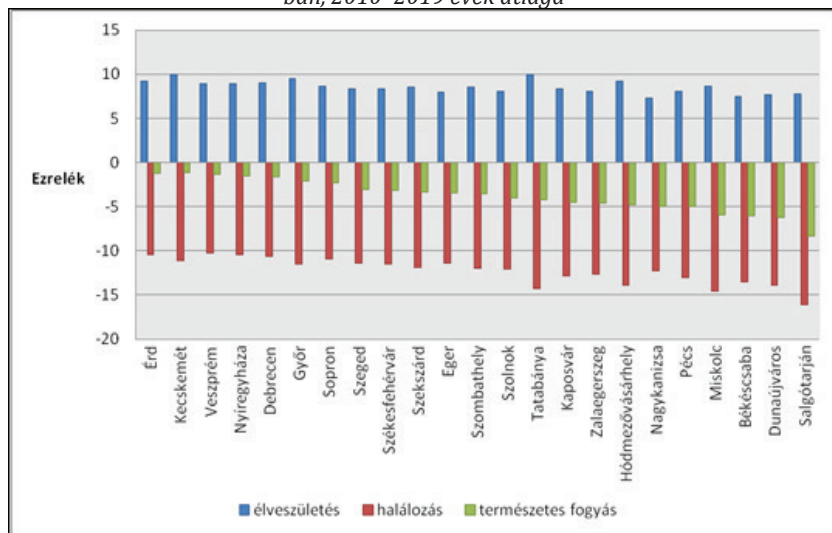
Az élvezületések száma a városban az utóbbi évtizedben egyértelműen erős csökkenést mutat, a halálozások száma 1991-től folyamatos növekedést jelez. Figyelembe véve, hogy a 2019-es év még nem tekinthető járvánnyal sújtott évnek, látható, hogy az utóbbi években elsősorban a természetes fogyás jellemzi a város népességének alakulását, melyhez negatív vándorlási különbözet is társult. Ez az a két lényeges demográfiai folyamat, ami a lakosság drasztikus csökkenéséhez és előregedéséhez vezetett 2022-re. A 2012-es *Idősügyi Koncepció* megállapította, hogy „a megyei jogú városokban 2010-ben átlagosan 8.6 élvezületés jutott, ami az országos átlagnál alig kevesebb. Veszprémben 2001 és 2010 között 3 év kivételével mindig magasabb volt (2008-ban 10,2, 2009-ben 11.0) a megyei jogú városok átlagánál, azonban a népesség reprodukciójához

jóval többre lenne szükség. A veszprémi ezer főre jutó halálozási adatok kifejezetten kedvezőek a 23 megyei jogú város között, tíz ezrelék alatti. A születési és halálozási adatokból számított természetes fogyás Érden és Veszprémben a legalacsonyabb.”²⁰ Az élveszületések és a halálozások adatai az utóbbi évtizedre vonatkozóan 2019-ig álltak rendelkezésre a TeIR adatbázisban, ami éppen azért volt számunkra megfelelő, mert a 2010-2019 közötti 10 éves időszakot tekintve az adatsorunk így nem tartalmazta a Covid-járvány hatásait, tehát a 2012-es koncepcióban közölt 10 éves átlagok összevethetőek voltak a jelen elemzésben számított 10 éves átlagokkal. A korábbi és a jelen átlagok alapján kialakult sorrendeket összevetve elmondható, hogy 2011-hez hasonlóan a legkisebb természetes fogyással továbbra is Érd városa rendelkezik, míg legmagasabb értékkel Salgótarján (5. ábra).

20 Idősügyi Koncepció 2012. Veszprém Város Idősügyi Koncepciója és Hosszú Távú Stratégiája. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.

5. ábra

Az élveszületések és a halálozások ezer lakosra jutó száma a megyei jogú városokban, 2010–2019 évek átlaga

Forrás: TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
 Jegyzet: Saját számítás, KSH TeIR adatbázis alapján.

A 2012-es *Idősügyi Konceptió* adatsorára támaszkodva, ha az első három helyezettet vetjük össze a jelenlegi adatsorunkkal, ugyanazt a három települést találjuk itt mindkét tízéves időszakban, azonban Veszprém városa a második helyről a harmadik helyre lépett vissza. A természetes fogyás mértéke 2011-ben Békéscsaba, Miskolc Salgótarján városaiban volt a legmagasabb, míg 2022-re Miskolc helyére Dunaújváros lépett. A középmezőnyben nagyobb visszaesést Székesfehérvár esetében tapasztaltunk, amely város az 5. helyről a 9. helyre, illetve Zalaegerszeg a 14-ről a 16. helyre szorult vissza. Kedvezőbb élveszületési adatok miatt a 16-ról a 14. helyre javított Tatabánya, a 7-ről az 5. helyre ugorva pedig Debrecen városa.

Veszprém megyei jogú város esetében 2019-ben az élveszületések száma jóval alacsonyabb (7.8), mint az adott év országos átlaga (9.1),²¹ és alig marad el a megyei jogú városok átlagától (8.03).²² Azonban a halálozási adatok terén a város helyzete ma rosszabb (10.5), mint tíz évvel ezelőtt, de kevésbé rossz a 2019-es országos értékhez (13.3)²³ vagy a referencia városok átlagához (12.8)²⁴ viszonyítva. A természetes szaporodás/fogyás 2019-es országos paramétere (4.1)²⁵ mellett Veszprém város népmozgalmát a megyei jogú városok átlagát (-8.3)²⁶ jelentősen meghaladóan a természetes fogyás (-11.4) jellemzi. A vándorlási különbözet alakulása sem fest ettől jobb képet, mind a 2019-es országos rátához (-4.3)²⁷, mind a megyei jogú városok átlagához (-3.5)²⁸ képest a városra a népmozgalmi veszteség, tehát az erős elvándorlás jellemző (-8.7).

3. Nem- és korstruktúra

A nem- és korstruktúrát tekintve *„köztudott, hogy Magyarországon a kedvezőtlen férfi mortalitás miatt egyértelmű nőtöbblet van, különösen a városokban. Veszprémben 1995-ben a népesség 51.6 százaléka, 1999-ben 52.1, 2011-ben 53.3 százaléka nő. A Habclicsek-féle előrejelzés*

21 A népmozgalom főbb arányszámjai (2001-2019). Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd007b.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

22 Saját számítás a TeIR adatok alapján. TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer, www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

23 A népmozgalom főbb arányszámjai (2001-2019). Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd007b.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

24 Saját számítás a TeIR adatok alapján. TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer, www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

25 A népmozgalom főbb arányszámjai (2001-2019). Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd007b.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

26 Saját számítás a TeIR adatok alapján. TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer, www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

27 A népmozgalom főbb arányszámjai (2001-2019). Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd007b.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

28 Saját számítás a TeIR adatok alapján. TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

szerint ez a tendencia folytatódni fog, 2020-ra Veszprém népességének 53.6 százaléka lesz nő, ami azt jelenti, hogy ezer férfira 1156 nő fog jutni.”²⁹ A jelenlegi adataink alapján elmondhatjuk, hogy a Habcsek-féle előrejelzés kisebb eltéréssel beigazolódott, mivel 2020. január 1-én Veszprém lakosságának 53%-a volt nő, így ezer férfira akkor 1127 nő jutott, míg a 2022. január 01-jei adatok szerint a nők aránya szinte változatlan: 53.07%, tehát ezer férfira most 1131 nő jut.

A 2011-es állapotok szerint „a fiatal korcsoportokban még meglévő kismértékű férfitöbblet később (50-54 év) megszűnik, s az idősebb korcsoportokban erőteljesen megnő a nők aránya, a 60 év felettiéknél a férfi-nő arány 39.4 és 60.6 %, ami az átlagtól való erős tíz-tíz százalékos eltérés a nők javára. A 70 év feletti körében ez az arány még tovább torzul, 63.7 százalékos a nőké és 36.3 százalék a férfiaké, 80 év felett Veszprémben a nők aránya 68.9 %, a férfiaké csupán 31.1 százalék.”³⁰ A korcsoportonkénti férfitöbblet 2022-re 60 év fölött szűnik meg (tehát nem 50-54 év fölött, mint 10 éve), amelytől kezdődően a nők aránya minden korcsoportban magasabb (3. táblázat). Hasonlóan 2011-hez, most is 10-10%-os eltérés figyelhető meg a nők javára, ami az idősebb korcsoportokban itt is további torzulásokat mutat.

29 Idősügyi Konceptió 2012. Veszprém Város Idősügyi Konceptiója és Hosszú Távú Stratégiája. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.

30 Idősügyi Konceptió 2012. Veszprém Város Idősügyi Konceptiója és Hosszú Távú Stratégiája. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.

3. táblázat

A lakónépesség nem és életkor szerint a megyeszékhelyen, 2022. január 1-én

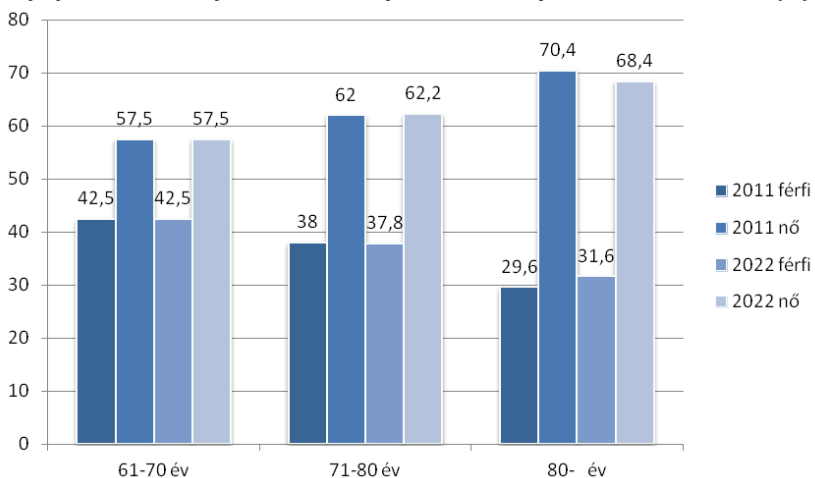
Korcsoport, éves	Férfi		Nő		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%
0-4	1188	4,4	1088	3,6	2276	4,0
5-9	1285	4,8	1228	4,1	2513	4,4
10-14	1324	4,9	1264	4,2	2588	4,5
15-19	1488	5,6	1636	5,4	3124	5,5
20-24	1754	6,5	1542	5,1	3296	5,8
25-29	1733	6,5	1684	5,6	3417	6,0
30-34	1923	7,2	1807	6,0	3730	6,5
35-39	1850	6,9	1823	6,0	3673	6,4
40-44	2276	8,5	2353	7,8	4629	8,1
45-49	2412	9,0	2496	8,2	4908	8,6
50-54	1924	7,2	2095	6,9	4019	7,0
55-59	1581	5,9	1723	5,7	3304	5,8
60-64	1407	5,3	1884	6,2	3291	5,8
65-69	1676	6,3	2299	7,6	3975	7,0
70-74	1231	4,6	1970	6,5	3201	5,6
75-79	854	3,2	1523	5,0	2377	4,2
80-84	538	2,0	1048	3,5	1586	2,8
85-89	246	0,9	568	1,9	814	1,4
90-	89	0,3	246	0,8	335	0,6
Összesen	26.779	100,0	30.277	100,0	57.056	100,0

Forrás: Saját számítás, Veszprém MJV Önkormányzat adattáblája alapján.

Kérdés tehát, hogy az idős (61-70, 71-80, 81 éves és idősebb) korcsoportokban a férfiak és nők aránya a 10 évvel ezelőtti megoszláshoz képest 2022-ben hogyan alakult (6-7. ábrák). Az adatok szerint jelentős elmozdulás az egyes korcsoportokon belüli megoszlásokban nem tapasztalható, sem a 61-70 éveseknél (2011: férfiak 42.5, nők 57.5%, 2022-ben rendre, szintén 42.5, 57.5), de a 71-80 évesek korcsoportjában sem (2011 rendre: 38.0, 62.0, 2022: 37.8, 62.2). A legidősebeknél szintén változatlanok a belső arányok (rendre: 2011: 29.6, 70.4, 2022: 31.6, 68.4). Az idős korcsoportokon belüli létszámbeli változásokat az előbbi kettő (61-70, 71-80) korcsoportban durván 35-40%-os, a legidősebbek (81-) esetében pedig 50 százalékos emelkedés jellemzi.

6. ábra

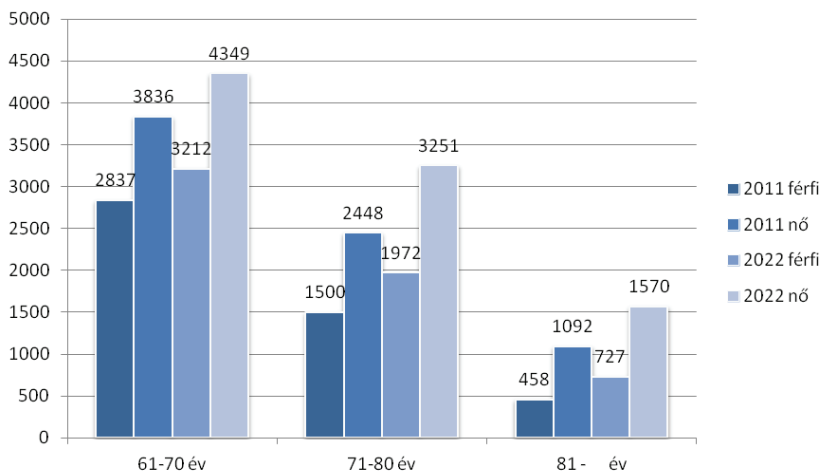
A férfiak és nők aránya az idős korcsoportokban Veszprémben, 2011 és 2022 (%)

Forrás: Saját számítás, Veszprém MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása alapján.

7. ábra

A lakosság nemek szerinti megoszlása az idős korcsoportokban Veszprémben, 2011 és 2022 (fő)

Forrás: Saját számítás, Veszprém MJV Önkormányzatának adatszolgáltatása alapján.

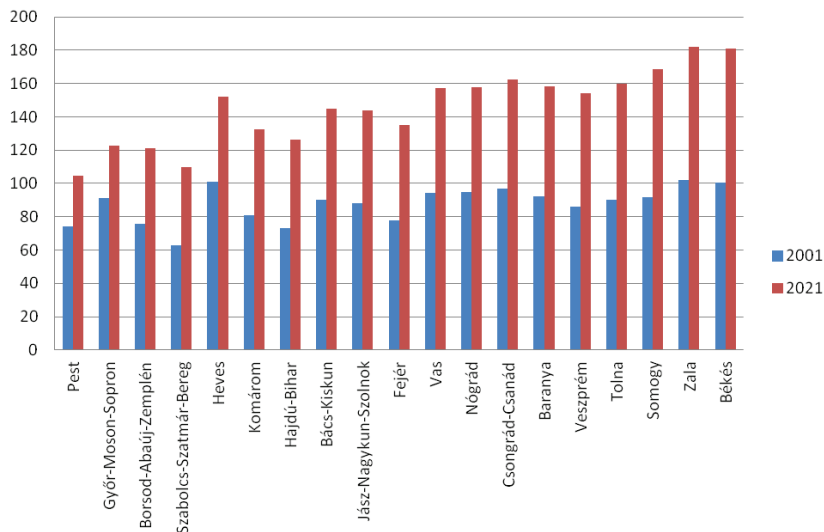
Ahogy már említettük, a Covid19-járvány leggyakrabban a 65 éves és idősebb népesség és elsősorban az idős nők körében volt halálos kimenetelű, azonban adatok hiányában erről nem tudunk Veszprém városára vonatkozóan pontos képet adni. *„Említésre méltó azonban, hogy a magyar járásokban ez a hatás a nők körében figyelhető meg, a férfiak esetében nem. Ennek hátterében az állhat, hogy a 2017. évi magyar halandósági tábla alapján a 45–65 éves korcsoportba tartozó és rosszabb egészségi állapotban lévő férfiak jelentős hányada hunyt el. Így azok, akik megélik a 65 éves életkort már a COVID-19-cel szemben is ellenállóbbak. A jelenséget az okozhatja, hogy ebben a korcsoportban valószínűleg kevesebb a társbetegség, amelyek pedig elsődleges kockázati tényezők a COVID-19 miatti halálozásban.”³¹*

Az öregedési index megmutatja, hogy 100 fő 0-14 éves korú népességre adott településen hány fő idős (60-x éves korú) lakos jut. Az indikátor alapján a magyar társadalom előregedése egyértelműen kirajzolódik mind a megyékre, mind a megyei jogú városokra vetített számítások alapján. A megyék vonatkozásában – ha a sorrendben első helyen azok a megyék állnak, ahol alacsony a ráta értéke, hátrébb pedig azok, ahol magasabb –, megállapítható, hogy Veszprém megye 2001-ben a hetedik helyen állt, míg 2021-re a 15. helyre csúszott vissza (8. ábra).

31 KOVÁCS – VÁNTUS: A hazai koronavírus-halálozás járási különbségeinek összefüggései az egészségügyi ellátással. 280.

8. ábra

Öregedési index alakulása a megyékben, 2001, 2021 években, a megyék elöregedési intenzitásának sorrendjében (fő)

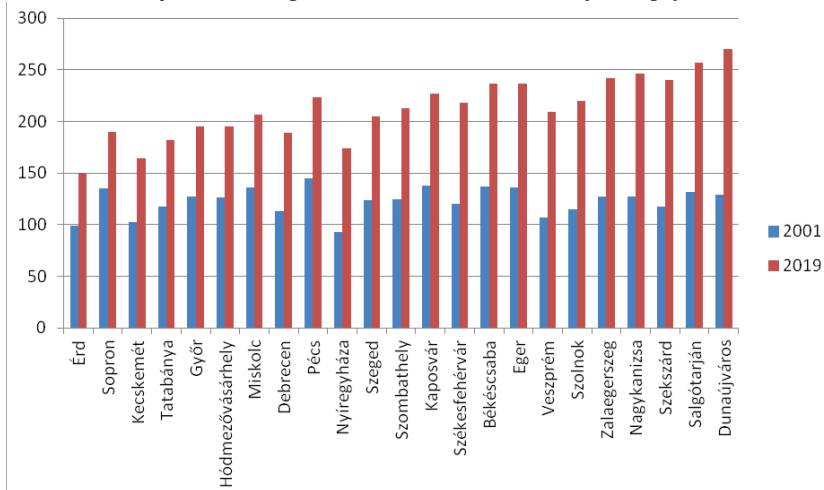
Forrás: Eltartottsági ráták, öregedési index vármegye és régió szerint. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0038.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

Jegyzet: A 2021-es év adatai a KSH oldalán 2022. január 1-ei adatként szerepelnek, amit praktikusán 2021-es évi adatnak vettünk.

Ha a megyei jogú városokat tekintjük át, hasonló képet kapunk. Veszprém városában 2001-ben 100 fő fiatalra 107 fő idős személy jutott, míg 2019-ben 209 fő, ezzel a település a megyei jogú városok között az eltelt 18 év alatt a 4. helyről a 17. helyre zuhant (9. ábra).

9. ábra

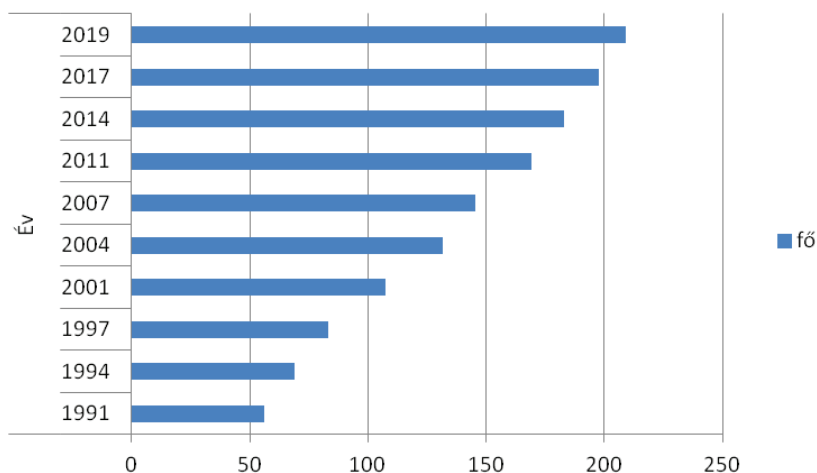
Öregedési mutató alakulása a megyei jogú városokban, 2001, 2019 években, a települések előregedési intenzitásának sorrendjében (fő)

Forrás: TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

Az ábrán a sorrendben elől a kevésbé, hátrébb az intenzíven előregedő települések szerepelnek, vagyis minél magasabb a két időintervallum közötti különbség, annál intenzívebb a település előregedése (látható az ábrán az intenzitás növekedése, az olló nyílik szét). Ez jelzés értékkel azt is mutatja, mely városokban fogyott erőteljesen a 0-14 éves korú népesség. A vizsgált időszakban Veszprém városában 100 fő fiatalra jutó idősök száma durván megnégyszereződött, míg 1991-ben 56 fő, 2019-ben 209 fő a mutató abszolút számbeli értéke (10. ábra). Az elemzésben áttekintett adatok tehát a korábbi *Idősügyi Konceptió* prognózisát, amely szerint Veszprémben az öregedés 2020-ra ölt aggasztó méreteket, egyértelműen alátámasztották.

10. ábra
 Öregedési index alakulása Veszprémben 1991-2019 között (fő)

*Forrás: TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer.
 www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
 Jegyzet: Saját számítás, KSH TeIR adatbázis alapján.*

A megye öregedési rátája valamivel kedvezőbb Veszprém város indexértékénél, ami szintén fordulat a korábbi koncepcióban megállapítottakhoz képest, ahol akkor még kedvezőbb paraméterekkel a város szerepelt és nem a megye. Azonban Veszprém vármegye is tovább öregedett, mert amíg 2001-ben 86 fő, 2021-ben 154 fő idős lakos jutott 100 fő fiatalra.³²

4. Összefoglalás

A 2020-ra prognosztizált változások, vagyis a város népességének drasztikus előregedése bekövetkezett, ami Veszprém lakosságának igen kedvezőtlen korösszetételéhez, és a referenciatelepülésekhez, vagyis a megyei jogú városokhoz viszonyítva egy kedvezőtlenebb

³² Eltartottsági ráták, öregedési index vármegye és régió szerint. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0038.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

korstruktúrájához vezetett. Ezt egyértelműsítette az öregedési ráta alakulása is, az időskorú (60-x éves) lakosok száma 2004 óta haladja meg jelentősen a gyermekkorú (0-14 éves) népesség számát, 1991-től számolva mára négyszeres mértékben, ami egyúttal jelzésértékű a tekintetben, hogy a város munkavállalási korú népességének terhei tovább növekednek. Az idősebb korcsoportokban az országos átlaggal összevetve a város lakosságában jelentősebb a nőtöbblet, ami a férfinépesség kedvezőtlenebb egészségi állapotának, vagyis a férfiak magasabb halandóságának, a születéskor egészségesben átlagosan várható évek alacsonyabb számának köszönhető. A Covid19-járvány miatti elhalálozás városi lakosságot érintő alakulására – ami országosan a 65 év feletti idősök körében elsősorban a nőket érintette – adatok hiányában nem tudtunk kitérni. A lakosság korösszetételének kedvezőtlen képét tovább rontja, hogy még mindig jelentős az idősök városba történő visszaköltözése, ami mellett az utóbbi hat évben megemelkedett a fiatalok elvándorlása, vagyis tartós és növekvő negatív vándorlási különbség jellemzi a települést.

Irodalomjegyzék:

- A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása nemenként (2009-2020). Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_mef001.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
- A makrogazdaság főbb adatai. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0001.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
- A népesség gazdasági aktivitása korcsoportok szerint, nemenként. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0005.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
- A népmozgalmi események (2001-2019). Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd006b.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)

- BÁLINT Lajos – OBÁDOVICS Csilla: Belföldi vándorlás. In: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2021*. KSH NKI, Budapest, 2021. 211–226.
- BOROS Julianna – GÁBRIEL Dóra – MONOSTORI Judit: Idősödés. In: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2021*. KSH NKI, Budapest, 2021. 163–182.
- Eltartottsági ráták, öregedési index vármegye és régió szerint. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0038.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
- Idősügyi Konceptió 2012. Veszprém Város Idősügyi Konceptiója és Hosszú Távú Stratégiája. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata.
- KOVÁCS László – VÁNTUS Katalin: A hazai koronavírus-halálozás járási különbségeinek összefüggései az egészségügyi ellátással. *Területi Statisztika*, 2022/3. 253–289.
- TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. www.teir.hu (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
- Termékenység alakulása Magyarországon és a szomszédos országokban: Románia, Csehország, Szlovénia, 2020-2021. <https://mpidr.shinyapps.io/stfertility/> (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
- OBÁDOVICS Csilla – TÓTH G. Csaba: A népesség szerkezete és jövője. In: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2021*. KSH NKI, Budapest, 2021. 251–275.
- Termékenység alakulása Magyarországon és a szomszédos országokban: Románia, Csehország, Szlovénia, 2020-2021. <https://mpidr.shinyapps.io/stfertility/> (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
- Természetes szaporodás, fogyás vármegye és régió szerint, negyedévente. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0070.html (Letöltés ideje: 2023. november 24.)
- UZZOLI Annamária – KOVÁCS Sándor Zsolt – PÁGER Balázs – SZABÓ Tamás: A hazai COVID-19-járvány-hullámok területi különbségei. *Területi Statisztika*, 2021/3. 291–319.

Leveleki Magdolna PhD, habil.
főiskolai tanár (Veszprémi Érseki Főiskola)

A jövedelemi viszonyok és a munkavállalás alakulása az időskorúak körében Veszprémben tíz év távlatában

1. Bevezetés

Idős korban a jövedelembiztonság legfőbb pillérét a nyugdíjak, illetve a nyugdíjszerű ellátások, járadékok képezik. A másik lehetséges jövedelemforrás nyugdíjkorhatár fölött, a munkavállalás az időseknek csupán kisebb csoportját, elsődlegesen a 75 év alattiakat érinti. Meg kell még említeni a jövedelembiztonság szempontjából a pénzügyi és természetbeni juttatásokat, amelyek a rászorultság, az élethelyzetek függvényében jelenthetnek segítséget. Az alábbi fejezetekben ezt a három jövedelemforrást tekintem át, arra a kérdésre keresek választ, hogyan alakult 2012-22 között Veszprém városában a nyugdíjban, járadékban részesülők száma, hogyan változtak a nyugdíjak országos és regionális összehasonlításban, mennyire jellemző az idősek körében a munkavállalás, és hogyan alakultak a pénzügyi, természetbeni ellátások?

Elemzéseimhez részben a Települési Információs Rendszer (TeIR), a Központi Statisztikai Hivatal, valamint a Veszprém Megyei Kormányhivatal adatait használom, részben az idősklubok vezetővel készült kérdőíves megkérdezés eredményeire és a város idősekkel foglalkozó civil szervezeteinek vezetőivel, valamint a Polgármesteri Hivatal munkatársaival készült interjúkra támaszkodom. A statisztikák alapján az adatbázisok adta lehetőségek korlátai között vármegei, regionális és országos paramétereket hasonlítok össze, az interjúk segítségével pedig a kedvező és kedvezőtlen folyamatok leírására,

a problémák feltárására törekedtem számolva azzal, hogy ezen információk nem egy reprezentatív kutatás eredményei, mégis ráirányíthatják a figyelmet olyan kérdésekre, amelyek a pusztán számok alapján rejtve maradnának.

2. Jövedelembiztonság – nyugdíj, nyugdíjszerű ellátás és járadékok

A nyugdíjban, ellátásban, járadékokban részesülők számát valamely településen vagy térségben egyrészt a demográfiai folyamatok, az időskorúak számának, arányának alakulása, másrészt a nyugdíjakkal, ellátásokkal, járadékokkal kapcsolatos jogszabályok változásai befolyásolják. Veszprém városában az elmúlt 10 évben a 60 éven feletiek száma több mint kétezerrel nőtt, a nyugdíjkorhatár ugyanakkor évről-évre emelkedett, amely folyamatok eredőjeképpen Veszprém városában 2012-ben 16.313 fő, 2019-ben 15.631 fő részesült nyugdíjban, ellátásban, járadékban. Ez a szám hét év alatt 682 fő, 5,2%-os csökkenést jelentett.

A nyugdíjban, ellátásban részesülők népességszámhoz viszonyított aránya 2012-2017 között Veszprémben alacsonyabb volt az országos átlagnál, ekkor azonban a trend megfordult, és a 2018. és 2019. években ez a mutató az országosnál 1,2 és 1,8%-kal magasabb szintet ért el.

1. táblázat

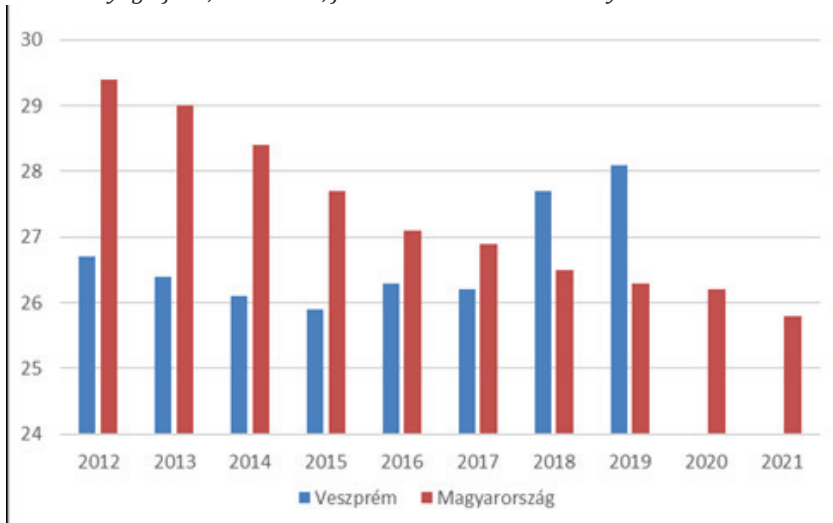
Nyugdíjban, ellátásban részesülők aránya 2012-2021.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Veszprém	26,7	26,4	26,1	25,9	26,3	26,2	27,7	28,1	n.a.	n.a.
Magyarország	29,4	29	28,4	27,7	27,1	26,9	26,5	26,3	26,2	25,8

*Forrás: Saját számítás a TeIR adatai alapján. TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. www.teir.hu (Letöltés ideje: 2022. április 5.)
Jegyzet: Azok az ellátott nők és férfiak, akik a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság által folyósított ellátásban részesülnek. Az ellátórendszer 2012. évi átalakítása előtt a „Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők” megnevezés volt használatban.*

1. ábra

Nyugdíjban, ellátásban, járadékban részesülők aránya 2012-2021.

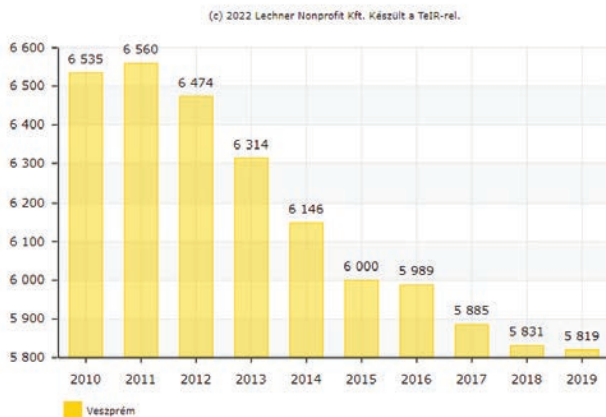

Forrás: Saját számítás a TeIR adatai alapján. TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. www.teir.hu (Letöltés ideje: 2022. április 5.)

Az adatsorok nemek szerinti bontása azt mutatja, a nyugdíjban lévő nők száma 2012-2019 között néhány száz fős ingadozással ugyanazon a szinten maradt, miközben a nyugdíjban, ellátásban, járandóságban részesülő férfiak száma több mint 600 fővel csökkent. Ha a nyugellátásban, járandóságban részesülő nők és férfiak népességhez viszonyított arányát nézzük, ez a mutató a nők körében növekedett, a férfiaké pedig csökkent a vizsgált időszakban, ami valószínűleg a 40 éves munkaviszonnyal rendelkező nők nyugdíjba vonulásával magyarázható.

2. ábra

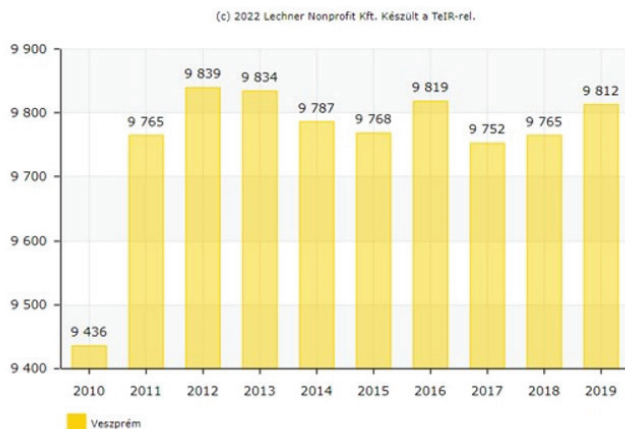
Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülő férfiak száma (fő)

Forrás: TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer,
Térségi szociális adatok. <https://www.teir.hu/tersegi-szocialis-adatok>
(Letöltés ideje: 2022. április 4.)

3. ábra

Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülő nők száma (fő)

Forrás: TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer,
Térségi szociális adatok. <https://www.teir.hu/tersegi-szocialis-adatok>
(Letöltés ideje: 2022. április 4.)

Magyarországon a nyugdíj havi összege 2019-ben átlagosan 135 ezer Ft volt.¹ Ez az érték Közép-Dunántúlon és Veszprém megyében 145 ezer, illetve 141 ezer Ft, ami 15-20 százalékkal volt 2019-ben magasabb az országos adatnál. Az átlagjövedelmek és a nyugdíjak összehasonlítása azt mutatja, hogy az öregségi nyugdíjak havi átlagösszege Veszprém vármegyében meghaladja a jövedelmek országos átlagát, de 2012-2020 között csökkent a különbség a két érték között.

Érdeemes még összevetni az átlagnyugdíjak értékét a szegénységi küszöb értékével, amely a KSH és az Eurostat módszertana szerint a mediánjövedelmek 60%-a. Ennek az értéke nettó jövedelmekkel számolva országos adatok alapján 2019-ban 105.250 Ft az egyszemélyes háztartásokban, vagyis az átlagnyugdíjak országosan 28,6%-kal haladják meg a szegénységi küszöb értékét.² Önmagában ez az összehasonlítás is megerősíti, hogy az idősek, nyugdíjasok rétegének helyzetét kiemelt figyelemmel kell kísérni.

1 Ez a szám 2021-ben 142.100 Ft-ra nőtt. Hányan kapnak, mennyi nyugdíjat? *Nyugdíj Guru News*, 2019. szeptember 19. <https://www.nyugdijguru.hu/nyugdij/oregsegi-nyugdij/hanyan-kapnak-mennyi-nyugdijat> (Letöltés ideje: 2023. november 25.)

2 A háztartások életszínvonala 2020. Központi Statisztikai Hivatal. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszin/2020/index.html> (Letöltés ideje: 2022. június 6.)

2. táblázat

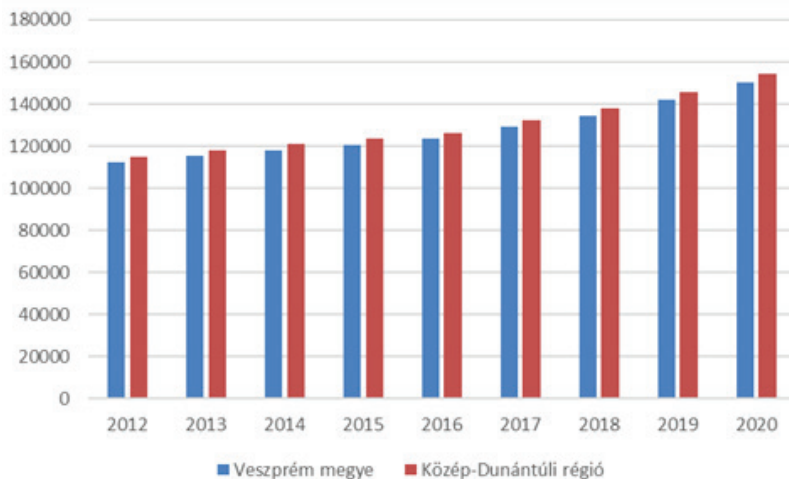
Öregségi nyugdíj egy főre jutó havi átlagos összege (Ft/hó) 2012-2020.

	Öregségi nyugdíj egy főre jutó havi átlagösszege Ft/hó		A háztartások egy főre jutó havi átlagjövedelme
	Veszprém megye	Közép-dunántúli régió	Magyarországon Ft/hó
2012	112.565	114.934	83.012
2013	115.576	118.152	87.437
2014	118.199	120.859	91.643
2015	120.729	123.573	95.859
2016	123.374	126.388	99.925
2017	129.372	132.407	108.334
2018	134.507	137.851	119.332
2019	141.991	145.572	134.625
2020	150.457	154.398	147.000

Forrás: Öregségi nyugdíj egy főre jutó havi átlagos összege. Térképes Interaktív
Megjelenítő Alkalmazás. <https://map.ksh.hu/timea/?locale=hu>
(Letöltés ideje: 2022. április 12.)

4. ábra

Öregségi nyugdíj, egy főre jutó havi átlagösszege (Ft/hó)

Forrás: Öregségi nyugdíj egy főre jutó havi átlagos összege. Térképes Interaktív
Megjelenítő Alkalmazás. <https://map.ksh.hu/timea/?locale=hu> (Letöltés ideje:
2022. április 12.)

Az öregségi nyugdíjak egy főre jutó havi átlagösszege Veszprém vármegyében alacsonyabb, mint a Közép-Dunántúl régióban. Ugyanakkor a jövedelmek közötti területi különbségek miatt néhány százalékkal jobban megközelíti a teljes munkaidőben alkalmazásban állók kedvezmények nélkül számított havi nettó átlagkeresetét, mint Közép-Dunántúlon. 2020-ban Veszprém vármegyében a havi nyugdíjak és járadékok átlagos összege 150.457 Ft/hó, a nettó jövedelmek 62,5%-a, a Közép-dunántúli régióban ez az összeg 154.398 Ft/hó, a nettó jövedelmekhez viszonyított arány viszont alacsonyabb, 60,1%.

Ha a nyugdíjak növekedésének ütemét hasonlítjuk össze vármegyei és regionális vonatkozásban, azt látjuk, hogy a növekedés 1912-2020 között a megyében 33,7%-os, regionális szinten 34,4%, vagyis a különbség 0,7%, nem számottevő.

A jövedelmekkel való szubjektív elégedettség a jövedelmek nagysága és az életkori csoportok szerint differenciált, de interjúalanyaink véleménye alapján van érezhető javulás a nyugdíjasok anyagi helyzetében. A szubjektív elégedettséget azonban kedvezően befolyásolják az egyéb juttatások, a kulturális intézmények által biztosított ingyenes vagy kedvezményes előadások (például ingyen bérletek, színházjegyek és más belépők a 75 éven felüliek részére), illetve a nyugdíjasklubok működésének támogatása vagy a szépkorúak köszöntése is.

Összességében Veszprém városában 2012-2019 között 5,2%-kal csökkent a nyugdíjban, ellátásban, járadékban részesülők aránya. A csökkenő tendencia azonban csupán 2017-ig jellemezte a város népességét, 2018-2019-ben az arányszám erőteljesen emelkedett, aminek következtében 2019-ben 15.631 fő részesült nyugdíjban, ellátásban, járadékban. A nyugdíjban, ellátásban részesülők aránya 2012-2017 között Veszprémben alacsonyabb volt az országos átlagnál, a 2018. és 2019. évben ez az arány 1,2 és 1,8%-kal magasabb szintet ért el. Vagyis míg országos átlagban folyamatosan csökkenő, Veszprém városában 2018 óta növekvő a tendencia. Nemek szerinti bontásban a nyugdíjban lévő nők száma a vizsgált időszakban néhány száz fős ingadozással

ugyanazon a szinten maradt, miközben a nyugdíjban, ellátásban, járandóságban részesülő férfiak száma több mint 600 fővel csökkent. Az öregségi nyugdíjak egy főre jutó havi átlagösszege Veszprém vármegyében valamivel alacsonyabb, mint a Közép-Dunántúl régióban, de jelentősen magasabb az országos átlagnál.

3. Az idősök munkavállalása

Magyarországon az elmúlt évtizedek társadalmi-gazdasági folyamatainak következtében egyre nagyobb szükség van az idősök munkavállalására, és az időskorúaknak is jelentősen hozzájárul a „jól-létükhöz”, ha a társadalom igényli aktivitásukat, tevékenységüket. A hazai szakirodalom megállapításai alapján a korábbi diszkriminatív sztereotípiák, amelyek szerint az idős ember tehetetelt jelent a környezete számára, az új szemlélet arra fókuszál, hogyan tudnak az idősök hozzájárulni a társadalom jólétének megteremtéséhez.³ Az idősök jelenléte a munkaerőpiacon ugyanakkor gazdasági szempontokból is szükséges. A szülőképes korú nők számának csökkenése miatt az előttünk lévő évtizedekben csökkenni fog a népesség száma még akkor is, ha a gyermekvállalási hajlandóság nő a családpolitikai intézkedések hatására. Ez a tény gazdasági és nyugdíj-kockázatokat eredményez, amelynek csökkentésére hatékony eszköz lehet egyebek mellett a munkaerőpiaci kínálat növekedése által az időskorúak munkaerőpiaci aktivitásának meghosszabbítása, az aktivitás ösztönzése, a fizikai és mentális egészség, a munkaképesség megőrzése és az öngondoskodás kultúrájának elterjedése.⁴

3 RAUH Edit – TALYIGÁS Katalin: Javaslat egy új szemléletű időspolitikára és idősügyi törvényre. *Esély*, 2021/2. 73-74.

4 PÉTER Ákos – NÉMETH Erzsébet, VARGHA Bálint Tamás: A nyugdíjrendszer fenntarthatósága, kockázatok és lehetőségek. *Pénzügyi Szemle*, 2020/2. 57.

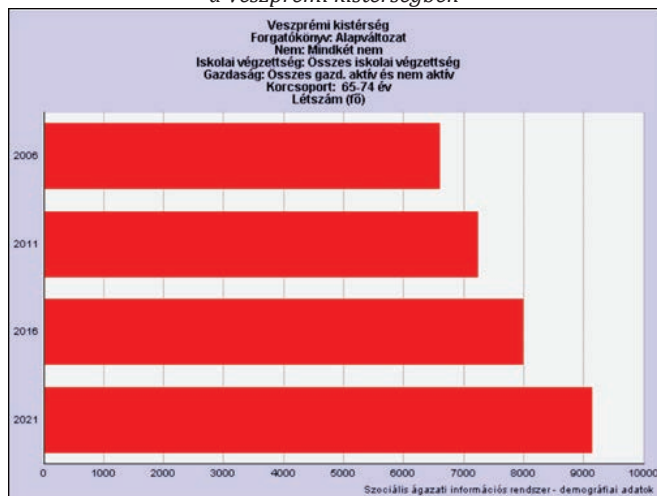
A nyugdíjkorhatár emelése már a 2020 előtti években mérhető változásokat hozott, kompenzálva a demográfiai öregedés kedvezőtlen hatásait. Ennek a folyamatnak a lényege, hogy az idősebb korosztályok átlagosan később lépnek ki a munkaerőpiacról. 2000-ben az 55-59 év közötti férfiak fele, a 60-64 év közöttiek 12%-a dolgozott, ezek az arányok 2020-ra 81 illetve 63 százalékra nőttek. A nők körében 2000-ben az 55-59 éves kor közöttiek foglalkoztatási rátája 20%, a 60-64 éves kor közöttieké 5% volt, 2020-ben ezek az arányok 70, illetve 31 százalékra nőttek.⁵

Országos adatok alapján a foglalkoztatottak számának növekedése a 2010 évihez viszonyítva a 60-64 évesek körében közel 3,5-szeres, a 65-69 évesek körében 2,5-szeres, a 70-75 évesek körében pedig szintén 3,5-szeres.

A gazdaságilag aktívak számának növekedését a Veszprémi kistérség adatai is jól mutatják. Míg 2006-ban 6,5 ezer körül volt az aktívak száma a 65-74 éves korúak körében, ez a szám 2021-re meghaladta a 9 ezer főt. A növekedés 15 év alatt több mint 30 százalékos, 2011-21 között pedig megközelítette a 2000 főt. Különösen erőteljes a növekedés a 2018 utáni időszakban a nyugdíjasok foglalkoztatását támogató kormányzati döntések hatására, és az országos arányokhoz hasonlóan a 60-70 év közöttiek vannak jelen legnagyobb arányban a munkaerőpiacon.

5 BOROS Julianna – GÁBRIEL Dóra – MONOSTORI Judit: Idősödés. In: MONOSTORI Judit – ÓRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népszégtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2021. 163–182.

5. ábra
*Gazdaságilag aktívak számának alakulása a 65-74 évesek körében
a Veszprémi kistérségben*

Forrás: TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer,
Térségi szociális adatok. <https://www.teir.hu/tersegi-szocialis-adatok>
(Letöltés ideje: 2022. április 4.)

A nyugdíjasok szervezeteinek tapasztalata alapján a munkavállalás főleg a fiatalabb nyugdíjasok körében jellemző, és náluk is inkább csak a részmunkaidőben történő foglalkoztatás vagy alkalmi munka, hiszen az ő nyugdíjuk magasabb, mint a régebben nyugdíjazottaké, és nem szorulnak rá olyan mértékben a munkavállalásra. A munkaerőpiaci kínálat azonban nehezíti a nyugdíjasok munkavállalását, mert főképpen fizikai, betanított munkákat kínálnak számukra. A képzetebbek és az idősebbek kevésbé találják helyüket a munka világában.

A nyugdíjasok munkavállalását jelentős mértékben támogatják a nyugdíjas szervezetek, amelyek tagjai sorában Veszprém városában becsléseink szerint közel 1000 főt számolhatunk, ami a nyugdíjban, járadékban részesülők 6-7%-a. A nyugdíjas szervezetek ügyfélköre legnagyobb arányban a 65 év feletti öregségi nyugdíjval jogosultak köréből kerül ki, de jelentős azoknak a nőknek az aránya

is, akik 40 év munkaviszonnal mentek nyugdíjba, és még nem töltötték be a 65 évet. A 65 év felettiiek körében számottevő a 8 általánossal rendelkező nők aránya, a férfiak körében azonban magasabb a szakmunkás végzettségűek száma. Ugyanakkor nem ritka a középfokú, illetve felsőfokú végzettséggel regisztráló nyugdíjas sem.

Az *Északi Szomszédok Nyugdíjas Szövetkezet*, amely a nyugdíjas foglalkoztatás szervezésének legjelentősebb szereplője a városban, főképpen a feldolgozóipar, az élelmiszeripar, kereskedelem, vendéglátás területén biztosít fizikai munkát, betanított és szakmunkát, de közvetít magasabb végzettséghez kötött munkaköröket is (pl.: jogász, könyvelő, gazdasági ügyintéző).

Nem elhanyagolható az a tényező sem, hogy a szövetkezetek egyre jelentősebb részben kínálnak rugalmas foglalkoztatási formában betölthető álláshelyeket, ami szintén ösztönzően hat az idősek munkavállalására. Különösen a részmunkaidőben történő foglalkoztatás népszerű, ami mellett továbbra is marad idő a családra, unokákra, otthoni tevékenységekre, pihenésre.

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az időskorúak munkavállalását a jövedelemmel kapcsolatos motivációk mellett, vagy annál is nagyobb mértékben, ösztönzi a közösségbe tartozás és a hasznosság érzése is.

Kedvező változás következett be – nemcsak a városban, hanem országos szinten is – a nyugdíjasok munkavállalásának társadalmi megítélésében a munkaerőpiaci helyzet alakulásával, a munkaerőhiánnyal és a nyugdíjas szövetkezetek megjelenésével párhuzamosan. A nyugdíjas szövetkezetek működésének pozitív hatása megmutatkozik abban is, hogy a szövetkezeti rendszer munkaerőpiaci tanácsadói funkciót is betölt, valamint garantálja a munkavállalóknak a jogi biztonságot.

A nyugdíjasok munkavállalásának további ösztönzéséhez fontos lenne, hogy a munkaerőpiaci lehetőségekről és az adózási, járulékfizetési kedvezményekről még szélesebb körben információt szerezzenek az időskorúak, főképpen az alacsony nyugdíjjal rendelkező, hátrányos helyzetűek elérése nehéz a jelenlegi információs csatornákon, médiafelületeken keresztül.

Az időskorúak munkavállalásával kapcsolatosan összességében azt mondhatjuk, hogy országosan és Veszprém városában, illetve a Veszprémi kistérségben is nő az aktivitás, munkavállalási hajlandóság. Főképpen a 60-75 éves kor közöttiek vállalnak munkát nyugdíj mellett, idősebbek ritkábban, de előfordulnak. Jelentős szerepet játszanak a munkaerőpiacon a munkaadók és munkavállalók egymásra találásában a nyugdíjas szövetkezetek. A munkaerőpiacon zömében alacsony iskolai végzettséget igénylő munkaköröket kínálnak időskorúak számára a munkaadók. Pozitív fejlemény, hogy jelentősen nőtt a rugalmas foglalkoztatás volumene.

A nyugdíjasklubok vezetőinek véleménye szerint az elmúlt tíz évben javult a veszprémi társadalomban a nyugdíjasok munkavállalásának megítélése, azonban a munkavállalási hajlandóságot tovább lehetne növelni szélesebb körű tájékoztatással, az otthonmunka terjedésével, a képzett munkaerőt igénylő munkakínálattal és azzal is, ha *„közintézmények nagyobb arányban vennék igénybe az idősök munkatapasztalatait.”*

4. Pénzbeli és természetbeni ellátások

A pénzbeli és természetbeni ellátások jövedelmi viszonyokhoz vagy élethelyzetekhez, életkörülményekhez kötöttek. Veszprém városában a 2012. évihez hasonlóan, 2021-ben más formában, de változatlanul biztosítottak a szociális támogatások a Szociális törvényben és a települési önkormányzat rendeletében meghatározott feltételek szerint.

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának a települési támogatás keretében nyújtott szociális ellátásokról szóló 23/2021. (V. 11.) számú rendelete az alábbi támogatásokat biztosítja:

- lakásfenntartási támogatás, lakbértámogatás;
- lakossági szilárd hulladékkezelési közszolgáltatási díj támogatása;
- gyógyszer-támogatás;
- adósságcsökkentési támogatás;
- köztemetés.

3. táblázat

Időskorúakat érintő pénzbeli ellátások alakulása az igénybe vevők korcsoportja szerint 2021-ben

	60 év alatt (fő)	60 év feletti (fő)	Összes (fő)
Gyógyszertámogatás	6	19	25
Lakásfenntartási támogatás	12	3	15
Temetési segély	17	17	34
Átmeneti segély	87	49	136

Forrás: Veszprém MJV Közjóléti Iroda adatszolgáltatása, 2021.

4. táblázat

Időskorúakat érintő természetbeni ellátások alakulása az igénybe vevők korcsoportja szerint 2021-ben

	60 év alatt (fő)	60 év feletti (fő)	Összes (fő)
Lakásfenntartási támogatás	54	33	87
Köztemetés	17	1	18
Adósságkezelési szolgáltatás	0	0	0

Forrás: Veszprém MJV Közjóléti Iroda adatszolgáltatása, 2022.

A 2021. évi adatokat összehasonlítva a 2011. évi adatokkal a támogatásban részesülők jelentős csökkenését látjuk a város által biztosított ellátások körében. A lakásfenntartási támogatásban részesülő 60 éven felüliek száma a pénzbeli ellátások körében 209 főről 3 főre, a természetbeni ellátások körében pedig 560 főről 87 főre csökkent. Temetési segélyben 2011-ben 76, 2021-ben 17 időskorú részesült. A köztemetések száma a 60 éven felüliek körében nyolcra csökkent. Az átmeneti segélyt 2011-ben 965 fő, 2021-ben 49 fő vette igénybe. Adósságcsökkentési támogatást 2011-ben 2 fő vett igénybe, ez a szám 2021-re nullára redukálódott.

A csökkenés oka az volt, hogy a pénzbeli és természetbeni támogatások jövedelmi feltételei az öregségi nyugdíj legkisebb összegének arányában kerültek minden évben meghatározásra. Az öregségi nyugdíj legkisebb összege pedig 2008 óta változatlanul 28.500 Ft volt, ugyanakkor a nyugdíjak, nyugdíjszerű ellátások és a nettó minimálbér,

illetve a garantált bérminimum minden évben emelkedett. Mindezek következtében a pénzbeli és természetbeni támogatásra jogosultak köre évről évre szűkült. A Veszprém Megyei Jogú Város 2022 júniusi közgyűlése azonban ezeket a mutatókat már korrigálta.

A Veszprém város által nyújtott szociális támogatások mértékét más városok támogatási összegével összevetve azt látjuk, hogy Veszprémben a lakásfenntartási támogatás és a temetési támogatás mértéke jelentősen meghaladta 2021-ben a vizsgált városok támogatásának összegét. Ugyanakkor a jövedelemhatár, amely a jogosultság feltétele, a gyógyszer-támogatás és a temetési támogatás esetében magasabb, a lakásfenntartási támogatás esetében alacsonyabb más városokban a jogosultak körét kijelölő jövedelmi határoknál.

Szociális rászorultság esetén a jogosultak számára a Veszprém Megyei Kormányhivatal Járási Hivatala biztosítja időskorúak járadékát, a foglalkoztatást helyettesítő támogatást, az egészségkárosodási és gyermekfelügyeleti támogatást, az ápolási díjat, a közgyógyellátást és a gyermekek otthongondozási díjat.

5. táblázat

A támogatottak száma Veszprém városában 2021-ben korcsoportonként

	60 év alatt (fő)	60 év felet- tiek (fő)	Összes (fő)
Időskorúak járadéka	0	18	18
Foglalkoztatást helyettesítő támogatást	248	21	269
Egységkáródási és gyermekfelügyeleti támogatást	79	18	97
Ápolási díj	65	18	83
Közgyógyellátás	678	434	1112
Gyermekek otthongondozási díja	68	5	73

Forrás: Veszprém Megyei Kormányhivatal közérdekű adatigénylés, 2022. május 19.

Veszprém Megyei Kormányhivatal Járási Hivatala által nyújtott támogatások típusai és a támogatások biztosításának feltételei változtak, ezért a 2011. évi adatokkal történő összehasonlítás az ellátottak számát illetően csupán néhány ellátási forma esetében lehetséges. Ezen formák esetében nem mutatkozik jelentős változás. A közgyógyellátásban részesülők száma például 2011-ben 1331 fő volt, 2021-ben 1112 fő, az időskorúak járadékát 2011-ben 12 fő vette igénybe, 2021-ben 18 fő, az ápolási díjban részesülők száma pedig 114 főről 83 főre csökkent, ugyanakkor megjelentek új támogatási formák, mint az egészségkárosodási és gyermekfelügyeleti támogatást, illetve a gyermeke otthongondozási díja.

A Veszprémben működő idősklubok vezetői a természetbeni és pénzbeli támogatásokkal kapcsolatosan az alábbi észrevételeket fogalmazták meg: fontos lenne az idősek körében az egészségügyi szűrések támogatása, a gyógyszer-támogatás kiterjesztése, felülvizsgálata, a rászoruló nyugdíjasok nagyobb mértékű tájékoztatása a jelenleg működő támogatási formákról, a nyugdíjasklubok támogatásának megreformálása. Nagyobb mértékben kellene támogatni a rászorulókat étkezésük (pl.: élelmiszerutalványok formájában félévente), és ahhoz, hogy minél több nyugdíjas idős korban otthonában tudjon maradni, el tudja látni magát, az alacsony nyugdíjjal rendelkezők számára biztosítani kellene bizonyos munkák elvégzését (pl.: lakás akadálymentesítését), és a Vállalkozók Országos Szövetségével együttműködve meg kellene szervezni a házkörüli teendő elvégzését (kerti munka, zárszerelés, csapszerelés stb.) megbízható szakemberekkel vállalkozói alapon.

5. Összefoglalás

Veszprém városban 2012-2019 között összességében 5,2%-kal csökkent a nyugdíjban, ellátásban, járadékban részesülők aránya. A csökkenő tendencia azonban csupán 2017-ig jellemezte a város népességét, 2018-2019-ben az arányszám erőteljesen emelkedett, aminek következtében 2019-ben 15.631 fő részesült nyugdíjban, ellátásban, járadékban. A nyugdíjban, ellátásban részesülők aránya 2012-2017 között Veszprémben alacsonyabb volt az országos átlagnál, a 2018. és

2019. évben ez az arány 1,2 és 1,8%-kal magasabb szintet ért el. Vagyis míg országos átlagban folyamatosan csökkenő, Veszprém városában 2018 óta növekvő a tendencia. Nemek szerinti bontásban a nyugdíjban lévő nők száma a vizsgált időszakban néhány száz fős ingadozással ugyanazon a szinten maradt, miközben a nyugdíjban, ellátásban, járandóságban részesülő férfiak száma több mint 600 fővel csökkent.

Az öregségi nyugdíjak egy főre jutó havi átlagösszege Veszprém megyében valamivel alacsonyabb, mint a Közép-dunántúli régióban, de jelentősen magasabb az országos átlagnál. Az időskorúak munkavállalásával kapcsolatosan azt mondhatjuk, hogy országosan és Veszprém városában, illetve a Veszprémi kistérségben is nő az aktivitás, munkavállalási hajlandóság. Főképpen a 60-75 éves kor közöttiek vállalnak munkát nyugdíj mellett, idősebbek ritkábban, de előfordulnak. Jelentős szerepet játszanak a munkaerőpiacon a munkaadók és munkavállalók egymásra találásában a nyugdíjas szövetkezetek. A munkaerőpiacon zömében alacsony iskolai végzettséget igénylő munkaköröket kínálnak időskorúak számára a munkaadók. Pozitív fejlemény, hogy jelentősen nőtt a rugalmas foglalkoztatás volumene.

Természetbeni és pénzbeli juttatásokkal fontos lenne az idősek körében az egészségügyi szűrések, a gyógyszer-támogatás kiterjesztése, felülvizsgálata, a rászoruló nyugdíjasok nagyobb mértékű tájékoztatása a jelenleg működő támogatási formákról, a nyugdíjasklubok segítésének megreformálása. Nagyobb mértékben kellene támogatni a rászorulókat étkezését (pl.: étel-miszerutalványok formájában félélévente), és segíteni kellene, hogy minél több nyugdíjas idős korban otthonában tudjon maradni, el tudja látni magát.

Irodalomjegyzék:

- A háztartások életszínvonala 2020. Központi Statisztikai Hivatal. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/2020/index.html> (Letöltés ideje: 2022. június 6.)
- BARTA Éva: Egy klubvezető javaslatai – Elhangzott a Veszprém Városi Idősügyi Tanács értekezletén. VMJV, 2022. április 21.
- BOROS Julianna – GÁBRIEL Dóra – MONOSTORI Judit: Idősödés. In: MONOSTORI Judit – ÓRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2021. 163–182.
- Előterjesztés a Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának 2022. június 30-i Közgyűlésére.
- Hányan kapnak, mennyi nyugdíjat? *Nyugdíj Guru News*, 2019. szeptember 19. <https://www.nyugdiguru.hu/nyugdij/oregsegi-nyugdij/hanyan-kapnak-mennyi-nyugdijat> (Letöltés ideje: 2023. november 25.)
- Interjú Dolgos Attilával a Szomszédok Nyugdíjas Szövetkezet elnökével és Gulyás Barbara területi vezetővel. Készítette: Leveleki Magdolna, Veszprém, 2022. május 18.
- Interjú Mészáros Évával, Veszprém Megyei Jogú Város Közjóléti Iroda Intézményfelügyeleti és Szociálpolitikai Csoport vezetőjével. Készítette: Leveleki Magdolna, Veszprém, 2022. április 28.
- Interjú Török Lajossal, a Veszprém Megyei Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének elnökével. Készítette: Leveleki Magdolna és Magvas Mária, Veszprém, 2022. április 21.
- Nyugdíjak és egyéb ellátások, 2019. Központi Statisztikai Hivatal. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/nyugdij/nyugdij19.pdf> (Letöltés ideje: 2022. április 2.)
- Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők, január (2000–2020). https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp007b.html (Letöltés ideje: 2022. április 2.)

- Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők megye és régió szerint, január. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0048.html (Letöltés ideje: 2022. április 2.)
- Öregségi nyugdíj egy főre jutó havi átlagos összege. Térképes Interaktív Megjelenítő Alkalmazás. <https://map.ksh.hu/timea/?locale=hu> (Letöltés ideje: 2022. április 12.)
- PÉTER Ákos – NÉMETH Erzsébet – VARGHA Bálint Tamás: A nyugdíjrendszer fenntarthatósága, kockázatok és lehetőségek. *Pénzügyi Szemle*, 2020/2. 57–85.
- RAUH Edit – TALYIGÁS Katalin: Javaslat egy új szemléletű időspolitikára és időügyi törvényre. *Esély*, 2021/2. 72-89.
- TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer. www.teir.hu (Letöltés ideje: 2022. április 5.)
- TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer; Térségi szociális adatok. <https://www.teir.hu/tersegi-szocialis-adatok> (Letöltés ideje: 2022. április 4.)
- Veszprém Megyei Kormányhivatal, 2021. Az ellátottak számának megoszlása életkor szerint Veszprémben, 2021-ben. Közérdekű adatigénylés, 2022. május 19.

Nyilas Mihály PhD
főiskolai tanár (Veszprémi Érseki Főiskola)

Az idősek érdekképviselése, érdekvédelme, jogbiztonsága és tájékozottsága Veszprémben¹

1. Bevezetés

A téma áttekintése során négy, egymással összefüggő kérdést tárgyalunk. Először az idősügyben az elmúlt időszakban megfigyelhető új tendenciákról és az önkormányzatok ebből fakadó új feladatairól esik szó. Ezt az országos érdekképviselési rendszer 2010 utáni változásainak bemutatása követi. E változások meghatározzák az önkormányzati szintű tevékenység kereteit is. A harmadik rész a veszprémi érdekképviselési és érdekvédelmi rendszernek a *Városi Idősügyi Koncepció* elfogadása utáni történetével foglalkozik. Végül az utolsó rész a városi nyugdíjas klubok vezetőinek a téma egyes fontos részkérdéseivel kapcsolatos véleményét és javaslatait összegzi.

2. Változások az idősügyben

A 21. században jelentős változás történt az idősügyben, amely eredményeként teret nyert az idősödés és idősek új szemléletű megközelítése. Ennek egyik fontos ösztönzője az a felismerés, hogy jelenleg nincsenek az időseket mint védendő csoportot sajátosan megillető jogok. Így például Magyarországon az Alaptörvény alapján az időseket ugyanazok a jogok illetik meg, mint mindenki mást. Pedig esetükben indokolt a szokásosnál fokozottabb állami védelem, többek között azért, mert az idősek a jogaik képviseletében és érvényesítésében másoknál sérülékenyebbek, kiszolgáltatottabbak és nem egyszer akadályozottak.

¹ A tanulmány az alábbi kutatási jelentés fejezeteként készült:
Veszprém város idősügyi koncepciójának és hosszú távú stratégiájának felülvizsgálata.
Veszprém, 2012-2022. Készítették: Dr. IVONY Éva, KASZÁSNÉ DR. LEVELEKI Magdolna, DR.
NYILAS Mihály, MAGVAS Mária, GYŐRI Piroska

Ez a felismerés vezetett ahhoz a követeléshez, hogy az ún. 3. generációs csoportjogok között nevesíteni kell az idősöket védő jogokat.

Az elmúlt évtizedben paradigmaváltás zajlott az idősek emberi jogainak megítélésében, amelyet jeleznek az ENSZ szervezeteiben és az Európai Unión belüli nemzetközi kezdeményezések.² A demográfiai változások és az idősek társadalmon belüli számarányának tartós növekedése nyomán kezdetben, még a múlt század utolsó harmadában, a szociális megközelítés dominált: milyen szociális jogok illetik meg az idős korosztályt. Később, már ebben az évszázadban több olyan terület került előtérbe, ahol az idősek emberi jogaiban érdemi javulás érhető el:

– A társadalmi (szociális, kulturális, politikai és gazdasági) részvétel és a politikai döntéshozatalban való részvétel fokozása.

– Az egészségi állapot és a jólét (jóllét) sajátosan az idősekkel foglalkozó javítása – ezen belül különösen a munkához való jog (pl. a kor alapján történő diszkrimináció tilalmával), az oktatáshoz való jog (pl. az élethosszon keresztüli tanulás feltételeinek megteremtésével), a szociális védelemhez való jog (az idősek szociális biztonságának erősítésével), és az egészséghez való jog (pl. a tartós ápolás-gondozásnak az idősek szükségleteivel harmonizáló biztosításával).

A 21. században új módon kell védeni az idősek jogait, az eddigi jogvédelem nem kielégítő. Nem az a cél, hogy sajátosan az idősekre vonatkozó alapjogok legyenek, inkább arról van szó, hogy lehetővé váljon a meglevő jogok tényleges gyakorlása.

Az idősek nem alkotnak homogén csoportot, kor, egészségi állapot, családi helyzet, képzettség és még sok más tekintetben különböznek egymástól. Ennek megfelelően heterogén az idősek szükségletszerkezete, a csoport egészére jellemző általános szükségletek mellett változatos, az egyes alcsoportokat érintő szükségletekkel találkozhatunk. Ezt egyre inkább figyelembe kell vennie az idősek érdekeit képviselő szerveze-

² ALBECK-TÓTH Lívია – KUSSINSZKY Anikó: Az idősek emberi jogai és a tapasztalható szemléletváltás, valamint a bentlakásos idősgondozás kihívásai ombudsmani szemmel. *Esély*, 2021/2. 3–21.

teknek is. Mégis, ha csak a legfontosabbnak tekinthető szükségleteket (és ezekhez társuló érdekeket) emeljük ki, a következőket említhetjük meg: jövedelembiztonság, egészségmegőrzés, szociális kapcsolatok léte és erőssége.

Az idősök szükségleteinek kielégítésében feladatmegosztás van egyrészt az állam, a piac és a civil szféra (család), másrészt a központi és a helyi állam (azaz a települési önkormányzatok) között. Ez utóbbi metszetben azt láthatjuk, hogy több esetben meghatározó a központi állam szerepe (és ezzel kapcsolatban az állami szervek és az országos érdekképviselői szervezetek tevékenysége). Ezzel együtt az önkormányzatoknak is jelentős feladata van a hatókörükön belül élő idősök általános jóllétének biztosításában. E feladatok közül az utóbbi időben különösen az alábbiak érdemelnek a korábbinál nagyobb figyelmet az önkormányzatokban:³

- Az idősök aránya nő és e folyamat a belátható jövőben folytatódik. Ez önmagában is növeli az érdekképviselők és a hatóságok feladatait. Ráadásul az idősügy nemcsak az időseket érinti. Az idősök gondozása mindmáig elsősorban családi kompetencia: Magyarországon a felnőtt lakosság negyedének van olyan rokona, akit heti rendszerességgel gondozni kell. A nagy társadalmi csoportot jelentő gondozó családtagok helyzetével és problémáival a hatóságnak és az idős érdekképviselőknek is az eddigénél intenzívebben kell foglalkoznia.⁴

- Az idősök szükségletei folyamatosan változnak. Önkormányzati szinten egyre fontosabb lesz az önálló életvitel támogatása, az egészség megőrzését és a magány enyhítését segítő szolgáltatások fejlesztése.

- Az idősödés az új feladatok mellett új lehetőségeket is teremt az önkormányzatoknak, ahogy folyamatosan szűkül a nyugdíjasok és az aktív

3 MOLNÁR Tamás – SCHARLE Ágota – TÓTH Endre – VÁRADY Balázs: Mit tehetnek a települési önkormányzatok az idősekért? Friedrich Ebert Stiftung 2019. augusztus. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/15637.pdf> letöltve: 2022. 06. 10. (Letöltés ideje: 2022. július 10.)

4 RUBOVSKY Csilla: Idősgondozás a családban. A gondozó családtagok helyzete a mai Magyarországon. *Esély*, 2017/4. 45–70.

korúak közötti egészségbeli és iskolázottsági szakadék. A nyugdíjas korba érkező korcsoportok egyre egészségesebbek és képzettebbek.

- Az önkormányzatok kötelező feladatai elsősorban az egészségügyi alapellátást és a gondozást érintik. E területeken is vannak új feladatok: a meglévő kapacitások bővítése, a minőség javítása és az új szükségleteknek megfelelő új szolgáltatások biztosítása.

- A fentiekén kívül is vannak olyan fejlődési lehetőségek az idősek támogatásában, amelyek forrásszűke esetén is jó eséllyel javíthatók. Ilyenek például a gondozók és gondozottak tájékoztatása, a szolgáltatások összehangolása, vagy a civil (önkéntes) munka támogatása.⁵

Az idősség általános felértékelődését jelzik az ENSZ szakosított szervezeteinek az idősek változó szükségleteire kidolgozott új kezdeményezései. Ezek közül említést érdemel és számos Veszprémben is hasznosítható tanulsággal szolgál a WHO *Globális Idősbarát Városok* programja.⁶ A program alkotói hangsúlyozzák, hogy a városok tevékenységében az idősek jólléte szempontjából az épített környezet (lakások, házak, közlekedés) mellett egyre fontosabb szerepet játszik a szociális szempontrendszer (társadalmi részvétel, társadalmi felzárkózás, kommunikáció, egészségügyi ellátás, közösségi támogatás, információáramlás).

3. Magyarország fejlemények 2010 után

Magyarországon a vizsgált időszakban olyan változások történtek az időseket képviselő szervezetek pozíciójában, amelyek meggyengítették a hagyományos érdekképviselet érdekérvényesítő potenciálját. A változások párhuzamosan zajlottak országos és helyi (önkormányzati) szinten. A legfontosabb jellemzők a hagyományos érdekegyeztetési mechanizmusok kiüresedése és az időseket képviselő szervezetrendszer

5 MOLNÁR Tamás – SCHARLE Ágota – TÓTH Endre – VÁRADI Balázs: Mit tehetnek a települési önkormányzatok az idősekért? A tanulmány jól hasznosítható módon összefoglalja, hogy mit tehetnek az önkormányzatok az új szükségletek kielégítéséért, egyúttal számos „jó gyakorlatot” ismertet és praktikus tanácsokkal is szolgál.

6 SZÉMAN Zsuzsa: Idősbarát városok, helyek, közösségek. *Esély*, 2016/2. 93–114.

állandósuló széttöredezettsége. Az érdekképviselet súlypontja eltolódott az állami szereplők irányába, a civil szereplők hangsúlyos szerepét is magában foglaló érdekegyeztetésből az állami szereplők dominanciáján alapuló érdekbeszámítás lett. Mindez országos szinten több esetben együtt járt az idősek számára hátrányos döntések meghozatalával (pl. a jövedelembiztonság szempontjából meghatározó nyugdíjrendszer megváltoztatása, a svájci indexálás és a nyugdíjplafon eltörlése).

Országosan az idősek (nyugdíjasok) érdekvédelmében a legfontosabb változások a következők. 1996-ban az idősek érdekképviseletét felvállaló országos szervezetek, az egyházak, az ágazatok és az adott terület szakértői részvételével megalakult az országos Idősügyi Tanács. A Tanács a döntések előkészítése során véleményezte az időseket érintő tervezett intézkedéseket. 2009-ben a parlamentben elfogadták az Idősügyi Stratégiát (és ennek nyomán 2012-ben *Veszprém Idősügyi Konceptióját* és hosszú távú stratégiáját). 2010 után változás történt, átalakult az Idősügyi Tanács, amit az új név (Idősek Tanácsa) is jelez. Az idősek érdekvédelmi szervezetei kikerültek a Tanácsból, a tagokat a Tanács elnöke, a miniszterelnök jelöli ki. A Tanács érdekegyeztető fórumból a kormány tanácsadó testületévé vált. Rögtön ezután megindult a nyugdíjrendszernek az idősek többségét hátrányosan érintő, korábban említett átalakítása. A nyugdíjkiadások a 2010 és 2019 között a GDP 11,2 százalékáról a GDP 8,3 százalékára csökkentek, jelentősen nőttek a nyugdíjak közötti egyenlőtlenségek és gyorsan nőtt a nyugdíjajknak az aktív keresők jövedelméhez viszonyított lemaradása.

Magyarországon ma nincs országos szintű idősügyi érdekegyeztetés, pedig az időseket képviselő országos szervezetek szerint lennének megbeszélendő problémák. A legfontosabb, a nyugdíjasok egészét vagy többségét érintő, folyamatosan terítéken levő problémák:⁷

- A 2010 utáni gazdasági prosperitás eredményeinek méltányos elosztása a generációk között. Az érdekképviseleti szervezetek nyugdíj-

7 Kétmillió idős embert kezel le a hatalom. *Népszava*, 2021 szeptember 26. https://nepszava.hu/3133145_ketmillio-idos-embert-kezel-le-a-hatalom (Letöltés ideje: 2022. július 25.)

jakra vonatkozó javaslata: a svájci indexálás újbóli alkalmazása, a 2008 óta változatlan minimál nyugdíj emelése, a nyugdíjrendszeren belüli egyenlőtlenségek fokozódásának megállítása.

- A finanszírozás és igazgatás szempontjából külön rendszerként működő szociális és egészségügyi rendszer integrációja.

- Az idősgondozás alulfinanszírozásának megszüntetése, a várólisták csökkentése, a tartós gondozás és ápolás intézményrendszerének fejlesztése, a formális és informális (családi) idősgondozók helyzetének javítása.

- A lakhatási válság enyhítése.

- A generációk közötti együttműködés tudatos erősítése, az idősek társadalmi aktivitásának változatos eszközökkel történő segítése.

A nyugdíjas szervezetek az új helyzetben is hallatják a hangjukat. A Magyar Szakszervezeti Szövetség Nyugdíjas Tagozata sürgeti a szemléletváltást, a nyugdíjasokra 'eltartottként' és 'passzívként' tekintő vélemények megváltoztatását.⁸ Többet kell tenni a független és aktív időskorért. Ez nem csak az egészségügyi és fizikai vonatkozásokat, vagy pl. az infókommunikációs eszközök elterjesztését jelenti. Nagyobb figyelmet kell fordítani a szellemi, lelki és spirituális dimenziókra is (pl. képzés, tanulás, mentális gondozás, sportolási és kulturális lehetőségek). Szükséges az Idősügyi Tanács és a nyugdíjas kerekasztal újjászervezése, a kitűzött célokról folytatott érdemi párbeszéd.

A Nyugdíjas Szervezetek Egyeztető Tanácsa (NYUSZET) 2021-ben közzétette a *Javaslat Idősügyi Törvény Megalkotására* című háttéranyagát.⁹ Az anyag érvelése szerint a legjobban éppen az időseket sújtó pandémia felgyorsította azt a folyamatot, amely célja az idősekkel kapcsolatos új szemléleten alapuló törvény megalkotása. Korábban arra ösztönözték az időseket, hogy legyenek tevékenyek, döntéseikben autonómok, éljenek egészségesen és vállaljanak társadalmi szerepet. A Covid-járvány mindegyik területen rontotta a helyzetet, az idősek körében

8 Alaptörvényben szavatolt jogokat is kérnek a nyugdíjasok. *Dolgozók Lapja*, 2021. október 5. <https://www.dolgozoklapja.hu/?p=3185> (Letöltés ideje: 2022. július 22.)

9 RAUH Edit – TALYIGÁS Katalin: *Javaslat egy új szemléletű időspolitikára és időügyi törvényre. Esély*, 2021/2. 72–89.

nőtt a betegséggel, pénzhiánnyal és elszigetelődéssel kapcsolatos félelem. Még élesebben jelentkeztek az idősellátás és idősgondozás problémái (alacsony minőség, felszereltség elégtelen volta, munkaerőhiány). A NYUSZET szerint új időspolitikára és az idősek jogait biztosító törvényre van szükség, amely garanciákat nyújt az alábbi területeken:¹⁰

- Egységes, könnyen kezelhető és mindenki által elérhető információs rendszer (pl. a szolgáltatásokról és ellátásokról).

- Folyamatos kapcsolattartás az idősek és a különböző szolgáltatók között. Mindenki számára elérhető, folyamatosan működő call centerek. Változatos tanácsadó szolgáltatások (hozzátartozóknak is).

- Idősbarát és megfizethető IT eszközök széles körű elterjesztése (többek között: jelzőrendszer, internet, a használat megtanításával együtt).

- Praxisközösségek létrehozása, az egészségügyi és szociális szolgáltatások rendszerszintű együttműködése. Anyagilag és társadalmilag elismert szenior szociális munkás hálózat kialakítása.

Az elmúlt két évben az érdekvédelmi munkában hangsúlyos szerepet kapott a pandémia és az idősek kapcsolata. A nyugdíjas érdekképviseltek szerint háttérbe szorult a „*Vigyázzunk az idősekre*” szlogen, a kormány egyedül hagyta az időseket.¹¹ Nem megfelelő az idősek tájékoztatása: sokan azért nem veszik komolyan a járványt és a megelőzést, mert nincsenek tisztában a járvány következményeivel. Könnyen érthető és minden nyugdíjashoz eljuttatott tájékoztatásra van szükség. A fokozott állami figyelem és védelem szükségessége mellett a pandémia okozta bezártság lehetőséget ad a generációk közötti együttműködés erősítésére is.

10 TALYIGÁS Katalin: Idősek helyzete a COVID 19 járvány első hulláma után. 2020. július 1. <https://nyok.hu/Idosek-helyzete-2020.-maj.-Talyigas.docx> (live.com) (Letöltés ideje: 2022. július 10.)

11 Ezért nem veszik komolyan a járványt az idősek: megfélemeztek volna róluk? *Pénzcentrum*, 2021. augusztus 4. <https://www.penzcentrum.hu/nyugdij/20200923/ezert-nem-veszik-komolyan-a-jarvanyt-az-idosek-megfélemeztek-volna-ro-luk-1102978> (Letöltés ideje: 2022. július 26.)

4. Érdekvédelem és érdekképviselet Veszprémben a Városi Idősügyi Koncepció elfogadása után

2010 után Veszprémben is változott az érdekvédelem szerkezete. Az addig erős érdekvédelmi-érdekegyeztetési fórumként működő Idősügyi Tanács a városi közgyűlés egyik szervévé alakult át, összetételét tekintve is állami dominanciával. A Tanácsnak formálisan javaslattevő szerepe van, közvetíti a nyugdíjasok véleményét és igényeit, de a tartalmi munka – az országos változásokhoz hasonlóan – a hatóság irányába tolódott el.

Az idősek érdekvédelme és érdekképviselete Veszprémben is színes szervezeti keretben, több civil szerveződés keretében történik. Közülük kiemelkedik a Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete (VNYÉE), amely a 2010-es években átlagosan 2000 tagot számláló 40-45 nyugdíjasklubot és néhány tucat egyéni tagot tömörített. Ez magyarországi viszonylatban sikeres mozgósításnak tekinthető, az Egyesület minden hatodik-hetedik 60 év feletti városi lakosra hatással van. Az Egyesület a város összes nyugdíjasát képviseli, de nem egyedül felelős érték. A nyugdíjasok sok civil szervezet célcsoportjai közé tartoznak, az Egyesület elsősorban a nyugdíjas klubok tagsága érdekében tevékenykedik.

2010 után az Egyesület alapvető céljai változatlanok maradtak, de a feltételek, a körülmények és a hangsúlyok változtak. Jól szemlélteti a változást az elnökség egyik éves beszámolójában található idézet: *„az érdekvédelem és az érdekképviselet az öntevékeny időskorú életben, a közügyek alakításában való részvételben tud kiteljesedni. Nem az ellenállás irányába kell hatnia, hanem az öntevékenység kiteljesítése felé. Ez tudja biztosítani azt, hogy a döntéshozók pontosan megismerjék és meghallják az időskorúak problémáit, és a véleményüket.”*¹² Az érdekképviseleti pozíció meggyengülése után a hangsúly az érdekközvetítésre és a kooperációra tevődött. A városi szervekkel való együttmű-

12 Veszprém Városi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete. Közgyűlés 2015. március 26. Az elnökség beszámolója. <https://nyugved.blogspot.com/p/dokumentumok.html> (Letöltés ideje: 2022. június 10.) 3.

ködés harmonikus és hatékony, amelyben fontos szerepet játszanak a jó informális kapcsolatok is.¹³ A közös tevékenységhez támpontot adtak a Városi Idősügyi Koncepció és az Egyesület változatos kezdeményezései és programjai.¹⁴ Az Egyesület tevékenysége és a programjai megvalósítása során együttműködik a Polgármesteri Hivatallal, az Idősügyi Tanáccsal, a Szociális Kerekasztallal, az Agóra Kulturális Központtal, a Családsegítő Szolgálattal, az iskolákkal, a kulturális intézményekkel és a városi és megyei rendőrséggel. 2020 után a városban is új helyzetet teremtett a pandémia. Az idősök körében erősödő félelem, a bezártság az emberi kapcsolatok gyengüléséhez vezetett, érezhetően csökkent a taglétszám és a nyugdíjasok aktivitása.

Az elmúlt évtizedben összességében eredményesen haladt előre a *Városi Idősügyi Koncepcióban* kitűzött célok megvalósítása. A célok egy része általános, hosszú távú feladatokat tűzött ki (pl. esélyegyenlőség előmozdítása, társadalmi igazságosság fokozottabb érvényesítése, negatív diszkrimináció megakadályozása), vagy a meglévő helyzet mennyiségi javítását szorgalmazta (pl. a helyi médiumok vállaljanak nagyobb szerepet a lakosság tájékoztatásában, a lakosság ismeretterjesztő anyagokkal, előadásokkal való segítése). E területeken a Koncepció által megjelölt időkeret egészében tartó, folyamatos munkára van szükség. Az eddigi eredmények alapvetően pozitívak. Más célok konkrét elérendő helyzetet nevesítettek (pl. idősügyi referens foglalkoztatása, honlapok akadálymentesített változatának elkészítése, VNYÉE nagyobb támogatása, *Szenior Kisokos* elkészítése, átfogó kutatás a veszprémi nyugdíjasok helyzetéről). E területeken egyértelműen megállapítható, hogy mely célok teljesültek és melyek esetében van még teendő (mindkettőre van példa). A számos eredmény (pl. a rendőrséggel való hatékony együttműködés a bűnmegelőzésben, alacsony padlós buszok a tömegközlekedés-

13 Interjú Török Lajossal, a Veszprém Megyei Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének elnökével. Készítette: NYILAS Mihály, Veszprém, 2022. május 30.

14 Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete. Az elnökség éves beszámolója 2011-2021 között. <http://nyugved.blogspot.com/p/dokumentumok.html> (Letöltés ideje: 2022. június 10.)

ben, kedvezményes buszbérletek stb.) mellett akad még tennivaló.

A Konceptió céljai időarányosan jórészt megvalósultak, de a környezet, a nyugdíjas társadalom változásai és az új kihívások miatt új problémák és megoldandó feladatok kerülnek előtérbe.

- „Az aktív időősödés” jelszó az érintett korcsoport jelentős része számára formálissá vált. Az idősöknek szánt programok és támogatások csak a korosztály egy részét érik el. Sokan a családjukban élik ki az aktivitásukat és itt találnak támogató közösséget. A problémát nem ők jelentik, hanem azok az általában idősebb, sokszor 80 éven felüli nyugdíjasok, akik számos vonatkozásban támogatásra szorulnak, de nem érik el őket a programok. Meg kell találni a lehetőségeket az ő aktivizálásukra is.

- A tevékeny időskor segítésére nagyobb figyelmet kell fordítani az élethosszon keresztüli tanulásra – nem csak foglalkoztatási céllal, hanem mert ez hozzájárul a magány enyhítéséhez és a minőségi élethez. A város szellemi kapacitását intenzívebben fel kell használni az idősek képzésére és oktatására.¹⁵

- A továbbiakban nagyobb figyelmet kell fordítani a nyugdíjas társadalom heterogenitására és az ebből fakadó különböző szükségleteire és érdekeire. A korosztály egészére vonatkozó programok és intézkedések mellett rétegspecifikus programokat kell indítani. Figyelembe kell venni az egyes korcsoportok változó világképét, egészségi állapotát, családi körülményeit. A fiatal nyugdíjasok már az információs társadalomból érkeznek, ennek megfelelő készségekkel; sokan közülük aktívak a munkaerőpiacon és családon belül (pl. unokákat gondoznak). Az idősebb korosztály más körülmények között szocializálódott és részben mások az igényeik és a szükségleteik is.

- A nyugdíjasok közötti kapcsolatokat erősítő programok (pl. kirándulások, táncrendezvények) mellett szükség van generációk közötti

15 Ismeretterjesztéssel és közösségépítéssel az aktív időskorért. Emberség Erejével, 2020. november 9. <https://www.emberseg.hu/2020/11/ismeretterjesztessel-es-kozossegepitessel-az-aktiv-idoskorert/> (Letöltés ideje: 2022. július 26.)

interakciókra is (pl. *Generációk vetélkedője*), amelyek erősíthetik a pozitív idősképet. A szemléletformálásban fokozni kell a média szerepét.

- Önkéntes tevékenység ösztönzése és támogatása. Jobban kell hasznosítani az idősek felhalmozott tudását és tapasztalatát. Fel kell mérni, hogy közülük hányan akarnak és tudnak önkéntes munkát vállalni (pl. a munkaerőhiányos szociális és idősellátásban).

- Fontos új feladat az idősek családtagjainak megszólítása, különösen speciális helyzetekben (pl. demens gondozás).

- Az eddigi eredmények ellenére folyamatosan napirenden tartandó feladat az akadálymentesítés.

- Egyre fontosabb az online térben való tájékozottság, az e-közigazgatásban való jártasság. Az újabb nyugdíjas generációk megjelenésével csökken a fiatalok és idősek közötti 'infokommunikációs szakadék'. Folyamatosan javítani kell az idősek körében az eszközellátottságot (pl. legalább a köztutókon könnyen hozzáférhető PC és internet) és tudást (számítógépes tanfolyamok). Segíteni kell a hagyományos felületeken tájékozódó időseket is (pl. mindenkinek az otthonába eljuttatott releváns információkkal, rendszeresen jelentkező időseknek szánt műsorokkal).

- EKF 2023 program. Veszprém már kétszer elnyerte az *Idősbarát Város* címet. A program jó alkalom a város idősbarát jellegének a városon túli nyilvánosság számára való megmutatására. Emellett meg kell találni a módját a városi idősek aktív részvételének biztosítására. Az eddigi projektszemlélet nem tűnik megfelelő módszernek (az időseket érintő programokra pályázni kell, amire nincs kapacitás az érintett szervezetekben); ugyancsak nem célszerű alapvetően csak kiegészítő munkákra (pl. ruhatáros, jegyszedő) kérni a nyugdíjasokat.

5. A nyugdíjasklubok vezetőinek véleménye

Az *Idősügyi Koncepció* felülvizsgálatának háttéranyagául készített, a nyugdíjasklubok vezetői által kitöltött kérdőív több, az érdekvédelem és tájékoztatás témájába tartozó kérdést tartalmazott. Az alábbiakban a kérdésekre adott válaszok összegzése következik. Előljáróban két megjegyzés: a kérdések és válaszok nem ölelik fel a téma egészét, egyes fontosnak tartott részterületekre vonatkoztak; másrészt a válaszokban nem a Veszprémben élő idősek összességének, hanem a klubvezetőknek, illetve az általuk képviselt klubtagságnak a véleménye jelenik meg. Ezzel együtt a tapasztalataik valószínűleg reprezentálják a korosztály egészének a véleményét:

a) Tájékoztatás

Melyik tájékoztatási formát tartja leginkább célravezetőnek? Milyen időseket érintő témáról olvasnának/hallanának többet?

- A legjobb a Városi TV és a *Veszprémi 7 Nap* hetilap (jó, hogy ez ingyenes). Néhányan említik az e-mailt, az önkormányzati honlapot, a szakértők előadásait a klubokban, a rendőrség hírlevelét. A digitális technikát csak a fiatalabb nyugdíjasok használják. A szórólap (pl.: az önkormányzati hivatalokban) nem jó módszer – ezekért oda kell menni.

- Fontos a rendszeres tájékoztatás (pl. állandó rovatokkal, műsorokkal). Nagy probléma az idős magányos emberek tájékoztatása.

- Jó lenne egy *Szenior Kisokos*, amit minden háztartásba eljuttatnak.

- Általános igény, hogy a városi kommunikációs eszközök többet foglalkozzanak az idősekkel.

- Preferált témák: egészségmegőrzés, egészségügyi ellátások és rehabilitáció, nyugdíjasokat érintő gazdasági változások, lelki problémák idős korban, utazás, úti beszámolók, kulturális programok, mi történik a többi klubban.

Hol kellene erősíteni a jogtudatosságot?

- Főleg: pénzbeli ellátások, szociális szolgáltatások. A legfontosabb téma: alacsony nyugdíjak.

- Családi kapcsolatok (pl.: nagyszülő-unoka láthatás).
- Végrendelkezés (örökség, hagyatéki ügyek).
- Minden, a nyugdíjasokat érintő jogszabályról gyors, hozzáférhető tájékoztatás kell.

b) Érdekvédelem

Elégedett az idősek városi érdekvédelmének és érdekérvényesítésének hatékonyságával? Mely témákban/területeken lenne szükség eredményesebb érdekvédelemre?

- Jellemzően elégedettek az érdekvédelem működésével és hatékonyságával. Az Idősügyi Tanács és a Városi Érdekvédelmi Egyesület jól képviseli és közvetíti a klubtagok érdekeit. Az érdekvédelmi szervezeti rendszer hatékonyan működik. Az önkormányzat segítőkész partner.

- A formális szervezeti kapcsolatokon kívül fontosak a jól működő ismeretségek, informális kapcsolatok is (önkormányzati dolgozók és képviselők, városi vezetők, országgyűlési képviselők, megyei és országos nyugdíjas szervezetek vezetői).

- Az érdekvédelem elsősorban tájékoztat, hogy az adott problémával hova lehet fordulni.

c) Diszkrimináció

Történt-e az elmúlt években a klubtagokat érintő diszkrimináció vagy jogsérelem? Ha igen, ismertesse az esetet.

- Nem jellemző, nem tudnak ilyen esetekről. Csak a szemléletbeli problémákat mutató kisebb incidensek (udvariatlanság, dehonesztáló megjegyzések) ismeretesek.

d) EKF-program

2023-ban fontos esemény lesz a város életében: Veszprém lesz Európa Kulturális fővárosa. Mennyire tájékozottak a klubtagok az EKF tervezett programjairól? Ön szerint mit tehetne a program Veszprém idősbárát jellegetnek erősítéséért?

- Vegyes vélemények arról, hogy az idősek mennyire tájékozottak erről. Függ az életkortól, általános aktivitástól. A programokról a különböző városi médiumokban folyamatos a tájékoztatás.

Mit tehet a program az idősekért, az idősbarát jelleg erősítéséért?

- Tanácskozás, konferencia a városi idősek helyzetéről.
- Klubközi találkozók és programok.
- Idősek Veszprémben és más városokban, például a testvérvárosokban (előadások, beszélgetések).
- Tervek a város szépítésére, fejlesztésére.
- Generációs kapcsolatok erősítésére programok az idősek bevonásával.
- Résztvevőként és önkéntes segítőként (a tudásuk felhasználásával – inkább tolmácsként, mint ruhatárosként...).
- Nyugdíjas szervezeteknek szívügye. De probléma: EKF23 Rt. Projektgyártó. A projekteket az idősszervezeteknek kellene megpályáznai – ehhez nincs tudás és kapacitás. Más módon kellene bevonni az időseket!

Irodalomjegyzék:

Alaptörvényben szavatolt jogokat is kérnek a nyugdíjasok. *Dolgozók Lapja*, 2021. október 5. <https://www.dolgozoklapja.hu/?p=3185> (Letöltés ideje: 2022. július 22.)

ALBECK-TÓTH Lívია – KUSSINSZKY Anikó: Az idősek emberi jogai és a tapasztalható szemléletváltás, valamint a bentlakásos idősgondozás kihívásai ombudsmani szemmel. *Esély*, 2021/2. 3–21.

Barta Éva klubvezető javaslatai - Elhangzott a Veszprém Városi Idősügyi Tanács értekezletén, VMJV, 2022. április 21.

Ezért nem veszik komolyan a járványt az idősek: megfeledeztek volna róluk? *Pénzcentrum*, 2021. augusztus 4.

<https://www.penzcentrum.hu/nyugdij/20200923/ezert-nem-veszik-komolyan-a-jarvanyt-az-idosek-megfeledeztek-volna-roluk-1102978> (Letöltés ideje: 2022. július 26.)

- Interjú Horváth Imréné klubvezetővel. Készítette: NYILAS Mihály, Veszprém, 2022. május 30.
- Interjú Török Lajossal, a Veszprém Megyei Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének elnökével. Készítette: NYILAS Mihály, Veszprém, 2022. május 30.
- Ismeretterjesztéssel és közösségépítéssel az aktív időskorért. Emberség Erejével, 2020. november 9. <https://www.emberseg.hu/2020/11/ismeretterjesztessel-es-kozossegepitesselel-az-aktiv-idoskorert/> (Letöltés ideje: 2022. július 26.)
- Kétmillió idős embert kezel le a hatalom. *Népszava*, 2021 szeptember 26. https://nepszava.hu/3133145_ketmillio-idos-embert-kezel-le-a-hatalom (Letöltés ideje: 2022. július 25.)
- MOLNÁR Tamás – SCHARLE Ágota – TÓTH Endre – VÁRADI Balázs: Mit tehetnek a települési önkormányzatok az idősekért? Friedrich Ebert Stiftung 2019. augusztus. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/15637.pdf> letöltve: 2022. 06. 10. (Letöltés ideje: 2022. július 10.)
- RAUH Edit – TALYIGÁS Katalin: Javaslat egy új szemléletű időspolitikára és idősügyi törvényre. *Esély*, 2021/2. 72–89.
- RUBOVSZKY Csilla: Idősgondozás a családban. A gondozó családtagok helyzete a mai Magyarországon. *Esély*, 2017/4. 45–70.
- SZÉMAN Zsuzsa: Idősbarát városok, helyek, közösségek. *Esély*, 2016/2. 93–114.
- TALYIGÁS Katalin: Idősek helyzete a COVID 19 járvány első hulláma után. 2020. július 1. <https://nyok.hu/Idosek-helyzete-2020.-maj.-Talyigas.docx> (live.com) (Letöltés ideje: 2022. július 10.)
- Veszprém Városi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete. Közgyűlés 2015. március 26. Az elnökség beszámolója. <https://nyugved.blogspot.com/p/dokumentumok.html> (Letöltés ideje: 2022. június 10.)
- Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete. Az elnökség éves beszámolója 2011-2021 között. <http://nyugved.blogspot.com/p/dokumentumok.html> (Letöltés ideje: 2022. június 10.)

Magvas Mária
mesteroktató (Veszprémi Érseki Főiskola)

Közösségi élet és szabadidő-felhasználás az időskorúak körében Veszprémben 2012-2022

1. Bevezetés

A hazai és nemzetközi életmód-kutatások egyik kiemelt területe a szabadidő felhasználása. A hosszabb időtávra vonatkozó vizsgálatok megállapítása szerint növekszik a rendelkezésünkre álló szabadidő mennyisége, a megnövekedett szabadidő azonban nem jár szükségszerűen együtt annak igényes, változatos felhasználásával.¹ A szabadidő-felhasználásra jellemző általános folyamatokra tanulmányomban nem térek ki, az időskorúak körében végzett mérések főbb megállapításai azonban kutatási témám szempontjából kiemelendők.

Az időskorba lépés három nagy, sorsfordító változással jár: a gazdasági aktivitás megszűnésével, csökkenésével, a családi együttélés típusainak változásával – a gyermekek szülői házból való végleges kiválasása, az idős pár magára maradása, a házastárs elvesztése, a háztartás egyszemélyessé alakulása –, végezetül az egészségi problémák gyakoribbá válásával. Ezeknek a változásoknak a következményei, hogy az idősek körében jelentősen magasabb a szabadon felhasználható idő mennyisége, mint a fiatalabb kohorszokban, ugyanakkor a vizsgálatok azt mutatják, hogy a *„döntően már nyugdíjasokból álló korosztályokra alapvetően az otthoni, társat nem igénylő időtöltési formák jellemzőek. Átlagos napjaik jóval kevésbé mozgalmasan telnek, mint a fiataloké. Napi programjukban kiemelt szerepe van a televíziózásnak, de emellett ők olvasnak a legtöbbet.”*²

1 ANDORKA Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 463–488.

2 Kulturálódási szokásaink. A lakosság televíziózási, olvasási jellemzőinek vizsgálata az időmérleg-felvételek segítségével. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2013.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kult_szokasok.pdf (Letöltés ideje: 2022. május 4.)

Tanulmányomban arra a kérdésre keresek választ, hogy miként alakult az elmúlt 10 évben Veszprém város idős népességének szabadidős tevékenysége, kulturális élete, társas kapcsolatai. Milyen szerveződések, programok segítettek a városban az időseket abban, hogy szabadidejüket tartalmasan, testi-lelki egészségük megőrzésére fordítsák, milyen kezdeményezések születtek az idősödéssel, a sorsfordító változásokkal járó veszteségek csökkentésére, a fizikai aktivitás, a társas kapcsolatok megőrzésére vagy építésére. Azokat a változásokat igyekeztem áttekinteni, amelyek a városban 2012-22 között zajlottak, és miután a város idős népességének szabadidő-felhasználása szempontjából kiemelt jelentőségük van az idős korúak klubjainak, elemzésemben részben a városban működő nyugdíjasklubok vezetőinek kérdőíves megkérdezésére támaszkodtam.³ Emellett interjúkat készítettem intézményvezetőkkel, önkormányzati képviselőkkel, és áttekintettem a civil szervezetek és az önkormányzat dokumentumait, előterjesztéseket, határozatokat, szakmai beszámolókat, jegyzőkönyveket.

2. Közösségi élet, szabadidő, társas kapcsolatok

Veszprém város idős polgárainak szabadidő felhasználásáról, azon belül a Jutasi úti városrész lakóinak kulturális és közösségi szokásairól, igényeiről utoljára 2018-ban készült felmérés. A vizsgálat záró tanulmányában⁴ a lakótelepen élők szabadidő eltöltésére vonatkozóan a kutatók arra a megállapításra jutottak, hogy az itt élők körében jellemző a kevés mozgás, a lakók kevésbé kapcsolódnak be a közösségi tevékenységekbe, inkább családi körben töltik a szabadidejüket, vagy egyénileg. Jellemző szabadidős tevékenységek: televízió-nézés, internetezés, rádió és zenehallgatás, nyomtatott vagy egyéb sajtótermékek, képregények olvasása, esetleg séta, kisállat-sétáltatás. Feltételezhető, hogy a fenti megállapítás Veszprém város idős polgárainak szabadidő-felhasználásáról is elmondható.

³ Nyugdíjas klubok vezetőnek kiküldött kérdőívek (14 kérdőív érkezett vissza).

⁴ Veszprém MJV Jutasi úti városrészének kulturális és közösségi szokásai és igényei az EKF-projekt tükrében záró tanulmány, 2018.

Az *Idősügyi Koncepció* felülvizsgálata során a városban működő nyugdíjasklubok vezetőinek kérdőíves megkérdezésével igyekeztünk átfogó képet alkotni az időskorúak szabadidős tevékenységéről, kulturális életéről, igényeiről, társas kapcsolataik alakulásáról. 2012-ben 39 nyugdíjasklub működött Veszprémben, közel 2500 taggal. Jelenleg 41 klub működik, különböző intenzitással, 1859 taggal. Az elmúlt időszakban szűntek meg, de alakultak is új klubok. A nyugdíjasklubok azzal a céllal jöttek létre, hogy a tagok szabadidős, kulturális igényeit kielégítsék, közösséget biztosítsanak. Az elmúlt 10 évben klubonként eltérő módon ugyan, de színes és tartalmas volt a programkínálat. A klubtagok kb. 15-20 %-a aktív. A kérdőíves megkérdezés során a klubvezetők arról számoltak be, hogy a klubok jelentős részében a tagság elöregedett: *„Úgy tűnik, a nyugdíjas klubok fejlődése megtorpant. Nemcsak a pandémia miatt, hanem az elöregedés miatt is.”*⁵

A Covid19-járvány mindenkinek átalakította a mindennapjait, de ez a változás vélhetően az egészségügyi szempontból legveszélyeztetettebb idősök körében volt a legdrasztikusabb. Az idősök mindennapjait a járvány attól függően változtatta meg, hogy miként alakultak a halálozási mutatók, ennek következtében mennyire érezték magukat fenyegetve a vírus által, valamint, hogy milyen törvényi korlátozások szabályozták az életüket.⁶ A járvány következtében sajnos a klubtagok közül is többen elhaláloztak. A pandémia idején a klubvezetők igyekeztek összefogni a tagságot és próbáltak egymás segítségére lenni. A klubéletet szinte újra kellett szervezni, a pandémia okozta kényszerű passzivitást feloldani, aktivizálni a tagokat.

5 Fókuszcsoportos interjú Szentmiklóssy Lászlónéval, a Veszprémi Polgárok Nyugdíjas Klubja vezetőjével, Molnár Erikával, a Bice-Bóca Nyugdíjasklub vezetőjével, Kanyár Erikával, a Laczkó Dezső Nyugdíjas Klub vezetőjével, Gyimesiné Domonkos Ágnessel, a Senior Tanácsadók Társasága vezetőjével, Ábrahám Emilnével, a Táborállás Daloskör vezetőjével. Készítette: MAGVAS Mária, GYŐRI Piroska Veszprém, 2022. május 22.

6 BOROS Julianna – GÁBRIEL Dóra – MONOSTORI Judit: Idősödés. In: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré. Jelentés a magyar népesség helyzetéről.* KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2021. 170–171

A klubvezetők körében történt kérdőíves megkérdezés során arra a kérdésre – *Mire lenne szükség a klub színvonalasabb, a klubtagok tartalmasabb időtöltését segítő működéséhez?* – többségük az anyagi támogatás növelését említette.

A klubok működését továbbra is az Önkormányzat támogatja a város költségvetéséből. A támogatás összege 2013-ban 2,5 millió, 2017/2018-ban 4-4,5 millió, 2022-ben 2,5 millió forint volt. Ezt az összeget a korábbi évek gyakorlatát követve az Idősügyi Tanács osztja szét a pályázó klubok között. A klubvezetők beszámoltak arról is, hogy a 65 évesen nyugdíjba vonulók ritkán jelennek meg új tagként a klubokban. Különbséget látnak a jelenleg nyugdíjba vonulók és a 70-80 éves korosztály igényei, életvitele között: *„A közeli időben nyugdíjba vonuló számára nem vonzó a nyugdíjas klubba járás... Dolgoznak nyugdíj mellett, esetleg az unokák ellátásában segédkeznek, családi, baráti szabadidős elfoglaltságokon vesznek részt. Nem igazán igénylik a szervezett összejöveteleket, hiszen ez a forma a munkahelyeken sem alakult ki.”*

Ez a megállapítás arra hívja fel a figyelmet, hogy az ezüstkoriúak nem egy homogén tömeg, hanem egy nagyon színes réteg, különböző korúak, iskolai végzettségűek, más-más anyagi helyzetűek, eltérő egészségi állapotúak, családi kapcsolatainkban is eltérés mutatkozik, különböző érdeklődési körűek, különböző igényekkel, elvárásokkal. Úgy tűnik, átalakulóban van a klubszerveződés is.

Amíg korábban jellemző volt, hogy munkahelyek nyugdíjasai tömörültek klubokba, addig ma az újonnan alakuló klubok a felmerülő igényekre reagálnak (Ezerarcú Bonus Szenior Klub, Játszunk Együtt). Valószínű ezzel is magyarázható, hogy az említett klubok tagjainak száma folyamatosan növekszik.

7 Fókuszcsoporthoz tartozó interjú Szentmiklóssy Lászlónéval, a Veszprémi Polgárok Nyugdíjas Klubja vezetőjével, Molnár Erikával, a Bice-Bóca Nyugdíjasklub vezetőjével, Kanyár Erikával, a Laczkó Dezső Nyugdíjas Klub vezetőjével, Gyimesiné Domonkos Ágnessel, a Szenior Tanácsadók Társasága vezetőjével, Ábrahám Emilnével, a Táborállás Daloskör vezetőjével. Készítette: MAGVAS Mária, GYŐRI Piroska Veszprém, 2022. május 22.

A kluboknak továbbra is az Agóra Veszprém Kulturális Központ, a klubkönyvtárak és a volt munkahelyek biztosítanak térítésmentesen helyet. 2015-ben került sor a Kulturális Központ felújítására, bővítésére, ennek köszönhetően újabb nyugdíjas klubok leltek itt otthonra. (Jelenleg 20 klub működik már itt.) Az Agóra nemcsak helyet biztosít, hanem ha szükséges tárgyi eszközöket is, valamint ha a klubok az összejövetelükön felül rendezvényeket szerveznek, akkor is ingyen biztosítja a termet. Az épület 100%-ban akadálymentesített. Az Önkormányzat a Kulturális Központ által biztosítja a helyszínt, finanszírozza a műsort az Idősek Világnapja és az Idősek Karácsonya rendezvényeken. Szintén itt kerül két évente megrendezésre a Nyugdíjas Szabadegyetem. Közösségfejlesztés Veszprém város településrészein pályázat keretében az Agórában létrehozták a Szenior Utazók Klubját, valamint a Generációk közötti együttműködés, generációk találkozása programsorozatot. A Kulturális Központ szervezésében indult – pályázati keretből – a Hétköznapi néptánckör Vastag Ricsivel. Heti egy alkalommal idősek, fiatalok együtt vesznek részt a foglalkozáson. A pályázatokba bevonják a klubokat is. A klubok tevékenységét, a programok összehangolását, az információ áramoltatást szolgálja a 31 éve jól működő Nyugdíjasklubok Vezetőinek Fóruma.

2008 óta működik a Szenior Tanácsadók Társasága. Tagjai célul tűzték ki, hogy elérjék azokat a nyugdíjasokat is, akik nem tagjai nyugdíjas szervezeteknek, kluboknak, valamint céljuk az újonnan alakuló kluboknak átadni a jó gyakorlatokat. Megalakult a Szenior Mentor Kerekasztal *Óvádi Péter* országgyűlési képviselő kezdeményezésére. Tevékenységük sokrétű: évente nyugdíjas találkozók szervezése a Veszprém környéki településeken, ahol 800-900 nyugdíjas is részt vett a színvonalas kulturális programokon, az év szenior sikerdíjának átadása, vidéki nyugdíjas klubok támogatása, mentorálása, valamint szakértői tanácsadás is szerepel vállalt célkitűzéseik között.⁸

8 Interjú Barta Évával, a Szenior Mentor Kerekasztal alapító tagjával. Készítette: MAGVAS Mária, Veszprém, 2022. június 1.

A városi idősszervezetek továbbra is aktív kapcsolatot tartanak a megyei, illetve országos idősök érdekeit képviselő szervezetekkel, egyesületekkel. A városi klubok a megyei nyugdíjas rendezvényekhez kapcsolódva csatlakoztak a testvérvárosi programokhoz is.

A Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének tevékenysége meghatározó az idősklubok működésének biztosítása (eszközellátás), valamint a különböző programtevékenységek szervezése, koordinálása tekintetében.⁹

Továbbra is jelen vannak a nyugdíjasok a városban működő különböző civil szervezetekben, bekapcsolódva azok közösségi életébe, szabadidős tevékenységeikbe. A városrészekbe szerveződő egyesületek, egyeztető fórumok (Dózsa városi Tanács) továbbra is fontos szerepet töltenek be a helyi identitás kialakításában, ápolásában, a generációk közötti kapcsolatok elmélyítésében.

Az Önkormányzat a lakókörnyezet, városfejlesztés során továbbra is kiemelten figyelembe veszi az idősök életkori sajátosságait, minden lehetséges fórumon igyekszik kikérni a véleményüket.¹⁰

Veszprém város megbecsüli és elismeri azoknak az idős emberek az áldozatos munkáját, akik aktívan munkálkodnak/munkálkodtak a város idős lakosaiért, közösségért (Szente József emlékszoba).

Az *Idősügyi Konceptió* elfogadását követően első alkalommal 2013-ban intézkedési terv készült a Konceptióban foglaltak végrehajtása érdekében.¹¹ A Konceptió terjedelme, mondanivalója indokoltta tette, hogy készüljön a Konceptióból egy kivonat, ami népszerű formában, a lényeg kiemelésével, fotókkal illusztrálva mutatja be az idősökkel kapcsolatos tudnivalókat és feladatokat. A kivonat újságszerűen, jól olvasható formában 10.000 példányban készült el 2013 májusában. A kivonatot

9 Interjú Török Lajossal, a Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének elnökével. Készítette: MAGVAS Mária, Veszprém, 2022. április 26.

10 Előterjesztés Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának 2017. január 26-i Közgyűlésére. Tárgy: Tájékoztató Veszprém Város Idősügyi Konceptiójának végrehajtásáról és az Idősügyi Tanács 2016. évi tevékenységéről.

11 Előterjesztés Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának 2013. február 28-i Közgyűlésére. Tárgy: Intézkedési terv Veszprém város Idősügyi Konceptiójának végrehajtására.

a nyugdíjasklubok tagjai juttatták el azoknak a nyugdíjasoknak, akik nem klubtagok.¹² Több jó ötlet, kezdeményezés is született az intézkedési tervekben, amelyek különböző okok miatt nem tudtak megvalósulni (önkénteseket koordináló csoport, amely a segítségre szoruló idősek és a segítséget nyújtók között közvetít, Nagyszülők iskolája – erre nem volt érdeklődés –, fogantatástól-élethosszig egészségprogram).

3. Kultúra, művelődés az idősek szolgálatában

Veszprém nyugdíjas polgárai igénylik a művelődést, a szabadidő kulturált eltöltését. A színház és hangverseny, valamint a könyvtár látogatók között továbbra is sok a nyugdíjas.

A Petőfi Színházzal különösen jó a kapcsolata az időskluboknak, idősszervezeteknek. A 75 év feletti idős személyek számára ingyenes a színházlátogatás. Gyakori az ingyen vagy kedvezményes jegy, amelyet a Színház felajánl a város idős polgárainak. A Színház művészei rendszeresen fellépnek különböző, nyugdíjasok részére szervezett rendezvényeken. Gyakran a fellépésért nem kérnek tiszteletdíjat.

A Pannon Várszínház jegyvásárlás esetén 10%, bérletvásárlás esetén 15% kedvezményt biztosít a nyugdíjas színházlátogatók számára. Alkalmaként a nyugdíjaskluboknak ajánlanak fel ingyenjegyeket. A Filharmónia és a Mendelson kamarazenekar koncertjeire a bérletes, nyugdíjas zenekedvelőknek 10% kedvezményt biztosítanak.

A klubkönyvtárak olvasói között a gyermekek mellett továbbra is jelentős az idősek aránya. Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár nyugdíjasok számára megajánlott szolgáltatásai az elmúlt években jelentősen bővültek. Az Országos Könyvtári Napok keretében rendszeresen megszervezik az Internet fiesta programot, ahol a digitális kompetenciafejlesztés a cél. Ezen bárki részt vehet. Legutóbb az idősek részéről mutatkozott igény. Szerveztek számítástechnikai tanfolyamot is, felhasználói szinten. Felmerült az igény okostelefon használatával kapcsolatos ismeretbővítésre is.

12 Előterjesztés Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának 2014. január 30-i Közgyűlésére. Tárgy: Tájékoztató az Idősügyi Koncepció intézkedési tervének elfogadása óta megvalósult feladatokról.

Az Országos Könyvtári Napok keretében az elmúlt 10 évben több alkalommal is köszöntötték a legidősebb könyvtári tagokat. A könyvtárhasználat 70 év felett ingyenes, ezt jogszabály írja elő. A 70 évnél fiatalabb nyugdíjasokat 50% kedvezmény illeti meg. Ezt a kedvezményt a város biztosítja. Nőtt az internethasználó idősök száma. A klubkönyvtárakban továbbra is biztosított a *Digitális város* program keretében az ingyenes internethasználat. A könyvtár által meghirdetett különböző kulturális programokon felülreprezentáltak az idős emberek. A folyóirat-olvasó szolgáltatásait 70%-ban nyugdíjas személyek veszik igénybe.

A *Közösségfejlesztés Veszprém város településrészein* pályázatnak köszönhetően az idősebb korosztálynak szól a Padláskincsek akció, amelynek keretében régi fényképeket gyűjt a könyvtár, és *Közösség és emberek* címmel egy kiállítást terveznek a beküldött képanyagból.

A Megyei Könyvtár a II. sz. Idősök Otthonában – a covidmentes időszakban – kihelyezett filmvetítéseket tart.

A pandémia visszavetette a kölcsönzők számát. A járvány ideje alatt zárva volt a könyvtár, de telefonos kérésre összekészítették a könyveket és megoldották a biztonságos átvételt. Ezt a szolgáltatást leginkább az idős emberek vették igénybe. További terv a könyvtár részéről a Közösségfejlesztés Veszprém város településrészein pályázat keretében egy mintakert kialakítása. A tervek szerint az Egry lakótelep melletti garázsor közelében található kiskerteknél – a Csalán Egyesülettel közös gondozásban – szeretnének kialakítani egy mintakertet. Ahol egy újfajta kertművelési technikát, a mélymulcsos kertépítést szeretnék népszerűsíteni. Jellemzően nyugdíjasok művelik ezeket a kiskerteket.¹³

Az *Idősügyi Koncepcióban* célként fogalmazódott meg a számítástechnikai ismeretek bővítése. Megállapítható, hogy sikerrel megvalósult ez a célkitűzés. Nagy érdeklődés mutatkozott, mutatkozik a számítástechnikai ismeretek megszerzésére, bővítésére. Ennek érdekében

13 Interjú Dr. Baranyai Tamással, az Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatójával és Schreiber Márta igazgatóhelyetttel. Készítette: MAGVAS Mária, Veszprém, 2022. május 10.

indultak és indulnak ilyen jellegű tanfolyamok. Ennek köszönhetően sokkal gyorsabb és hatékonyabb lett a nyugdíjasklubok vezetőinek tájékoztatása is. Különösen a pandémia idején vették nagy hasznát az idős emberek annak, hogy élni tudnak az internet adta lehetőségekkel, facebookon, messengeren történő kapcsolattartással. Nagy előrelépést jelen az elmúlt évekhez viszonyítva, hogy a klubvezetők e-mailben kapnak tájékoztatást a klubokat érintő fontosabb eseményekről. A Klubvezetők Fórumán visszatérő téma, hogy miként lehet tovább javítani az információáramoltatást, a gyors elérhetőséget, tájékoztatást.

Kiemelendő a Táborállás Daloskör énekkara, akik rendszeres fellépői az Országos *Nyugdíjas Ki mit tud?*-nak, valamint egyéb programokra hívják őket az ország különböző pontjaira és eseményeire. (25 éve működnek, országos versenyen ezüstminősítést kaptak.) Veszprém is helyet adott már az országos *Ki mit tud?*-nak. A kétnapos rendezvény szervezői a Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete és a Senior Tanácsadók Társasága volt. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata 2013-ban és 2020-ban elnyerte az Idősbarát Önkormányzat díjat, melynek összegét kulturális programok és ünnepi rendezvények finanszírozására fordította.¹⁴

4. Sport- és turisztikai programok az időskorúak körében

A sport- és a turisztikai programok hozzájárulnak a nyugdíjas emberek egészségmegőrzéséhez. A klubtagok rendszeresen járnak túrázni, többen bekapcsolódnak különböző városi vagy megyei természetjáró egyesületek, túra csoportok programjaiba és aktív résztvevői a megyei és országos nyugdíjas szervezetek által meghirdetett sportprogramoknak.

A Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének szervezésében Idősek olimpiai játékaik terem-sport rendezvény megszervezésére került sor az elmúlt években 2 alkalommal is, amelyre 10-12 csapat is benevezett.

14 Veszprém a királynék városa „Idősbarát önkormányzat” díj pályázati dokumentációja 2020, 2021.

Több alkalommal is sor került, szintén az Érdekvédelmi Egyesület szervezésében a VEDAC együttműködésével sportdélelőttök lebonyolítására, amelynek lényege a mozgás és a jókedv volt.

2016-ban a város nyugdíjas polgárai az Egészségfejlesztő Iroda szervezésében szombatoként térítésmentesen vehettek részt nordic walking foglalkozásokon. Ez a mozgásforma ideális a nyugdíjas korosztály számára. Korosztálytól függetlenül lehetővé teszi a szabad levegőn történő mozgást.

A Közösségfejlesztés Veszprém város településrészein pályázat keretében különböző sporttevékenységre is lehetőség nyílt/nyílik. Az Agóra szervezésében a fenti pályázat keretében 2021 őszén és 2022 tavaszán, nyarán és a tervek szerint 2023-ban több héten át, heti egy alkalommal, ingyen nordic walking edzéseket tartottak/tartanak, amelyen idősek, fiatalok egyaránt részt vehetnek. Egyelőre csekély az érdeklődés, feladat lehet ezeknek az alkalmaknak a népszerűsítése.

Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár szintén lehetőséget biztosít a Közösségfejlesztés Veszprém város településrészein pályázat keretében sport tevékenységre. Már jelenleg is be lehet csatlakozni az ingyenes jóga foglalkozásokba, 2022 őszétől pedig nordic walking gyaloglásba. Nem csak időseknek tervezik megszervezni 2022 őszén, 2023 tavaszán a malom-túrát (10 malom).

Az Ezerarcú Bonusz Senior Klub szervezésében immáron 3 féle táncfoglalkozáson is részt vehetnek a klubtagok. (népek tánca, öröm tánc, parti tánc) Egyes táncsoportok különböző rendezvényeken fel is lépnek. Ezek a táncos alkalmak rendkívül népszerűek, egy-egy foglalkozáson 30-40 fő is aktívan jelen van, zömében a 70 év feletti korosztályból.¹⁵

Nagyon jó a kapcsolat, az együttműködés a Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete és a Veszprémi Családsegítő és Gyermejköltségek Integrált Intézmény között. 2021 őszén a Családsegítő pályázati finanszírozás mellett vándor-tekebajnokságot szervezett a város idős

15 Interjú Bodnár András Istvánnéval, az Ezerarcú Bonusz Senior Klub vezetőjével. Készítette: MAGVAS Mária, Veszprém, 2022. június 13.

lakosai számára. A szervezésbe bekapcsolódott a Klubvezetők Fóruma. Rendkívül nagy volt az érdeklődés, közel 100 fő vett részt a bajnokságon. 2022-ben is tervezik a Vándorkupa megszervezését.¹⁶

5. Önkéntesség és a generációk közti kapcsolat erősítése

Az önkéntesség erősíti a generációk közötti kapcsolatokat, a tudások, tapasztalatok, értékek átadását, továbbörökítését.¹⁷ Az önkéntesség és a fiatalokkal történő együttműködés terén jelentős előrelépések történtek az elmúlt években, annak ösztönzését továbbra is fontosnak tartják a városban működő klubok.

Több nyugdíjasklub saját kezdeményezésre folyamatosan támogatta a Házgyári út 1. szám alatt élő rászoruló családokat. Ruhát gyűjtöttek és foglalkoztak a nehéz sorsú gyermekekkel is. Az önkéntesség népszerűsítésére a Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének kezdeményezésére a karácsonyi ünnepségen díjak átadására is sor került. A példamutató nyugdíjasoknak és az időseket segítő fiataloknak mondtak köszönetet.

2013 márciusa óta a Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete által szervezett ingyenes számítástechnikai tanfolyamokon 367 fő vett részt több mint 10 foglalkozáson (1 foglalkozás átlagosan 2 óra volt).

A tanévkezdéskor a Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete tanszereket gyűjtött rászoruló gyerekeknek, amelyet a Veszprémi Családsegítő és Gyermejjóléti Integrált Intézménynek adott át. Voltak kezdeményezések a pótnagyi szolgálat megszervezésével kapcsolatban is, de ez több okból nem tudott megvalósulni. Több nyugdíjas személy is tagja a Veszprémi Megyei Csolnoky Ferenc Kórházban működő önkénteseket összefogó csoportnak.

Veszprémben hagyománya van a nemzedékek közötti kapcsolatok ápolásának is.

16 Interjú Horváthné Kecskés Diánával, a Veszprémi Családsegítő és Gyermejjóléti Integrált Intézmény vezetőjével. Készítette: MAGVAS Mária, Veszprém, 2022.május 9.

17 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a09h0081.OGY> (Letöltés ideje: 2023. február 10.)

A Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete több alkalommal szervezett és az idén is tervezi elindítani nyugdíjas személyek részére számítástechnikai tanfolyamot, közösségi munka (50 óra) keretében, bevonva a Lovassy L. és a Vetési Gimnázium tanulóit. A tervek szerint ezúttal egyéni foglalkozás keretében történik a tanulás; egy diák – egy nyugdíjas.

A kultúra, művelődés, élethosszig tartó tanulás témakörben a Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete, a Szenior Tanácsadók Társasága, valamint Veszprém MJV Önkormányzata közösen hirdette meg, többedik alkalommal a *Mesél a múlt* pályázatot. A pályázó középiskolai és általános iskolai diákok hallgatták meg és jegyezték le az idősek, közéleti személyiségek, családtagok, nagyszülők történeteit. A díjakat a *Generációk Napja* keretében adták át.

A Szupernagyi és -nagyapapa pályázat ismételt kiírásával a nagyszülők szerepét kívánták hangsúlyozni a családok mindennapi életében.

A Veszprémi Családsegítő és Gyermekjóléti Integrált Intézmény szervezésében a *Generáció sütöde* pályázat keretében az Agóra látványkonyhájában került megszervezésre a covid előtti időszakban 2 alkalommal is a közös főzés. Idős emberek és középiskolások sütöttek, főztek együtt. Az idősek recepteket hoztak. A programnak nagy sikere volt. Kiemelendő a jó együttműködés a Veszprémi Családsegítő és Gyermekjóléti Integrált Intézmény, az Agóra és a nyugdíjas szervezetek között.

A kérdőíves megkeresés során a nyugdíjasklub vezetőket arra kértük, hogy adjanak ötleteket arra vonatkozóan, hogy miként lehet a generációk közti kapcsolatot erősíteni. Több javaslat is született:

- Nagyszülők-unokák sportversenyek, *Ki-mit tud?* szervezése.
- Olyan kezdeményezésekre lenne szükség, ahol az idősek és fiatal korosztály találkozik.
- A köznevelési intézmények tevékenységébe bevonni a nyugdíjasokat, idősek, embereket (pl.: rendhagyó osztályfőnöki órák, könyvtári foglalkozások stb. tartásával).

6. Összefoglalás

Az *Idősügyi Koncepció* felülvizsgálata során a városban működő nyugdíjasklubok vezetőinek kérdőíves megkérdezésével az volt a célunk, hogy képet alkossunk az időskorúak szabadidős tevékenységéről, kulturális életéről, igényeiről, társas kapcsolataik alakulásáról. A nyugdíjasklubok azzal a céllal jöttek létre, hogy a tagok szabadidős, kulturális igényeit kielégítsék, közösséget biztosítsanak. Az elmúlt 10 évben szűntek meg, de alakultak is új klubok, amelyeknek eltérő módon ugyan, de színes és tartalmas volt a programkínálata. A kérdőíves megkérdezés során a klubvezetők arról számoltak be, hogy a klubok jelentős részében a tagság előregedett. Úgy tűnik, átalakulóban van a klubszerveződés is. A klubok működéséhez szükséges anyagi forrásokat az Önkormányzat biztosítja. A Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének tevékenysége továbbra is meghatározó az idősklubok működésének biztosítása, valamint a különböző programtevékenységek szervezése tekintetében.

A színház és hangverseny, valamint a könyvtárlátogatók között továbbra is sok a nyugdíjas. A város művelődést szolgáló intézményei továbbra is kiemelt figyelmet fordítanak az idős emberek kultúra iránti igényére különböző kedvezményeket biztosítva számukra. Ezen lehetőségek tárháza bővült az elmúlt 10 évben, ami részben a kiírt pályázatoknak is köszönhető. A sport és a turisztikai programok segítik a nyugdíjas emberek egészségmegőrzését. A klubtagok rendszeresen járnak túrázni, többen bekapcsolódnak különböző városi vagy megyei természetjáró egyesületek, túracsoportok programjaiba.

A *Közösségfejlesztés Veszprém város településrészein* pályázat keretében különböző sporttevékenységre is lehetőség nyílt/nyílik. Ingyen Nordic Walking edzéseket tartottak/tartanak, amelyen idősek, fiatalok egyaránt részt vehetnek. Sajnos csekély az érdeklődés, feladat lehet ezeknek az alkalmaknak a népszerűsítése. Az utóbbi években nagyon népszerűek az idős, időződő emberek körében a különböző táncfoglalkozások, különösen a senior örömtánc.

Az önkéntesség erősíti a generációk közötti kapcsolatokat. Az önkéntesség és a fiatalokkal történő együttműködés terén jelentős előrelépések történtek az elmúlt években, amelynek ösztönzését továbbra is fontosnak tartják a városban működő klubok.

Irodalomjegyzék:

- 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a09h0081.OGY> (Letöltés ideje: 2023. február 10.)
- ANDORKA Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- BOROS Julianna – GÁBRIEL Dóra – MONOSTORI Judit: Idősödés. In: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2021.
- Előterjesztés Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának 2013. február 28-i Közgyűlésére. Tárgy: Intézkedési terv Veszprém város Idősügyi Konceptiójának végrehajtására.
- Előterjesztés Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának 2014. január 30-i Közgyűlésére. Tárgy: Tájékoztató az Idősügyi Konceptió intézkedési tervének elfogadása óta megvalósult feladatokról.
- Előterjesztés Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának 2017. január 26-i Közgyűlésére. Tárgy: Tájékoztató Veszprém Város Idősügyi Konceptiójának végrehajtásáról és az Idősügyi Tanács 2016. évi tevékenységéről.
- Jegyzőkönyv a Veszprémi Idősügyi Tanács 2020. január 9-i nyilvános üléséről.
- Kimutatás a veszprémi nyugdíjas klubokról (2022. április 27-i állapot) Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének adatszolgáltatása, 2022.

- Kulturálódási szokásaink. A lakosság televíziózási, olvasási jellemzőinek vizsgálata az időmérleg-felvételek segítségével. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2013. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kult_szokasok.pdf (Letöltés ideje: 2022. május 4.)
- S. MOLNÁR Edit: Életmód és közérzet az idősödés korában. In: KOLOSI Tamás – TÓTH István György – VUKOVICH György (szerk.): *Társadalmi riport 2004*. TÁRKI, Budapest, 2004. 152–164.
- Szakmai beszámoló (Agóra). Generációk közötti együttműködés, generációk találkozása, TOP-6.9.2-16VP1-2018-00001-Közösségfejlesztés Veszprém Város településrészein, 2021.november 19.
- Veszprém MJV Jutasi úti városrészének kulturális és közösségi szokásai és igényei az EKF-projekt tükrében, záró tanulmány. Nyilvánosságért és a Civil Társadalomért Alapítvány, Balatonfűzfő, 2018.
- Veszprém város idősügyi koncepciója és hosszú távú stratégiája 2012. Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének 2019-es beszámolója az elnökség éves munkájáról. https://drive.google.com/file/d/1wpIXsISLhyRTxc9x9W109tq_WZ1rKQBF/view (Letöltés ideje: 2022. május 26.)
- Veszprémi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesületének 2020-as beszámolója az elnökség éves munkájáról. <https://drive.google.com/file/d/1NcI0man969xPziRzwI8rr99iqGIHcefq/view> (Letöltés ideje: 2022. május 26.)

Birher Nándor PhD

egyetemi tanár (Veszprémi Érseki Főiskola)

Szent Tamás szociális szemlélete és az Aranybulla keresztény alapjai

1. Bevezetés

Szent Tamás az Aranybulla kiadása után két évvel született. Egy olyan időszakban, amelyben nem csak az állam, hanem az egyház is jelentős átalakuláson ment át. Az Aranybulla időszaka egyszerre jelenti a 'sötét középkor' késői narratíváinak terhes homályát és a középkor 'reneszánszának' fényét. Mivel a keresztesháborúk szegyénteli vagy szegyénteliként beállított, a modern korban megfogalmazott képzete elnyomja a középkor fénykorának tündöklését, – amikor a hit és értelem egységre talált – nagyon ritkán olvashatunk olyan tanulmányokat, amelyek a középkori jogtörténeti kérdéseket az egyházi alapú társadalmi reformokkal együtt értelmezik.

Jelen munkánk célja, hogy vázlatosan rámutasson a hit és értelem egységének utolsó periódusában egyszerre jelen lévő állami és egyházi fejlődés párhuzamaira.¹

Sejtésünk szerint nem értelmezhető a középkor egyetlen dokumentuma sem anélkül, hogy a vonatkozó egyházi kontextust, a keresztény filozófiát és az egyház jelentőségét figyelembe ne vennénk. Itt természetesen nem csak az olyan felületes ismeretekről van szó, mint például annak felismerése, hogy az egyház volt a korabeli tudástranszfer alappilére és ehhez kapcsolódóan az írásbeliség legfőbb öre.

1 Étienne GILSON: *A középkori filozófia szelleme*. Paulus Hungarus Kiadó – Kairosz Kiadó, Budapest, 2000.

Sokkal inkább van szó arról, hogy az egyház működése, az egyházat átható teológiai és filozófiai ismeretek közvetlen hatást gyakoroltak a társadalom életének minden területére, így a szociális szférára, illetve akár a tulajdonnal, tulajdonjoggal kapcsolatos kérdésekre is.²

Egyetlen középkori szöveget sem lehet megérteni anélkül, hogy a középkori egyház, filozófia 'szellemét' ne értenénk. Emiatt vannak nagyon nehéz helyzetben azok a kutatók, akik a középkorban csak a sötétséget látják.³

Ezek a vakfoltok lehettek az okai II. András 1222-es aranybullája hosszú időközön át tartó félreértésének is. Csak aki nem akarja érteni azt a gyökeres változást, amit a mendikánsok megjelenése, így a domkos rend megjelenése is jelentett, szemben a korábbi, az addig meghatározó benedeki gondolkodásmóddal, gondolhatja azt, hogy az Aranybulla a király menekülése volt a jövőbelátó újítás helyett.

Aki nem ismeri a középkori keresztény alapú hatalomépítést és az ahhoz kapcsolódó 'vagyonjogot', továbbá – mai szóval – a szociális gondolkodást, tételezheti fel, hogy az Aranybulla célja egyfajta megalkuvás volt, nem pedig a Krisztus központú stabil állam kialakítása.

A szociális gondolkodás egyre nagyobb szerepet kapott az 1200-as években. A városok és a tudomány fejlődése egyre markánsabban vetette fel a társadalmi igazságosság kérdéseit, amelyeket részben a kereszténység tanítása, részben Arisztotelész etikája és államelmélete alapozott meg.

A XI-XII. században a társadalmi kérdések társadalmi mozgalmak formájában öltöttek testet, közülük jónéhány – a vallás és a társadalom kapcsoltsága miatt – eretnekség formájában. Ilyenek voltak például a bogumilok, katharok, patarénusok és valdensek mozgalmi.

2 A téma apropóját adja, hogy 2022-ben jelent meg Horváth Sándor (OP) *Tulajdonjog Aquinói Szent Tamás szerint* című kötete magyar nyelven, a Jel Kiadó gondozásában, Kuminetz Géza előszavával.

3 Az egyházi tudástranszfer (hit és értelem) működéséről és annak modern értelmezéséről lásd: Anikó Ádám: *La poétique du vague dans les œuvres de Chateaubriand: vers une esthétique comparée*. L'Harmattan, Paris, 2016. 125.

A XII. századtól kezdődően a szegénység eszméjéhez ragaszkodó, a szociális felelősségvállalást és a vagyonhoz való keresztény hozzáállás fontosságát hangsúlyozó gondolatok eretnek tanok kanonizált képviselői a mendikánsok, koldulók lettek. Ők voltak azok, akik felismerték, hogy a változó társadalmi és hatalmi struktúrákat hogyan kísérelheti kellő felelősséggel az egyház. Közülük ki kell emelni az 1210 körül megalakuló ferenceseket, illetve nem sokkal később a városi igehirdetésre professzionálisan felkészült domonkosokat. A ferenceseknek és a domonkosoknak nem lehetett sem személyi, sem közösségi vagyonuk, tagjaik száma mégis gyorsan nőtt, a ferencesek az alapítás után 15 évvel már kb. tizenötezren voltak.⁴ A két nagy mendikáns rendet a karmeliták 1226-ban, a szerviták 1233-ban követték. Jól látszik, hogy az Aranybulla szabályozásának újszerűsége illeszkedett a kor társadalmi megújulásának szövetébe. Az Aranybulla mint egyoldalú decretum kifejezi azt is, hogy a dokumentum kibocsátója saját aktussal kívánja rendezni a kérdést abból a meggyőződésből, hogy ezzel egy jobb és erősebb társadalmi rend valósítható meg.

4 Marcell CHAPPIN: *La chiesa antica e medievale*. Pontificia Università Gregoriana, Roma, 1992.

1. ábra

*Monreale katedrális, II. Vilmos szicíliai király valóságos koronázása 1166-ban
Palermóban*

Forrás: <https://www.smarteducationunescosicilia.it/appfondimenti/dellincoronazione-di-guglielmo-ii-da-parte-di-cristo/>

Horváth Sándorral együtt megállapíthatjuk: „A 13-ik századot méltán nevezték a keresztény reneszánsz korszakának. Benne játszódtott le ugyanis a klasszikus pogánykor és a kereszténység gondolatvilágának oly összeegyeztetése, amely sem az egyik, sem a másik romlását, hanem mindkettőnek megtermékenyülését és újjászületését vont maga után...”⁵

5 HORVÁTH Sándor: *Aquinói Szent Tamás világnézete*. Szent István Társulat, Budapest, 1924. 5.

2. Új tudományoszmény

A világ megismerésének módja megváltozott, az objektív, szakmai szempontból előnyös, észszerű megközelítés került előtérbe.⁶ Megjelent az a realizmus, amelyik célja még mindig Krisztus királyságának a felépítése volt. (Különösen is tematizálttá vált ez a kérdés a Jeruzsálemi Királysággal kapcsolatban, amit jól ismert a Johannita lovagrendbe felvételt nyert II. András király és az Aranybullát szerkesztő nemesek és egyháziak egyaránt.⁷)

A józan racionalitás eszménye markánsan határozta meg az 1200-as évek első felét. Ennek egyik nagyon erős megnyilvánulása volt Arisztotelész újrafelfedezése: *„Ezek teszik lehetővé, hogy a tények egyáltalán eljussanak az észhez, hogy ezen a területen uralkodásra az észnek van joga, mint Isten képviselőjének az emberben. Igaz, hogy ezekben a dolgokban alacsonyabb fokon állunk, mint az angyalok, de magasabban, mint az állatok és a valóságos, anyagi élet tárgyai, amelyeket az ember maga körül találhat. Igaz, az ember maga is lehet a gondolkodás tárgya, sőt nagyon siralmas tárgya. De amit az ember egyszer már megtett, mindig megteheti és ha egy elavult öreg pogány, név szerint bizonyos Arisztotelész segít engem, hogy meg is tegyem, alázatosan megköszönöm neki.”*⁸

A rendi egyetemek kialakulása és az antik filozófia arisztotelészi-természettudományos irányához való visszatérése lehetővé tette, hogy a folyamatosan sztrájkoló világi oktatókkal szemben egy egységes egyházi, a városi polgárság számára is elérhető, 'minőségbiztosított' doktrína alakuljon ki. 1255-re Párizsban már kötelező tananyag volt a *természetfilozófia*, az *etika* egyaránt.

6 Gilbert K. CHESTERTON: *Aquinói Szent Tamás*. Szent István Társulat, Budapest, 1986. 148.

7 PÓSAN László: A Német Lovagrend megítélése Magyarországon II. András korában. *Történelmi Szemle*, 2016/3. 465–474.

8 CHESTERTON: *Aquinói Szent Tamás*. 11.

Az új tudományosmény kidolgozói az új szerzetesrendek tudósai voltak. Az elsők között érdemes röviden megemlíteni Nagy Szent Albertet.⁹ Családi nevén Bollstadti Albert gróf 1223-ban Padovában lépett a domonkosok közé. Az 1200-as évek eleje a nagy építési tervek korszaka; városokat és katedrálisokat építettek az égi és a földi mintázatok összehangolásával, az örök szépség mint transzcendentália megragadásának igényével. Ahogy a tudományban, úgy az építészetben, várostervezésben, művészetekben és a jogban, a hatalom szabályozásában is élénken jelen volt a hit. Ráadásul ez a hit egyre markánsabban kapcsolódott össze a tudományos és szakmai igényességgel is. Albertus Magnus is megalapította a rendi egyetemet Kölnben, ahol a teológián túl a 'természettudományokkal' is foglalkoztak. Albert számára, ahogy korábban Arisztotelész számára is, fontos volt az orvostudomány, állattan, növénytan, fizika, kémia, földrajz, geológia, ásványtan és a csillagászat. A sok tudás elvezetett ahhoz a felismeréshez, hogy a világ formálásának az elsődleges eszköze nem a tekintélyre épülő hit, hanem a tapasztalat útján megszerzett ismeret. Mindez természetesen nem csak a természetre, hanem a hatalom technikáira is igaz volt. Nagy Szent Albert a 'tudomány szemén keresztül' nézte Istent.

Érdeemes megjegyezni, hogy emiatt a megközelítés miatt Albert munkásságát is gyakran félreértették, boszorkánymesternek tartották, aki a telet nyárrá tudta változtatni. Sőt az ő nevéhez fűződik az első 'android' megalkotása is, ugyanúgy, mint a francia király leányának láthatatlanná tétele.

Világos, hogy Arisztotelész már korábban is lefordított egyes logikai és a későbbi fordításokban megjelenő természettudományos és etikai, metafizikai műveinek ismerete nélkül nem fejlődhetett volna ilyen mértékben a középkori tudomány. A hispániai mórok közvetítették jellemzően a zsidó filozófusokon keresztül az antik tudást a kereszténység számára. Ennek a tudásnak a forradalmi ereje vezetett Szent

9 Most nem térünk ki a ferencesek iskolájához tartozó Bonaventura figyelemreméltó filozófijára, amelyik szintén a kor meghatározó szellemi irányát jelentette.

Tamás rendszerépítő munkásságához, de művei időleges elítéléséhez is. Világos azonban az is, hogy már a tudományos forradalom Szent Tamás működése előtt elkezdődött. Az *'opus modernum'* már a St. Denies katedrális megépítésével kézzelfoghatóvá vált 1140 körül.

A szerzetesek és a világi fejedelmek egyaránt fontosnak tartották a tudományt, a módszeres államépítést és a hitet is. Ebből született meg az egyetemek és a katedrálisok világa, amelybe jól illeszkedik az Aranybulla is, mint a társadalom működésének hatékonyságát növelő dokumentum.

3. IV. Lateráni Zsinat

A keresztes háborúk vitatható eredményei és az egyházi élet átalakulása miatt szükségessé vált a IV. Lateráni Zsinat, vagyis a tizenkettedik egyetemes zsinat, 1215. április 19-i összehívása III. Ince pápa által. A novemberi ülést a jelenlévők nagy száma miatt (404 püspök, akik között ott voltak az új területek püspökei is, azaz a lengyelek, bohémiaiak, magyarok, észtek) a lateráni palotában tartották. A Lateráni Zsinat az átmenetet jelenti a régi és az új eszmék között. Ezt erősíti meg Alberigo, aki a IV. Lateráni Zsinatot a 'pápai monarchia' jogalkotójának tartja.¹⁰

Mindenek előtt fellépett az egyre erősödő eretnekmozgalmakkal szemben, továbbá felszólította az uralkodókat is az eretnekség elleni küzdelemre, a „*valóságos átlényegülés*” hirdetésére.¹¹ A zsinat rendelkezett a Magna Charta Libertatum-ról (elítélve azt, és egyes angol bárókat kiközösítve¹²), továbbá megerősítette II. Frigyeset, és 1217-re határozta meg az újabb keresztes háború kezdetét. Ehhez a célhoz forrásokat is rendelt, a teljes klérus jövedelmének 1/20-ad részét vonták el három éven keresztül.

10 Giuseppe ALBERIGO (ed.): *Storia degli concili ecumenici*. Queriniana, Brescia, 1990. 200.

11 A bolsenai mise, illetve Aquinoi Szent Tamás Pange lingua költeménye jellemzik leginkább ezt a kezdeményezést.

12 William Sharp McKECHNIE: *Magna Carta: A Commentary on the Great Charter of King John*. James Maclehose and Sons, Glasgow, 1905. <https://www.gutenberg.org/files/65363/65363-h/65363-h.htm> (Letöltés ideje: 2022. december 10.)

Az egyházi és a világi hatalom kérdése, regnum és a sacerdotium, továbbá a kapcsolódó jogi szabályozás élénk témája volt a korabeli közgondolkodásnak.¹³

Maga a zsinat összehívásának a ténye is a pápa és a püspökök egységét tükrözi vissza.

Vizsgálódásunk szempontjából az már csak érdekesség, hogy Szent Tamás és Szent Bonaventura halála is egybeesik az 1274-es II. Lyoni Zsinat idejével, amelyre mindketten meghívást kaptak, és ahol felvilant a lehetősége a keleti és a nyugati egyház egységének, a nagy egyházszakadás megszüntetésének, a tatárok megkeresztelkedésének és egy utolsó nagy keresztes hadjárat megszervezésének. A sikertelenségek azonban jelzik, hogy ezzel már egy új korszak ideje jön el.

13 „Innocentius etc dilectis filiis magnatibus et baronibus Anglie salutem et apostolicam benedictionem. Graue gerimus et molestum quod sicut accepimus inter karissimum in Cristo filium nostrum I(ohannem) regem Anglorum illustrem et quosdam vestrum propter questiones nouiter suscitatas dissensio est suborta graue dispendium paritura nisi aceleriter a fuerint prudenti consilio ac studio diligenti sopite. Illud autem reprobamus omnino si quemadmodum a multis asseritur conspirationes aut coniurationes feceritis ausu temerario contra ipsum, quodque cum armis irreuerenter et indeuote repetere presumpsistis que cum humilitate bac deuocioneb si opus esset vos repetere debebatis. Ne igitur ipsius bonum propositum huiusmodi occasionibus valeat impediri, nos omnes conspiraciones et coniuraciones presumptas a tempore suborte discordie inter regnum et sacerdotium apostolica denunciamus auctoritate cassatas et per excommunicationis sententiam inhiemus ne talia de cetero presumentur, vos monendo prudenter et efficaciter inducendo ut per manifesta deuocionis et humilitatis indicia ipsum regem vobis placare ac reconciliare curetis, exhibentes ei seruicia consueta que vos et predecessores vestri sibi et suis predecessoribus impendistis. Ac deinde, si quid ab eo duxeritis postulandum, non insolenter sed cum reuerencia imploretis, regalem ei conseruantes honorem ut sic quod intenderitis valeatis facilius optinere. Nos autem eundem regem per scripta nostra rogamus et obsecramus in domino, in remissionem ei peccaminum iniungentes ut vos benigne pertractet et iustas petitiones vestras clementer admittat, ut et vos ipsi congaudendo noscatis eum, diuina gratia faciente, in meliorem statum esse mutatum, ac per hoc vos et heredes vestri sibi et successoribus suis debeatis propncius et deuocios famulari. Quocirca nobilitatem vestram rogandam duximus et monendam, per apostolica vobis scripta mandantes, quatinus tales in hoc vos exhibere curetis quod regnum Anglie optata pace letetur et nos in necessitatibus vestris cum opus fuerit necessarium vobis impendere debeamus auxilium et fauorem. Dat' Laterani, xiiii. kal' Aprilis pontificatus nostri anno octauodecimo." In: https://magnacartaresearch.org/read/feature_of_the_month/May_2015_2, (Letöltés ideje: 2022. december 10.)

4. A társadalmi igazságosság elmélete Szent Tamásnál

„Személye hatalmas gátat képvisel, amelyen megtörték a középkori tudományosság nem egyszer igenis szennyes áradatai, anélkül, hogy e jórészt negatív feladat megoldásában kimerült volna: nemcsak megtörni és visszatartani tudott, hanem a rendes mederbe terelni is.”¹⁴ Láthatuk, Szent Tamás filozófiája markánsan az igazság mellett állást foglaló filozófia. Az ő gondolkodásmódjában a legapróbb részletekbe menő kidolgozottság szintjén jelen vannak azok az elemek, amelyek az Aranybullaiban megjelennek.¹⁵

Az állam isteni eredetű és társas jellegű, ami a jóra való törekvésben és az egymás segítésében (kooperációban) ölt testet. Így minden Isten egységének a kifejeződése lehet (St I.q.103.a.4). Ezen meggyőződésből kiindulva kezdődik az Aranybulla a Szentháromság nevében, és ezért törekszik a király az „országunk megjavítására”.¹⁶

Szent Tamás elítéli a zsarnokságot, világossá teszi, hogy a zsarnoki hatalommal szemben fel kell lépni, azonban a zsarnokölést nem engedi meg. Helyette a felsőbb hatalomhoz, végső soron pedig az Istenhez való fordulást tartja helyes megoldásnak.¹⁷ A zsarnoki hatalommal szemben az elsődleges védelmet a jog jelenti, amelyet írott jogként az igazságosság nevében rögzíteni is kell. A Summa Theologiae secunda secundae része egészen az ügyvédi tevékenység részletezéséig (ST II-II. q 71) szabályozza az igazságosság kérdését.

A világ rendje és az Isten elrendelése tehát szoros összefüggést mutat. Az uralkodó, amikor jogot alkot, akkor nem egyszerűen a saját akaratát fogalmazza meg, hanem az örök törvényt, illetve az ebből származtatható természeti törvényt rögzíti írásban. Szent Tamás értelmezésében a hatalom – mivel Istentől ered – alapvetően jó. Más kérdés,

14 HORVÁTH: *Aquinói Szent Tamás világnézete*. 9.

15 PÁLYI Gyula – BERZEVICZY Klára – FRENYÓ Zoltán: *Aquinói Szent Tamás magyar rokonai*. Szent István Társulat, Budapest, 2021.

16 ÉRSZEGI Géza: *Az Aranybulla*. Helikon Kiadó, Budapest, 1990., BLAZOVICH László – ÉRSZEGI Géza – TURBULY Éva (közread.): *Levéltárak – Kincstárak. Források Magyarország levéltáraiból (1000-1686)*. Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest–Szeged, 1998. 94–96.

17 PAPP Sándor: *A természet könyve*. Pannon Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2013.

hogy ezzel a hatalommal vissza is lehet élni, lehet rosszra is használni, viszont az igaz uralkodónak kötelessége ezt megakadályoznia.

Az egyensúlyok meghatározásában az egyeduralkodó segítségére lehet a hatalmának bizonyos korlátozása, a vegyes kormányzat, a regimine mixtum formájában. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a nemeseknek mint kívülállóknak is biztosítani kell a hatalmát, a király hatalmának bizonyos korlátozása mellett. Ezeknek a korlátozásoknak egy sajátos szereplője az egyházi hatalom is.

Szent Tamásnál nagy jelentősége van az igazságosság kérdésének is. A iustitia commutativa mint kölcsönös igazságosság az alapja minden emberi közösségnek. Központi témája a magántulajdon védelme azzal a megszorítással, hogy a magántulajdon rendeltetése közösségi lehet csak. A haszonszerzés csak mérsékelt lehet, a kamatszédést pedig tiltja.

A tulajdon helyes használatát a iustitia universalis, a javak egyetemes rendeltetéséről szóló igazságosság határozza meg. Az egyetemes rendeltetés teszi lehetővé a társadalom és az abban testet öltő közjó, a iustitia legalis, a törvényes igazságosság által biztosítva. A javak rendeltetése, hogy azokat szolgálja, akiknek arra szükségük van. Ezt hívjuk iustitia distributivanak, vagyis osztó igazságosságnak.

Az igazságosság eme hármas osztályozása megjelenik az Aranybullában is annyiban, amennyiben az rendelkezik a magántulajdon érinthetetlenségéről, „*Becsületes szolgálattal szerzett birtokaitól soha senkit ne fosszanak meg*”¹⁸ (iust. comm), a vagyon szociális funkciójáról, „*A halálraítéltek vagy a párbajban elesettek, vagy bármi más okból elhaltak feleségét ne fosszák meg hozományuktól.*”¹⁹ (ius. distr) vagy az egyetemes igazságosságról, a közösségi feladatokról: „*Ha pedig a király az országon kívülre hadsereget szándékozik vinni, akkor a serviensek vele menni csak az ő költségén tartozzanak, és visszatérte után sem szed be tőlük hadbírságot. Ha pedig az ellenfél jönne az országba,*

18 BLAZOVICH – ÉRSZEGI – TURBULY (közread.): *Levéltárak – Kincstárak. Források Magyarország levéltáraiból (1000-1686)*. 94–96.

19 Uo.

*akkor mindnyájuknak egyetemlegesen el kell menniük. Szintűgy ha az országban kívülre haddal mennénk, mindazok velünk jönni tartoznak, akik megyével vagy a mi pénzünkkel rendelkeznek.*²⁰ (iust. univ.)

Az Aranybulla összes szabálya értelmezhető lehet az igazságosság fogalmának ezen struktúráján belül. Bármilyen furcsa is, az Aranybulla szövegét leginkább a korra jellemző és nem sokkal később Szent Tamás Summa-jában összegzett meglátás fényében értelmezhetjük. Nem egyszerűen arról van tehát szó, hogy a király a nemesek nyomásának akart eleget tenni, vagy éppen a saját hatalmát akarta megerősíteni, hanem sokkal inkább arról, hogy II. András korának gondolkodásmódját úttörőként szintetizálva igyekezett megvalósítani azt a keresztény államot, amelynek alapja a hatalom megfelelő megosztásán, és a tulajdon szociális szempontokat is figyelembe vevő kezelésén alapult.

Ahogy Horváth Sándor fogalmaz: *„A cél által egyesülnek és egyenlítődnék ki a különböző normák, általa vésődik beléjük az aranyközép, amely a jósághoz, az egyes cselekedetek morális értékeléséhez szükséges.*”²¹ A földi javak rendeltetése az utilitas hominis, azok alkalmazhatósága és használata az ember saját és általános kulturális céljaira.²² Az emberszeretet így megkívánja a iustitia legalis általi kiegészítést, amelynek tárgyában, a bonum commune-en minden különérdek kiegyenlítődik, és így az általános jó megvalósul.²³

5. Összefoglalás

Összefoglalva megállapíthatjuk tehát, hogy az Aranybulla egy pezsgő, fejlődő korszak előremutató jogi dokumentuma volt, amelyik egy új, a korábbi megközelítéstől némileg eltérő, de mindenképp tudatosan alakított hatalomkonceptióra építve képzelte el a magyarság jövőjét.

20 Uo.

21 HORVÁTH Sándor: *Tulajdonjog Aquinói Szent Tamás szerint*. Jel Könyvkiadó, Budapest, 2022. 180.

22 Uo. 181

23 Uo. 185

Irodalomjegyzék:

- ÁDÁM, Anikó: *La poétique du vague dans les œuvres de Chateaubriand: vers une esthétique comparée*. L'Harmattan, Paris, 2016. 125.
- BIRHER Nándor: *Mikor ítélkezhet az egyházi bíró a kánoni szabályok ellenében?* Szent István Kiadó, Budapest, 2000.
- BLAZOVICH László – ÉRSZEGI Géza – TURBULY Éva (közread.): *Levéltárak – Kincstárak. Források Magyarország levéltáraiból (1000-1686)*. Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest–Szeged, 1998.
- CHAPPIN, Marcell: *La chiesa antica e medievale*. Pontificia Università Gregoriana, Roma, 1992.
- CHESTERTON, Gilbert K.: *Aquinói Szent Tamás*. Szent István Társulat, Budapest, 1986.
- ÉRSZEGI Géza: *Az Aranybulla*. Helikon Kiadó, Budapest, 1990.
- GILSON, Étienne: *A középkori filozófia szelleme*. Paulus Hungarus Kiadó – Kairosz Kiadó, Budapest, 2000.
- Giuseppe ALBERIGO (ed.): *Storia degli concili ecumenici*. Queriniana, Brescia, 1990.
- HORVÁTH Sándor: *Aquinói Szent Tamás világnézete*. Szent István Társulat, Budapest, 1924.
- HORVÁTH Sándor: *Tulajdonjog Aquinói Szent Tamás szerint*. Jel Könyvkiadó, Budapest, 2022.
- MCKECHNIE, William Sharp: *Magna Carta: A Commentary on the Great Charter of King John*. James Maclehose and Sons, Glasgow, 1905. <https://www.gutenberg.org/files/65363/65363-h/65363-h.htm> (Letöltés ideje: 2022. december 10.)
- PÁLYI Gyula – BERZEVICZY Klára – FRENYÓ Zoltán: *Aquinói Szent Tamás magyar rokonai*. Szent István Társulat, Budapest, 2021.
- PAPP Sándor: *A természet könyve*. Pannon Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2013.
- PÓSÁN László: A Német Lovagrend megítélése Magyarországon II. András korában. *Történelmi Szemle*, 2016/3. 465–474.

Kahler Frigyes PhD

Széchenyi-díjas jogtörténész

Gondolatok a „halál kultúrájának” ideológiájáról

1. Bevezetés – A terror ruge elmélete

„*S egy talpalatnyi föld elég nekem, Hol a tagadás lábát megveti, Világotat meg fogja dönteni.*” – Lucifer szavai Madách örök becsű művében hangzanak el.¹ Az emberiség legújabb kori történetének – jelesül, a francia felvilágosodás korának nevezett időszakának – vadhajtásaként számos gondolkodó, és/vagy politikus magát Istennek akarta látni.

A magát Istennek tevő ember a Teremtő helyére akar lépni – a francia felvilágosodás vadhajtása a jakobinus-elmélet és gyakorlata a terror. Cél: az Isten hit megszüntetése, a társadalom engedelmes tömeggé alakítása. A 'felvilágosult' gondolkodás alapja a gyűlölet keltése és az erre alapozott terror volt.

A gyűlöletet és a terrort a legújabb kor diktatúrái gyakran alkalmazták politikai fegyverként. Az 1789-ben kirobbant francia forradalom – amely a „szabadság – egyenlőség – testvériség” jelszavával az emberi jogok előharcosaként bontott zászlót a kontinensen – a jakobinus diktatúra éveiben áthágva a büntetőeljárás alapelveit, megalkotta az úgynevezett gyanús törvényt.² Az 1793. május 31-e utáni 'második terror' alatt folytak a nagy politikai perek³ Nantes-ban, Carrier konventbiztos két hónap alatt 3000 embert a Loire vizébe fojtattot (többek között

1 MADÁCH Imre: *Az ember tragédiája*. I. szín, 148–150. sor. <https://mek.oszk.hu/00800/00849/html/> (Letöltés ideje: 2023. december 12.)

2 Lásd bővebben: Albert SOBOWL: *A Francia Forradalom története* (1789-1799). Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974. Az 1792-es 'első terror' alatt Danton igazságügyminiszter hallgatólagos jóváhagyásával 1100 foglyot végeztek ki.

3 Többek között Marie Antoinette október 21.-i kivégzése után a 21 girondista (október 31.) madame Roland (november 8.), Bailly (november 10.) halt a vesztőhelyen, összesen 177 halálos ítéletet hajtottak végre.

iskolás gyerekeket), s hasonló módon 'ítélkezett' Tallien Provence-ban, Barra és Fréron Toulonban. Ezen túl – minden bírói színjáték nélkül – gyilkoltak meg embereket ezres nagyságrendben politikai gyanútól vagy egyszerűen a személyes bosszútól vezérelve. Párizsban a kivégzettek számát 17-20.000-re becsülik. 1794 júniusától a guillotine heti 1500 áldozatot követelt. A terror áldozatait 40.000 főre, míg a terror miatt kirobbanó polgárháború áldozatait 200-300.000-re becsülik.

A jakobinus törekvések összeomlása nem jelentette a gyűlölet és a terror segítségével hatalomra törő, magát Istennek képzelők végleges bukását. Ellenkezőleg. A XIX. században – változatlan törekvéssel – új formát öltött.

Karl Marx (1818–1883) – Friedrich Engels (1820–1895) társszerzőségével – útjára bocsátott *Kommunista Kiáltvány* (1848) című röpiratában a fennálló polgári társadalmi rend erőszakos megdöntésének és egy új társadalmi rend – a kommunizmus – megszervezésének szándékát tudatta a világgal.

A Kiáltványban összefoglalta a kommunisták azon meggyőződését, hogy „minden eddigi társadalom története osztályharcok története”.⁴ A tőkés társadalom viszonyai leegyszerűsítették az osztályellentéteket a burzsoázia és a proletariátus kibékíthetetlen ellentétére, amelyet a magántulajdonban lévő termelőeszközök és a termelés társadalmisága jelent. A proletariátus, a „valóban forradalmi osztály”, ezt az ellentmondást forradalommal – erőszakkal – szünteti meg, elvéve és társadalmivá téve a magántulajdont. Ennek nyomán megváltoztatja a társadalom fennálló viszonyait és hagyományait. „A kommunista forradalom a leggyökeresebb szakítás a hagyományos tulajdonviszonyokkal, nem csoda, hogy fejlődése során a leggyökeresebb szakítás a hagyományos eszmékkal”⁵ – a családdal, a vallással és az erkölccsel.

4 Karl MARX – Friedrich ENGELS: *A Kommunista Párt kiáltványa*. [Ford. Nyilas Vera] Marxists Internet Archive (marxists.org) 2004. <https://www.marxists.org/magyar/archive/marx/1848/communist-manifesto/index.htm> (Letöltés ideje: 2023. december 12.)

5 Uo.

Az állammal kapcsolatban kijelenti, hogy az „*az uralkodó osztályú szervezett proletáriátus kezébe centralizálja*” a termelőeszközöket.⁶

A kommunisták pártjáról – Kommunisták Szövetsége (1848) – úgy vélekedik, hogy az „*nem külön párt a többi munkáspárttal szemben*”,⁷ ugyanakkor hangoztatja, hogy a proletáriátus nemzetközi érdekeit hangsúlyozzák és az „*összmozgalom*” érdekeit képviselik. Céljuk a burzsoázia uralmának megdöntése: „*A kommunisták [...] nyíltan kijelentik, hogy céljaik csakis minden eddigi társadalmi rend erőszakos megdöntésével érhetők el.*”⁸

2. Az első próbálkozás – Párizs

Marx és Engels – a *Német ideológia* című közös művükben az értelmiséget a világ megváltoztatására hívják fel. „*A filozófusok a világot csak különbözőképpen értelmezték; de a feladat, hogy megváltoztassuk.*” A ’megváltoztatás’ módja Engelsnél is a ’*terreur rouge*’ – a vörös terror. Ennek első próbálkozása – a párizsi kommün – 1871-ben, megmutatta a világnak, mit is jelent a ’*terraur ruge*’!

Napjaink történeti irodalmában több szerző a párizsi kommünt nem tekinti egyértelműen a proletárdiktatúra első megjelenésének. Anélkül, hogy vitába bocsátkoznánk ezekkel az elemzőkkel a kérdés lényegét illetően, mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül a kommunizmus teoretikusainak álláspontját.

Friedrich Engels szerint: „*A forradalom bizonyosan a leginkább tekintélyelvű dolog; ez az a cselekedet, aminek révén a népesség egyik fele rákényszeríti akarátát a másik félre, puskák, bajonettek és ágyúk segítségével [...] ha pedig a győztes párt nem akarja, hogy küzdelme hiábavalónak bizonyuljon, fenn kell tartania uralmát a félelem eszközével, melyet fegyvereivel kelt a reakcióban. Va-
jon a párizsi kommün fennmaradt volna akár egyetlenegy napig,*

6 Uo.

7 Uo.

8 Uo.

*ha ez a hatalom nem használja fel fegyvereseit a burzsoázia ellen?”*⁹
Karl Marx megállapítása szerint pedig: a „*Kommün legnagyobb tette saját gyakorlati létezése volt.*”¹⁰

A következő kommunista generáció – Lenin, Bakunyin, Trockij, sőt később Mao-Ce-tung – is úgy tekintett az 1871-es párizsi kommünre, mint a proletárdiktatúra első megjelenésére a történelemben.

Anélkül, hogy a kommün történetének részleteibe bocsátkoznánk, szólnunk, kell arról, hogy a franciák részére katasztrofális vereséggel végződő porosz–francia háború során 1870 szeptemberében ellenséges ostromgyűrűbe kerültek Párizsban a kommunisták, jakobinusok, radikálisok – Louis Augusté Blanki, Piere-Joseph Proudon. Ezzel létrejött a 10 bizottságból álló 86 tagú kommün (amelynek közmunka bizottságában a magyar Frankel Leo is helyet kapott).

A kommün, amely 72 napon át gyakorolta a hatalmat, szakítva a demokrácia klasszikus elveivel, egyesítette a törvényhozó és a végrehajtó hatalmi ágakat, ezzel a monolit hatalom megteremtése felé lépett. A magántulajdon tisztelete megszűnt, számos üzemet államosítottak, adósságokat állami aktussal töröltek, és mások magántulajdonában lévő lakásokat ugyancsak állami elhatározással utaltak ki, eltörölte a bérleti díjakat, s más – a magántulajdon elvével szembenálló intézkedést hozott. Az egyházat kiszorította az oktatás és a közélet területéről. A hatalom gyakorlásában a nyílt erőszak korlátozás nélkül és jogi kereteken kívül lépett elő. A hatalom gyakorlásából teljesen kiszorította a polgári elemeket. Szakított a nemzeti jelleggel: a trikolor helyére a vörös zászló lépett, valamint ismét életbe léptették a jakobinus naptárt.¹¹

Az állam szervezetét a más városokban megalakuló kommün rendszer szövetségeként képzelték el (ilyen kommün alakult például Lyonban, Grenoble és más francia városokban). Fogalmazhatunk úgy is, a kommün elvezetette az állampolgári jogegyenlőség alapelvét és a nyílt

9 Uo.

10 Uo.

11 Az úgynevezett forradalmi naptár 1793. november 24. – 1806. január 1.- ig volt érvényben, Franciaországban, amikor is Napóleon a Gergely-naptárat állította vissza.

osztályharc és osztálypolitika álláspontjára helyezkedett.

Mindezek a tartalmi elemek sokkal közelebb állnak a klasszikus kommunista diktatúra rendszeréhez, mint amelyek elválasztják attól. Ezért Engelsnek és Marxnak, valamint az őket követő kommunista vezetőknek nem volt alaptalan azon álláspontjuk, amely szerint a párizsi kommünt a kommunista hatalomgyakorlás előfutárának tekintették.

A 72 napos uralomnak az 1871. május 21-én meginduló támadás vetett véget. Adolphe Thiers ideiglenes kormányfő csapatai és az őket támogató porosz reguláris erők, összesen 130.000 fős *Mac-Mahon marsall* vezette offenzívája a 'véres hét' harcai után véget vetettek a kommünnek.

900 barikádon folyt a harc, s a halottak száma pontosan ma sem állapítható meg. A legszerényebb becslés szerint is 10.000 felkelő és 3.500 kormánykatonára vesztette életét. (Más adatok 877 kormánykatonára haláláról és 6.454 sebesüléséről, valamint 25.000 felkelő haláláról szólnak.) A többi francia városban a kommün uralmát már korábban leverte a központi kormány.

3. A megvalósuló kommunizmus

A gyakorlatban, széles körben, a kommunista ideológia megvalósítására 1917-ben került sor Oroszországban Vlagyimir Iljics Uljanov (1870–1924) – mozgalmi nevén Lenin – vezetésével.

Lenin az Orosz Szociáldemokrata Pártból létrehozott bolsevik frakcióval (1903) – majd párttal – megalkotta azt a kommunista pártot, amely nem volt párt a szó politológiai értelmében. Nem kizárólag választások útján – politikai alternatívaként – kívánt hatalomra kerülni és kormányozni, hanem erőszakos eszközökkel a hatalom kizárólagos birtoklását tűzte ki célul. Hatalomra kerülve minden más politikai erő megsemmisítésével egypártrendszerben – a hatalomkoncentrációjával vette birtokba az államszervezetet, s mintegy kézi vezérléssel eszközként használta a tényleges hatalmi centrum döntéseinek végrehajtására.

Lenin átlátta, hogy Oroszországban a munkásosztály igen csekély létszámú és „elmaradott”. Eltérve tehát a marxizmus tanításától – *Mi a teendő* című politikai pamfletjében¹² – meghirdette új ideológiáját, amely szerint „a nem elég öntudatos” orosz munkásosztályba „kívülről” kell megteremteni a hatalom megragadásának feltételeit. Nem a munkásságnak – mint Marx és Engels képzelte – hanem a „munkásság érdekeit képviselő értelmiségnek” kell ezt a feladatot teljesíteni.

Ez a teória a bolsevik típusú „élcsapat” (avantgarde) a „párt” alapja, egyben csírája annak az „új osztálynak”, amely – Milovan Đilas (1911 – 1995) kritikája szerint – politikusi – bürokrata osztállyá alakulva telepedett rá a társadalomra.¹³ Ezzel megjelent egy merőbben új fogalom, az „új osztály”, amelyet a kommunista hatalom gyakorlóknak is nevezhetünk, s amely koránt sem azonos a kommunista párt tagjainak összességével!

Lenin – Marxtól eltérően – a kommunista pártnak döntő szerepet szánt „a kommunizmushoz vezető úton”, az ideológiailag felvértezett kisebbség szerinte képes a „társadalmi változások levezénylésére”. Őket nevezik „hivatásos forradalmároknak”. A „hivatásos forradalmárok” már Leninnél sem azonosak a párttagság egészével.

Az 1917. évi orosz (februári) polgári forradalom idején megfogalmazta az *Állam és forradalom* című munkájában¹⁴ a fegyveres 'forradalmi' hatalomátvétel elveit és november 7-én (a Julianus naptár szerint október 25-én) a bolsevik párt fegyveres erejével – a Vörös Gárdával – katonai puccsot hajtott végre, amelyet a bolsevik vezetők „Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak” nyilvánítottak, utalva az 1789 – s nagy francia forradalomra. November 8-án az új hatalom kormánya a Népbiztosok Tanácsa megkezdte a kizárólagos hatalom kiépítését. Lenin a parlamenti demokráciát „idiotizmusnak” nevezte (több írásában is), s nem parlamenti eszközökkel akart kormányozni.

12 Vlagyimir Iljics LENIN: *Mi a teendő?* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973. 1–50.

13 Milovan ĐILAS: *Az új osztály*. [Ford. Kovács János] Europa Verlag, Zürich – Stuttgart – Wien, 1958.

14 Vlagyimir Iljics LENIN: *Állam és forradalom*. Magyar Helikon, Budapest, 1967. 1–171.

Ezért a kizárólagos hatalom útjába álló alkotmányos demokratákat (Kadet Párt) feloszlatta, majd megszabadult a szociálforradalmároktól (Eszer Párt) is.

Az 1917. évi októberi államcsínyt követően gyors ütemben számolta fel a bolsevik hatalom a polgári állam és társadalom intézményeit. Megszűnt a hatalmi ágak elválasztása – megszűntek a független bíróságok is – s helyére a monolit hatalom lépett.

A társadalom strukturális átalakítását, a tulajdonviszonyok megváltoztatását, az ideológiai arculat átformálását és nem utolsósorban a politikai ellenfelek megsemmisítését olyan büntető eljárások szolgálták, amelyeknek már semmi köze sem volt a jogállami büntetőeljárásokhoz. A bírói függetlenség megszűnt, s megszűnt az érdemi védekezés lehetősége is. A büntető hatalom letéteményese a kommunista párt közvetlen irányítása alatt álló politikai rendőrség volt.

A kiépülő monolit hatalom egyetlen szervet hatalmazott fel az államilag intézményesített terror általános alkalmazásával. Ez volt a VCSK (Cseka).¹⁵ Utódszervei¹⁶ a szovjet államberendezkedésben mindvégig a pártidiktatúra végrehajtó fegyveres erejét képezték. A VCSK-t a kommunista párt központi bizottsága (KB) felruházta a nyomozás, az elbírálás és a végrehajtás 'jogával'. Lenin a terrort tartotta a bolsevik hatalom céljai eléréséhez a leghatékonyabb eszköznek.

A kommunista hatalom az ember életét és alapvető jogait soha sem ismerte el. Zinovjev – a pétervári szovjet elnöke – még úgy vélte, hogy a birodalom százmilliók népességéből 10 milliót kell megsemmisíteni.

15 Vszერуссзијскаја Сзевүсзайнаја Комиссзја по борбе сз контреволүцијей, сзпекүлацијей и сзботазсзем [Összoroszországi Rendkívüli Bizottmány az ellenforradalom, spekuláció és sзботазсз elleni harcra] (1917-1922).

16 А GPU – илл. ОGPU: Објегынёммоје Гассзударсзтвенноје Политичесзкоје Управление (1922-1934) – Állambiztonsági Politikai Igazgatóság, illetve Egyesített Állami Politikai Igazgatóság, ennek utódszerve az NKVD – Народниј Комиссзриат Внутренниггел (1934-től) Belügyi Népbiztosság Különleges Osztály, GPU – илл. ОGPU: Објегынёммоје Гассзударсзтвенноје Политичесзкоје Управление (1922-1934) – Állambiztonsági Politikai Igazgatóság, illetve Egyesített Állami Politikai Igazgatóság, utódszerve az NKVD – Народниј Комиссзриат Внутренниггел (1934-től) Belügyi Népbiztosság Különleges Osztály.

(Ekkor még nem gondolta, hogy ő is egyike lesz a 10 milliónak.) Később ez a szám kevésnek bizonyult.

A legújabb kutatások adatai szerint a Szovjetunióban 20 millió ember életét követelte a kommunista diktatúra.¹⁷ Az egy időben Lenin közelében is dolgozó Bergyajev pedig megcáfolhatatlanul igazolta, hogy a bolsevizmus nem csupán egy filozófia/ideológia s nem csupán politikai gyakorlat, hanem valójában 'vallás'.

Nyikolaj Bergyajevnek¹⁸ igazat kell adnunk: *„Lehetetlen a kommunizmust megérteni, ha csak mint társadalmi vagy gazdasági rendszert nézzük. A vallásellenes propaganda szenvedélyességét és a Szovjet-Oroszországban végrehajtott vallásüldözést csak akkor érthetjük meg, ha a kommunizmusban valamiféle vallást ismerünk fel, amely le akarja váltani a kereszténységet. Csak egy vallás – nem pedig egy gazdasági vagy politikai tan – állítja magáról, hogy birtokában van az abszolút igazságnak, kizárólagosan és nem tűrve konkurenciát maga mellett. Csak egy egyház adhat ki az egész birodalom lakosságára kötelező »katekizmust«. Más szóval a kommunizmus azért üldöz minden vallást, mert maga is az! És mint olyan, »egyetlen igaz vallás«, ezért nem bírja elviselni a többi »hamis vallás« tételét. Saját hitelt akarja kényszerrel, erőszakkal keresztül vinni, anélkül, hogy törődne az emberi szellem szabadságával. Ez a végleges »e világ« vallása, utolsó, végleges tagadása a másvilágnak és szellemi életnek. Éppen ez ad neki spirituális és misztikus jelleget.”¹⁹*

17 Stéphane COURTOIS – Nicolas WERTH – Jean-Louis PENÉ – Karel BARTOSEK – Jean-Louis MARGOLIN – Andrzej PACZKOWSKI: *A kommunizmus fekete könyve. Bűntény, terror, megtorlás.* Nagyvilág Kiadó, Budapest, 2000. 45–167.

18 Nyikolaj Alexandrovics Bergyajev (1874–1948) Orosz filozófus. Filozófiai pályáját mint marxista kezdte, de egy idő múlva az istenkeresők csoportjához csatlakozott. 1922-ben ezért emigrálni volt kénytelen. Párizsban telepedett le. A későbbiekben a francia idealista, majd egzisztencialista filozófiával állt szoros kapcsolatban.

19 Nyikolaj BERGYAJEV: *A kommunizmus igazságai és hazugságai.* Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 43.

4. A kommün Magyarországon

Magyarországon az 1919-es kommün vezetőinek – Kun Bélának, Szamuely Tibornak –, a Lenin-fiúknak az ámokfutása leckét adott a magyar társadalomnak a kommunista népboldogítás gyakorlatából. Sajnos az áldozatok történetének ezzel koránt sincs vége.

1945 után a szovjet GULÁG, a magyar internáló táborok láncolata, hortobágyi kitelepítés, vagyionfosztás, az ÁVO (ÁVH) terrorja, a koncepciók perek sokasága, ezt jelentette a kommunizmus uralma Magyarországon.

A civil társadalom és a demokratikus közélet szétverése, osztályharc, vallásüldözés eddig nem látott mértékben, tsz-esítés, normaemelés, munkaverseny és a szellemi életbe bevezetett marxistának nevezett egyeduralom, valamennyi polgári szabadságjog felszámolása. A nemzeti érzés megalázása az internacionalizmus nevében gyarmati függés. S hazugság éjjel-nappal! – hol népnevelés, hol tájékoztatás, hol tudomány címén, persze vastaps és újongó nyilatkozatok mellett. Az '56-os forradalma fénycsóvaként mutatott rá az egész világ számára a kommunizmus igazi arculatára. Kimondhatjuk: kommunizmus = 100 millió halott és mérhetetlen szenvedés. A bolsevik gyökér másik ága a nemzeti szocializmus, Mindszenty Józsefet idézve a „*barna pogányság*”. Változatlan a cél: a kereszténység megszüntetése, a nemzetek helyett nazi világbirodalom, a lakosság a Führer akaratának feltétlen engedelmessé tett tömeg. Az ideológiai alap a gyűlölendők és megsemmisítendőek listáját módosítja, az osztályelmélet helyett egy másik hamis elmélet, a fajelmélet jut dominanciára. Nem lehet ezzel kapcsolatban elhallgatnia egy sajátos nyugati kollaborációt. Az USA nem engedi kikötni a szegény zsidó menekültek hajóit, vagy azt a megindokolhatatlan tényt, hogy a haláltáborok vasúti vonalaira egyetlen bomba sem esik.

A 'nazi' uralom mérlege, éppúgy ember-tízmilliók halála, mint a bolsevizmus vörös zászlaja alatt. Ha a kommunizmus történetének jövőre vonatkozó tanulságát kutatjuk, Madách Imre szavai jutnak az eszünkbe:

„Jaj neked, világ, Az ősi tagadás kísért. Ember, vigyázz.”²⁰ Mert, hogy koránt sincs vége! A kommunizmus gyilkos vírusa nem pusztult el, csak mutálódott!

A napjainkban zajló küzdelem megmutatja az egykor volt bolsevik – és a belőle származó – kultúrbolsevik elméletének és gyakorlatának valódi arcát, amely valójában „a halál kultúrájának” terméke. Legtöbbszörben globalizmusnak vagy neoliberalizmusnak nevezik. A néhai Ronald Reagan szavaival élve a Gonosz Birodalma ismét megjelent. Céljai ugyanazok, mint az internacionalista kommunizmusé volt: a nemzet-államok felszámolása, a hit kiirtása, a család felszámolása, a társadalom atomizálása és a konzum-idióta tömeggé gyúrása.

Az eszközök változatosak, de ugyanolyan kegyetlenek. Egyik eszköz a társadalom immunrendszerének tönkretétele áltudományos – az elmebaj szintjét elérő – elméletekkel, mint a „társadalmi nem” tébolya, a kereszténység, a család és a nemzet összetartó erejének gyengítése. Idetartozik még az álhírgyártás, a megtévesztés egészen primitív formáitól a különböző álcákban megjelenő, tudományosnak feltüntetett, a valósággal köszönő viszonyban sem álló állításokig. S, hogy mindez még csak nem is 'saját találmány', hanem a bolsevik eszköztár része, nézzük meg közelebbről a most divatos 'jogállamiság' fogalmával üzőtt szemfényvesztést.

Az eredendő bolsevik példát a Mindszenty-perben kézzelfoghatóan érzékelhetjük. Ez esetben az egész büntetőjogi rendszer elleni támadást láthatjuk: Jogi kérdésben a Mindszenty-perben a Népbíróóságok Országos Tanácsa (NOT) – Jankó Péter tanácselnök²¹elnöklete alatt – nyíltan megfogalmazta a jogellenes magatartás nélküli büntetőjogi

20 MADÁCH Imre: *Az ember tragédiája*. II. szín, 270–271. sor. <https://mek.oszk.hu/00800/00849/html/> (Letöltés ideje: 2023. december 12.)

21 dr. Jankó Péter (Pápa, 1907. augusztus 20. – Budapest, 1955. szeptember 15.) bírói pályáját Budapesti Népbíróóság kezdte (1945. május 9. – 1948. január 28.). 1946. február 13-tól a Budapesti Népbíróóság másodelnöke. Több nagy horderejű koncepció perben járt el (Testvéri Magyar közösség, Kovács Béla-ügy stb.). Már a NOT-nál tárgyalta, de a Rajk-per tárgyalására visszament a Budapesti Népbíróósághoz. 1949-november 2-től a Legfelsőbb Bíróóság bírója. 1950-október 16-tól másodelnökként (elnök hiányában) – haláláig – irányította a Legfelsőbb Bíróóságot. Önkezeivel vetett végett életének.

bűnösség tételét, ami a büntetőjog halálát jelentette: „*Tűrhetetlen volna, hogy a demokratikus haladást biztosító államrendet és államformát reakciós erők szervezkedése akár jogellenesnek nem minősíthető eszközökkel is veszélyeztesse*”²²

Más szóval: a büntetőjogi bűnösség nélkülözhetetlen eszköze a jogellenes magatartás. Aki tehát nem jogellenesen cselekszik, nem lehet büntetőjogi felelősségre vonni. A jogellenesség jól körülhatárolt büntetőjogi kategória. Olyan magatartás, amely tételes jogi tilalomba ütközik. Ezzel szemben a reakciós, egy politikai fogalom, amelynek nincsenek jogi határai, s a politikai uralkodó hatalom határozza meg, kit tekint reakciónak. Ezzel a parttalan politikai fogalommal helyettesítik be a jogi fogalmat.

5. Gondolatok a jogállamiságról

Mi a helyzet a jogállamiság kérdésében?

A jogállam, mint a jog uralmát biztosító állam – gondolata a német Karl Theodor Welcker (1790–1869) 1813-ban megjelent habilitációs dolgozatában *Die letzte Gründe von Recht, Staat und Srtafe* [A jog, az állam és a büntetés végső okai] használja a „*Rechtsstaat*” kifejezést.

Robert von Mohl (1799–1875) német jogtudós a jogállam (Rechtsstaat) fogalmát a rendőrállam (Polizeistaat) fogalmával szemben használta: „*Die Polizeiwissenschaft nach dem Grundsätzen des Rechtsstaat*” (Tübingen 1833).

Az angol jogtudós Albert Venn Dicey (1835–1922) *An Introduction to the Study of the Law of the Constitution* (1885) című munkájában összegezte a jog uralmáról („rule of Law”) vallott nézeteit. A jogállamban e szerint:

- az önkényes döntésekkel szemben a jogszabályok által előre meghatározott döntések születnek;
- a bíróság- és törvény előtt minden ember egyenlő;
- az alkotmány az emberi jogokból származtatható és ezek kikényszerítése a bíróságok feladata;

22 NOT. I. 1687/1949/22

- a hatalommal felruházott személyek sem állnak a jog felett.

A jogállam ismérveit összegezve olyan államról beszélünk, ahol a közhatalmat a nyilvános és írott jogszabályok tartalmának megfelelően, és a jogszabályokban meghatározott eljárások keretében az arra feljogosított szervek és személyek gyakorolják. A hatalom megszerzése a jogállami keretek között szabad választások útján lehetséges. A törvényhozás a választásokon meghatározott küszöböt elért pártokból létrejött parlamentben lehetséges, s csak a többséget kapott párt (pártok) alakította kormány gyakorolhatja a végrehajtó hatalmat törvényesen.

A végrehajtó hatalomhoz kötődik a közigazgatási rendszer. Mind a törvényhozó, mind a végrehajtó hatalom megbízása meghatározott időre szól (választási ciklus), amikor is új választásokat kell tartani.

A kormány ellenőrzését a törvényhozó hatalom látja el, s a következő választásokon bírálatot mondanak mindkettő felett a választó polgárok.

A hatalom gyakorlásában történő változások – a választóknak törvényben meghatározott szabályok szerinti 'megkérdezése' nélkül – nem törvényesek, ami kizárja a puccsokkal történő hatalomszerzés lehetőségét a törvényes politikai eszköztárból.

A hatalomgyakorlás egyensúlyai és fékjei – felsőház, alkotmánybíróság, számvevőszék stb. de hasonló szerepe van a minősített (alkotmányozó) többség meglétének is – olyan intézmények, amelyek intézményesen működésbe lépnek, amennyiben a törvényhozás, vagy a végrehajtó hatalom megsérti a számára alkotmányosan kijelölt mozgásteret.

A jogalkotás tartalmilag a jogállamban nem lehetett független – különösen nem állhatott szemben – a társadalomban elismert erkölccsel. Ez a követelmény egyik fontos feltétele volt az önkéntes jogkövetésnek.

A független bíróságok intézménye a jogállam nélkülözhetetlen pillére. Mindebből kitűnik, hogy a jogállamnak nem fogalmi elemei azok a neoliberais elméletek által szült tételek, mint a homoszexuálisok házassági jogai vagy a korlátlan bevándorlási jog. Amikor tehát a globális hatalom hívei mindezeket az ideológiai kategóriákat számon akarják

kérni jogállamiság címén szuverén államoktól, ugyanazon a nyomon vagyunk, mint a Mindszenty-perben írt fogalomcsere esetében. Vagyis „*nincs új a Nap alatt!*”

A migráció felhasználása az európai értékek elpusztítására jól álcázható eszköznek tűnt. A véleményterror és a pénzhatalmasságok uralma a demokratikusan választott államrend teljes aláásása, s a mindennapos terror, a fizikai félelem, amely a polgárból rettegő alattvalót formál.

Ez utóbbi eszközök azonban kétélűek. A radikális iszlám ugyanis – jó lenne széles körben olvasni a Koránt és a sharija szabályait – egyáltalán nem tolerálja a nyugati neoliberalizmust, a homoszexuális és transzszexuális nézetrendszerével, de még a női egyenjogúságot sem, nem is szólva a vallást gúnyoló – szabadságnak nevezett – megnyilvánulásokat. Ne legyen kétsége senkinek, az iszlám hóhér a neoliberais pártkatonákat éppen úgy ki fogja végezni, mint teszik azt a szíriai keresztényekkel.

S az se tévesszen meg senkit, hogy az ide áramló migránstömegek nem munkából akarnak megélni – pótolva az Európában meg nem született munkaerőt – hanem hódítóként az új rend uralkodó osztályaként élni, akiket eltart az a rabszolgahad, akik korábban európai polgárok voltak. Erre az olyannyira tagadott *no go zónákon* túl számos példát sorolhatnánk német, skandináv spanyol és portugál településeken, amelyet a hamisított bűnügyi statisztikák sem tudnak teljesen elrejtteni.

Ez kötelességünk gyermekeikkel, unokáinkkal szemben, akikre magyar Magyarországot, keresztény kultúrát és szerető családokat akarunk hagyni. „*Ez a mi munkánk és nem is kevés.*” Az időnk azonban nagyon kevés. A romboló folyamat előrehaladott – mint azt az V-VI. században a Római Birodalom történetéből ismerjük. Nyugaton és a skandináviai országokban – politikai akarat hiányában – aligha van remény Európa talpra állására. Közép- és Kelet Európa azonban képes lehet megvédeni önmagát. Ehhez le kell győzni a társadalom életösztönét bénító neoliberalizmusként megjelenő fehér bolsevizmus vírusát.

Liviusnak azért igaza van: „*Veritas laborat nimis saepe, extinguitur nunquam.*”²³ [Az igazság, amelyet minden eszközzel el akartak rejteni, mégis napvilágra került.] Így a „*politikailag korrekt*” feliratú csomagolás hazugságai sorra lelepleződnek, ha mi hathatósan felléphetünk ellene.

Reméljük utódainknak – 50 vagy 100 év múltával – nem kell újabb emléktáblát avatni az új elit és a globalizmus áldozatainak emlékére.

6. Összefoglalás

Karl Marx és Friedrich Engels lerakta – a jakobinusok alapjaira – a gyűlölet ideológiáját, a terror mindenhatóságára épített „népboldogítás” mákonyát. A gyakorlatban a párizsi kommün megmutatta, hogy ez az ideológia a valóságban a szenvedés és a pusztulás kovásza. Lenin Oroszországban teljesítette ki a rettegés birodalmát, új valásnak tekintve a bolsevizmust. A „kísérlet” itt emberek tízmillióinak életébe került, s a társadalom osztályrésze a mindennél nagyobb nyomor lett, miközben egy új uralkodó osztály alakult ki. Magyarországon 1919-ben hozott rettegést és terrort a kommunista kísérlet, amely a második világháborút követő szovjet uralom megújított. A rendszerváltozást követően a kommunista hatalom megbukott ugyan, de a bolsevizmus más alakban újból megjelent és tért foglalt a nyugati államokban. A hitehagyott Nyugat – és elitjének – sorának beteljesüléséhez nem kell látnoknak lenni. Bízást ajánlható Herczeg Ferenc *Bizánc* című örökbecsű drámája, mint napjainkban beteljesedő prófécia. Nekünk – mert mindez a létünket fenyegeti – a hazugságot le kell leplezni és felvenni velük a küzdelmet.

23 Livius. XXII.39. 19.

Irodalomjegyzék:

- BERGYAJEV, Nyikolaj: *A kommunizmus igazságai és hazugságai*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003.
- COURTOIS, Stéphane – WERTH, Nicolas – PENÉ, Jean-Louis – BARTOSEK, Karel – MARGOLIN, Jean-Louis – PACZKOWSKI, Andrzej: *A kommunizmus fekete könyve. Bűntény, terror, megtorlás*. Nagyvilág Kiadó, Budapest, 2000. 45–167.
- ĐILAS, Milovan: *Az új osztály*. [Ford. Kovács János] Europa Verlag, Zürich – Stuttgart – Wien, 1958.
- LENIN, Vlagyimir Iljics: *Állam és forradalom*. Magyar Helikon, Budapest, 1967.
- LENIN, Vlagyimir Iljics: *Mi a teendő?* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- MARX, Karl – ENGELS, Friedrich: *A Kommunista Párt kiáltványa*. [Ford. Nyilas Vera] Marxists Internet Archive (marxists.org) 2004. <https://www.marxists.org/magyar/archive/marx/1848/communist-manifesto/index.htm> (Letöltés ideje: 2023. december 12.)
- MADÁCH Imre: *Az ember tragédiája*. <https://mek.oszk.hu/00800/00849/html/> (Letöltés ideje: 2023. december 12.)
- SOBOUL, Albert: *A Francia Forradalom története (1789-1799)*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974.

Veress Gábor DSc
professor emeritus (Pannon Egyetem)

Veress Lajos, a Magyar Nemzeti Bank Forradalmi Bizottságának elnöke – az elfeledett forradalmár

1. Veress Lajos szülői háza

Veress Lajos édesapja, Veress Ferenc szűkszavú székely volt, Temesszentandrásan született. Édesanyja Rajcsányi Katalin hercegfalvai magyar paraszt család sarja. Alberfalván¹ telepedtek le, házasságukból 1902. szeptember 25-én megszületett Veress Lajos, a család második gyermeke.

Két testvére volt, a bátyja Ferenc és a húga Valéria. A negyedik testvérük kicsi korában meghalt. Édesapja műbútor asztalosként dolgozott, az albertfalvai telken jól berendezett asztalosműhelye volt, asztalosként tartotta el a három-gyerekes családját. Édesanyja az ötfős család háztartását látta el.

Lajos szorgalmas, lelkiismeretes tanuló volt, becsületességével, tisztességével szülei példáját követte. Az albertfalvai, budafoki keresztény fiatalok társaságába járt, a budafoki Emericana (Szent Imre herceg szövetség) tagja volt.

A budapesti Ponty utcai Polgári Iskolában végzett.

Az iskolai tanulmányai után a Magyar Általános Hitelbankban² tisztviselőként dolgozott. A munka melletti tanulás lehetősége, bár er-

1 SÜMEGH László: *Alberfalvi történetek*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2013., T. K.:Alberfalva 200 éves. *Újbuda*, 2019. február 27. <https://www.ujbuda.hu/ujbuda/albertfalva-200-eves> (Letöltés ideje: 2023. december 12.)

2 SÁRKÖZI Zoltán (összeáll.) – KÁLNICZKYNÉ KATZ Veronika (kieg.): *Magyar Általános Hitelbank Rt. A Magyar Országos Levéltár segédletei 20*. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2005. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLsegedl_20/?pg=0&layout=s (Letöltés ideje: 2023. december 12.)

ről nem szoktak beszélni, már a Horthy korszakban is megadatott, így Lajost szorgalma miatt a munkája mellett engedték továbbtanulni is. A Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdasági Egyetemen (később „Műegyetem”) asztalos fiaként szorgalmas, becsületes munkájával és tehetségével 1932-ben közgazda diplomát szerzett, majd 1935-ben közgazda doktori fokozatot is kapott, amit ezen a szakon akkor még nagyon kevesen szereztek meg.

Veress Lajos és Heinzl Milada, a későbbi felesége a Fehérvári úton közlekedő villamosokon ismerkedtek meg. Lajos naponta azon az úton járt tanulni, majd dolgozni, ahol Milada Albertfalva határából a budai Szent Margit leánygimnáziumba járt naponta.

A napi találkozásokból szerelem született. 1932-ben összeházasodtak, a XI. kerületi Szent Imre herceg úti kápolnában a római katolikus egyház szertarása szerint örök hűséget esküdtek. Felesége, született Heinzl Milada nagyon szigorú nevelést kapott a morva származású, Johan Heinzl, később Helesfai János névre magyarosított édesapjától és a német származású Schildberger Mária édesanyjától.

Összeházasodva Albertfalván a Mahunka Imre út 71. telken³ családi házat építettek, amely a Sáfrány utca 71. szám alatt a mai napig áll. Itt alapítottak családot. 1935-ben megszületett első gyermekük, Sarolta Mária, majd a második gyerekük, akit Gábor Elemér Lajos névre kereszteltek.

2. Karrier a Hitelbankban

Veress Lajos első munkahelye a Magyar Általános Hitelbank volt, amely a II. világháború előtt jó nevű pénzintézet volt. Minden dolgozójának magas színvonalú ellátást biztosított. A dolgozók a legmagasabb egészségügyi szolgáltatást kapták, a budapesti klinikák szolgáltatásait ingyen vehették igénybe.

3 SÜMEGH: *Alberfalvi történetek*. 208–213.

A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson 1938. május 27-én este a Hősök terén férfi szentségimádást tartottak,⁴ amelyen Veress Lajos is részt vett. Éjjel hallotta, amint a szentségimádás közben a hangosbemondó bemondta, hogy Salacz Tamás professzor úr menjen a klinikára. Veress Lajos tudta, hogy ez a hívás azért történt, mert a professzort Lajos fia, Gábor születéséhez hívták be a klinikára.

Becsületes munkája eredményeként az 1940-es években a Magyar Általános Hitelbankban⁵ már igazgatóhelyettesi beosztásba került...

Megszerezte a hites könyvvizsgáló címet, 1941-ben a Magyar Hites Könyvvizsgálók Egyesülete⁶ Számvizsgáló bizottságának tagja lett.

1941-ben Budapestre a XI. kerületbe, a Lágymányosra, a Bercsényi utcába költöztek. Ott éltek át az ostromot, életük végéig ott laktak. Házasságukból 1947-ben harmadik gyerekük született, akinek a kereszteslőn Katalin Mária Valéria nevet adták.

Lajos felesége nagyon intelligens, művelt volt, több nyelven beszélt, jól ismerte az ókori kultúrákat és járatos volt a komolyzene világában is. Érettségit tett, ami 1929-ben nem volt általános a fiatal lányok esetében. Diplomát már nem szerzett, mert 21 évesen házasságot kötött, és egész életén át vezette a háztartást, csendesen szolgálta a családot. Nagyon szerette a természetet, komoly hozzáértéssel és lelkesedéssel magyarázta gyermekeinek a természet jelenségeit és azok okát.

Teljes harmóniában éltek, családi életük nyugodt, békés és a nehézségek ellenére boldog volt.

A Magyar Általános Hitelbanknak Börzsönyben, Törökmezőn volt egy nyaralója, ahová a gyerekes családok nyáron elvonulhattak. (Maga az üdülő ma is majdnem ugyanúgy áll, mint 1944-ben.) Veress Lajosné

4 SERÉDI Jusztián (szerk.): *A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus emlékkönyve*. Szent István Társulat, Budapest, 1938. 176–186.

5 SÁRKÖZI Zoltán (összeáll.) – KÁLNICZKYNÉ Katz Veronika (kieg.): *Magyar Általános Hitelbank Rt. A Magyar Országos Levéltár segédletei 20*. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2005. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLsegedl_20/?p=0&layout=s (Letöltés ideje: 2023. december 12.)

6 RAJTY Tivadar: *A hites könyvvizsgálát jogszabályai és a hites könyvvizsgálói intézmény Magyarországon. A Magyar Hites Könyvvizsgálók Egyesületének Kiadványai 1*. Magyar Hites Könyvvizsgálók Egyesülete, Budapest, 1941. 146.

is Sarolta és Gábor gyerekükkel ott töltötte 1943 és 1944 nyarát. Amikor Budapestet este vagy éjszaka bombázták, az üdülő mellett állva, a főváros irányába nézve, látható volt, ahogyan a Sztálin-gyertyák bevilágítják Budapestet, hogy a szovjet bombázók jól láthassák a célpontokat. Törökmezőn az édesanyák a gyerekeikkel biztonságban voltak, azonban nem akarták félelmüket a gyerekeik előtt mutatni, de együtt imádkoztak az otthon maradt szeretteikért.

Napközben Törökmező természeti szépségeivel ismerkedtek, amely sok gyerekben életre szóló emléket jelent. Hétvégékre megérkeztek a fővárosból az édesapák, így a családok együtt kirándultak. Hosszabb utakra lovaskocsival mentek. Gábor számára egy életre szóló emlék Kittenberger Kálmán meglátogatása a vadászházában.

3. A II. világháború

Veress Lajos ifjabb korában tüdő csúcshurutban szenvedett, gyenge fizikumú volt. A háború folyamán nem vitték el katonának, a háború alatt ő végig a Hitelbankban dolgozott.

Veress Lajosnak, mint a Hitelbank dolgozójának módjában állt, hogy a család néhány tárgyi értékét, így szőnyeget, bundákat, étkezészetet a Magyar Nemzeti Bank pincéjében egy ládában helyezze biztonságba. Ezeket az értékeket a szovjet illetékesek a háború után kártérítésként elvitték, ugyanakkor szerencsére a lakásukban majdnem minden érték megmaradt.

A szűk családból senkit sem vittek el, senki sem sebesült meg.

Lajos higgadtsága azonban nem volt kellő biztonság a malenkij robot során. 1945 tavaszán a szovjet katonák elvitték őt, hogy a lerombolt Horthy hídnál segédkezzen az építkezésen. Látták rajta, hogy nem erős fizikumú, inkább a számok embere, ezért valamilyen számítási feladatot adtak neki. Kiszámolt valamit, de az ő eredménye nem az volt, mint amit egy szovjet 'elvtárs' számolt. Lajos ragaszkodott hozzá, hogy ő jól számolt, mire az illetékes 'elvtárs' a géppisztolyával akart Lajos számításával szemben érvelni... Szerencsére azonban néhány józan szovjet katona közbelépett és így Lajosnak nem kellett a lelkiismeretességért életével fizetni...

4. A háború utáni évek

A háború után Veress Lajos kereste a helyét a társadalmi átalakulásban. Mint asztalos fia, remélte, hogy igazi demokrácia, igazságosabb élet fog kialakulni... Az élet fintora, hogy a háború után az akkor hatalomba kerülő 'demokraták' azonban őt már nem a társadalmi igazságot kereső demokratikus érzelmű asztalos gyermekének tartották, hanem „*rohadt burzsujnak*”, a Horthy korszak bankigazgatójának. Lelkében, igazságérzetében ezt a helyzetet nehezen tudta kezelni, ezért nem kapcsolódott be egyetlen társadalmi mozgalomba sem...

Sok-sok értelmiségi családdal együtt Veress Lajosék is féltek a B-listázástól, attól, hogy elbocsátják. Az értelmiségiek rettegtek a kitelepítéstől is, mert sokszor abban sem volt következetesség, gyakran szolid tisztviselők is a kitelepítés sorsára jutottak, ugyanakkor néhány arisztokrata sértetlenül maradt.

Az ötvenes években számukra is komoly veszély volt estéenként a 'csengőfrász', igaz, hogy konkrétan erre akkor nem került sor.

Veress Lajos, hogy biztosítsa a család megélhetését, munkája mellett kitanulta a kárpitos szakmát, hogy ha elbocsátják, akkor azért tudjon pénzt keresni. Szerencsére erre nem került sor.

Lajos, ha tehetette, minden héten meglátogatta Albertfalván a szüleit. Sok hétvégén fiával, Gáborral gyalog ment ki a szülőkhöz, majd később Katalin lányával villamossal járt a szülői házba, jelezve háláját a szülei felé.

Lajos igazi keresztény, igazi magyar és az igazságot, egyenlőséget kereső demokratikus érzelmű volt. Katolikus vallását mindig vállalta, rendszeres templomba járó volt. Soha nem volt egyetlen pártnak sem a tagja, neki még a kemény 1950-es években is sikerült párton kívüliként a tehetsége, a szorgalma és a lelkiismeretessége alapján jelentős szakmai karriert csinálni.

5. A Magyar Nemzeti Bankban

1947-ben a Magyar Általános Hitelbank államosításakor Lajos át-került a Magyar Nemzeti Bankba,⁷ ahol szaktudása, élettapasztalata alapján hamarosan vezető beosztásba került, ő lett az Elnöki Titkárság revizora.

Veress Lajos, mint a Bank Elnöki Titkárságának revizora, több esetben használta az elnöki autót. Az ötvenes években Budapesten a kereszteződésekben a forgalmat rendőrök irányították. A gépkocsivezető egy-két háztömbbel korábban megszólaltatta az elnöki autó különleges kürtjét, emiatt a rendőr intézkedett, és az autó a kereszteződésben várakozás nélkül átmehetett.

Egy téli napon Veszprémbe igyekezett revízióra. Várpalota táján azonban olyan jégmező volt, hogy nem lehetett továbbutazni. Veress Lajos azonban nem visszafordult Budapestre, hanem Sztálinvárosba (ma Dunaújváros) be nem jelentett revízióra ment. Az ottani Bankfiókban az üvegablakon keresztül látható volt az arcokon a rémület, amikor az elnöki autót meglátták.

1944. március 19-én Veress Lajos Gábor fiával nézte Budapesten a Bercsényi utcai lakás erkélyéről, ahogyan vonultak a német tankok a Verpeléti úton nyugatról keletre, Pestre. Arca nagyon gondterhelt, kétségbeesett volt...

Az élet fintora, hogy 1956. október 24-én hajnalban szintén Gábor fiával kettesben nézte ugyanarról az erkélyről, ahogy a szovjet tankok a Verpeléti úton vonulnak, de most keletről nyugatra ... Érezték, hogy hazánk ellen itt ismét ugyanolyan borzalom játszódik le, mint 12 évvel korábban... (Az nem világos, hogy a szovjet tankok október 24-i hajnali átvonulásáról a mai napig miért nem beszélnek, csak a november 4-i invázióról.)

7 PETŐ Iván – SZAKÁCS Sándor: *A hazai gazdaság négy évtizedének története (1945–1985). I. kötet. Az újjépítés és a tervutasításos irányítás időszaka.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985., BOTOS János – BOTOS Katalin: *A Magyar Nemzeti Bank története III. A jegybank útja rendszerváltozástól rendszerváltozásig 1948–1989.* Tarsoly Kiadó, Budapest, 2004.

6. Veress Lajos az 1956-os forradalomban

Mind szakmai teljesítményének, mind józan, mértéktartó emberi viselkedésének, mind az iránta érzett széleskörű szeretetnek egyértelmű elismerése volt, hogy az 1956-os forradalomban Veress Lajost választották meg a Magyar Nemzeti Bank Forradalmi Bizottságának elnökévé. Ebben a tisztségében naponta járt be a Parlamentbe és tárgyal, foglalkozott a pénzügyi helyzettel.

Minden időben jellemző volt rá, hogy a munkahelyről semmilyen gondot nem vitt haza, nem akarta ezekkel a családot terhelni. 1956 október végén az egyik nap azonban nagyon gondterhelten érkezett haza, látszott rajta, hogy valami nagyon bántja. Fia kérésére elmondta, hogy egy bizottsággal átnézték a Parlament pincéit. Tudta, hogy Rákosiék nagyon sok aljasságot csináltak, tudta, hogy sok csalást hajtottak végre, de nem gondolta, hogy ennyire gátlástalanok voltak: a Parlament pincéjében ugyanis fel nem bontott, meg nem számolt szavazóurnákat is találtak... Rákosiék tehát nem (csak) az 1947. évi választási eredményeket hamisították meg, hanem még arra is képesek voltak, hogy meg sem számolták a szavazatokat...

Veress Lajos a forradalom alatt lelkiismeretesen végezte felelősségteljes megbízatását a Bankban. A forradalom alatt a Nemzeti Bankban nem engedett semmiféle rendbontást, lincselést, azt mondta, hogy a felelősöket majd jogi úton kell felelősségre vonni, a Banknak a forradalom alatt az ország pénzügyi helyzetével kell foglalkozni.

A család aggódva figyelte, hogy mi lesz a következménye Veress Lajos forradalom alatti tevékenységének, annak hogy a Magyar Nemzeti Bank Forradalmi Bizottságának elnöki tisztségét töltötte be.

Veress Lajos 1956 decemberében nem került börtönbe, nem végezték ki. Pedig több hasonló viselkedésű forradalmi vezető, mint például a veszprémi Bruszniai Árpád⁸, aki szintén úgy viselkedett, mint Veress Lajos, nem engedte a fegyverek szétosztását, nem engedte a lincselést, azt mondta, hogy a felelősöket majd jogi úton kell számon

8 SEBŐ József: *Moirá – Bruszniai Árpád élete és kora*. Kairosz Könyvkiadó, Budapest, 2002.

kérni. De Brusznjai Árpádot kivégezték, mert Papp elvtárs személyes követelésére az életfogytig kiszabott büntetést Kádár János halálbüntetésre változtatta.

Lehet, hogy Veress Lajos életét és a szabadságát annak köszönhetete, hogy a MNB MSZMP párt újságjában decemberben megjelent róla egy cikk, amelyben méltatták (az „ellenforradalom” alatti) higgadt magatartását.

Nem gyűjtötték be 1957 márciusában a MUK keretében sem (MUK= Márciusban Újra Kezdjük). Annak már örülni lehetett, hogy nem került börtönbe, nem került a bitófára, mint Brusznjai Árpád.

Őt 1957 júniusában 'csak' elbocsátották a Magyar Nemzeti Bankból. Lajost nagyon sokan szerették, talán senki sem gyűlölte őt. Amikor az elbocsátásáról szóló levelet át kellett neki adni, arra a napra több magasabb beosztású tisztviselő szabadságot vett ki, hogy ne neki kelljen az általa tisztelt Veress Lajosnak az elbocsátó végzést átadni.

Szomorúan kell megjegyezni, hogy a Bank Forradalmi Bizottságának néhány tagját nemcsak hogy nem hurcolták meg, hanem közülük néhány köpenyegforgató magas rangba is került, például az egyik miniszter, egy másik a Bankszövetség elnöke lett...

7. Élete a Magyar Nemzeti Bank után

Amikor 1957-ben a Magyar Nemzeti Bankból elbocsátották, Veress Lajos az 55. évében volt. Akkorra már elismert pénzügyi szakember volt, könyveket, jegyzeteket írt,⁹ előadott a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. Bár örülni lehetett azért, hogy él, de ez az elbocsátás egyben Veress Lajos szépen felfelé ívelő szakmai pályafutásának a végét jelentette.

Amikor 1957 júniusában elbocsátották a Nemzeti Bankból, Gábor fia első éves egyetemista volt és felajánlotta, hogy a tanulmányait megszakítja és munkába áll, hogy a családot eltartsa. Erre azonban nem volt szükség, mert ismerősei segítségével Veress Lajost a Tok- és Dísz-

⁹ Lásd 1. sz. függelék.

mű-árú Készítő Ktsz felvette, és könyvelőként egy penészes, dohos pincében dolgozhatott. Később jobb körülmények közé került, felvették a budafoki Ülőbútor Ktsz-be, ahol már elismerték értékes egyéniségét és főkönyvelőként képességeihez méltóbb munkát kapott.

Emlékezetes pillanat volt, hogy az 1960-as évek vége felé szerényen, de nagyon boldogan újságolta, hogy visszahívták a Magyar Nemzeti Bankba. Ezt ő akkor már nem fogadta el, talán a kora miatt, vagy azért, mert nem tudott megbízni a Bank vezetésében, de ez a visszahívás a számára nagyon nagy elégtételt jelentett.

Veress Lajos hozzájárult ahhoz, hogy Gábor fia részt vegyen a ciszterciek tanúság tételében.¹⁰ 1961. február 6-án lakásukban házkutatás volt Gábor fia miatt, aki a ciszter ifjúsági hittan tanító mozgalomban vett részt. A Rozgonyi Gyurka által szervezett, kirándulásokkal és beszélgetésekkel tarkított, lakásokon folytatott hittan tanítás volt a vétségük. Ezt a hivatalos propaganda államellenes szervezkedésnek minősítette,¹¹ munkájukról megjelent Kamarás István könyve,¹² de később maguk a fiatalok is megemlékeztek értékörző munkájukról.¹³

A házkutatás este 11 órakor kezdődött. Az ávósok az érkezésükkor Veress Gábornak bemutatták az ellene kiadott elfogató parancsot. Kijelentették, hogy erről ő nem szólhat a családtagoknak. A házkutatás reggel hét óráig tartott, öt nagy bőrröndnyi „bűnjelet” szedtek össze és vittek el, közöttük például az összes komolyzenei hanglemezt, mert hátha azon nem az Ötödik szimfónia van, hanem Mindszenty beszéde. Elvitték a diavetítőt is, Gábor hátha azzal is államellenes anyagokat vetített.

A házkutatásnak volt egy különleges epizódja: az egyik 'elvtárs'

10 TÚRÓCZINÉ PESTY Ágnes (főszerk.): *Ciszterci tanúságtétel a kommunista diktatúrában. Sanctitate et fortitudine... – Szentséggel és bátorsággal.* Ciszterci Diák és Cserkész Alapítvány, Budapest, 2017. 173.

11 HOLLÓS Ervin: *Kik voltak és mit akartak?* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967.

12 KAMARÁS István: *Bűvópatakok.* Márton Áron Kiadó, Budapest, 1992.

13 ROZGONYI György – PAPANÉK Gábor – VERESS Gábor: *Értékörzés az '50-es években. Gyurka – Rozgonyi György – ifjúsági közösségének a története.* Ciszterci Diák és Cserkész Alapítvány – Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium, Budapest, 2019.

diadalittasan levette a könyvespolcra Thorthon Wilder *A szent Lajos király hídjá* regényét, mondván, hogy íme, egy klerikális mű. E tudatlanság miatt reménykedni kezdett a család, hogy az Ávó nem olyan erős. Reggel 7 órakor, amikor az Ávósok szedelőzködtek, Gábor nyúlt a télikabátjáért, gondolván, hogy az elfogató parancs miatt őt is elviszik, de ez mégsem történt meg, így óvatosan visszarakta a fogastra a kabátját. Majd nekiindult, hogy a barátait értesítse a házkutatásról.

8. Veress Lajos földi életének vége és emlékezete

1970 májusában megállapították, hogy vastagbélrákban szenved... Csodálatos volt a küzdelme az életért: az egyik nap hol végrendekezett, másik nap hol az őszi kirándulást tervezte feleségével. A június 1-jén történt műtétje után még fontolóra vette, hogy a féléves revíziót elvégzi, betanítja az utódját, majd nyugdíjba megy 68 (!) évesen.

Betegségéből adódó szenvedése nem volt hosszan tartó, mert a szíve 1970. június 5.-én megszűnt dobogni. A temetésén elhangzott beszédek és a sok-sok emlékező résztvevő csodálatosan bizonyították kivételes emberi nagyságát és tisztességét.¹⁴

Közben teltek az évek, a családtagok igyekeztek hozzá méltó életet élni...

Az alábbi részt Veress Gábor első szám egyes személyben közli: *„A Veress család számára nagyon nagy öröm volt a rendszerváltás, azt reméltük, hogy édesapánk, Veress Lajos áldozatvállalása meghozta a gyűmölcset, hazánk végre a rend, a szabadság országa lesz.”*

Ebben a hangulatban vállaltam el én is a felkérést, helyettes államtitkári rangban az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnökhelyettese lettem. Életem nagy élménye volt, amikor Antall József miniszterelnök szobájában letettem a hivatali esküt. Antall József úr az eskü után csendesen hozzám fordult és megkérdezte, hogy ugye székely vagyok... Nem tudom, hogy e kérdése mögött mi volt,... lehet, hogy arcvonásomból következtetett erre...

Nagy reményekkel kezdtem meg az állami vezetői munkát, öröm-

¹⁴ Lásd 2. sz. függelék.

mel jártam a Parlamentbe és a kormányülésekre... Nagyon nagy öröm volt számomra, hogy részt vehettem a Parlamentben 1990. október 23-án az 1956-os forradalom első szabad megünneplésén. A Forradalom ünnepén boldogan gondoltam Édesapámra... Úgy éreztem, hogy az Ő áldozatvállalása, feláldozott szakmai életútja is hozzájárult a rendszerváltáshoz.

Állami vezetői tisztségemből következően részt vettem az 1956-os Forradalom első szabad ünnepén, 1990.október 23-án a Parlamentben a fogadáson. Édesapámra gondolva észrevettem, hogy a Magyar Nemzeti Bank újonnan kinevezett akkori elnöke, Surányi György a fogadáson egyedül ül egy sarokban. A protokolláris fogadásokon mindig kerültem azt, hogy a 'nagy' emberekkel beszélgessek, mindig csak természetes kapcsolatokra törekedtem, de ott úgy gondoltam, hogy nem zavarom meg azzal, ha odamegyek hozzá. Bemutakoztam, mint frissen kinevezett állami vezető és röviden örömmel mondtam neki, hogy Édesapám nevében keresem őt, elmondtam neki büszkén, hogy Veress Lajos volt a forradalom alatt a Magyar Nemzeti Bank Forradalmi Bizottságának az elnöke. Legnagyobb megdöbbenésemre az 1956-os Forradalom első szabad ünnepén a parlamenti fogadáson a Magyar Nemzeti Bank rendszerváltás utáni első elnöke erre a következőket mondta: *„Én nem foglalkozom történelemmel!”* Éreztem, hogy valami még nagyon nincs rendben a rendszerváltással...

Később örömmel vettem tudomásul, hogy a „történelem iránt nem érdeklődő” Nemzeti Banki elnök helyett Bod Péter Ákos lett az elnök. Reményekkel telve állami vezetőként felkeresetem őt, hogy Édesapámról valamilyen módon emlékezzen meg. Ennek eredményeként egy gyűjött borítékban megküldtek nekem egy gyűjött emléklapot...

Újabb kérésem eredményeként, Szapáry György segítségével, aki osztálytársam volt, annyit azért sikerült elérni, hogy a Magyar Nemzeti Bank akkori elnöke (BPÁ) a Magyar Nemzeti Bank Forradalmi Bizottságának Elnökéről az özvegy és a három gyermek jelenlétében rövid negyed órás beszélgetést folytatott és ennek keretében átnyújtotta a (korábban min-

den kísérő levél nélkül megküldött) emléklapot.

Örökké hálásak vagyunk a Magyar Nemzeti Bank későbbi elnökének, Járai Zsigmond úrnak, aki az 1956-os forradalom 50 éves jubileuma alkalmából pár évvel ezek után 2006-ban a hősökre emlékezve emléktáblát avatott a Magyar Nemzeti Bank aulájában és a Zeneakadémián nagyon szép ünnepséget szervezett a Magyar Nemzeti Bank üldözötteinek, mártírjainak. Ezen az ünnepségen végre Édesapánkról is kedvesen megemlékeztek, megkaptuk az 50. évfordulón kiadott emlék érmét és emlékbankjegyet.

9. Epilógus

Veress Lajos családja azonban még a mai napig nagyon keserű szájjal gondol arra, hogy Veress Lajos, aki az 1956-os forradalomban a Magyar Nemzeti Bank Forradalmi Bizottságának az Elnöke volt és ezért a szakmai pályáját áldozta fel, mind a mai napig nem kapott méltó elismerést.

Az elmaradt elismerést csak az kárpótolja, hogy Veress Lajos sohasem az elismerésért, hanem a kötelességének a teljesítéséért, a lelkiismerete által vezérelt célokért dolgozott. Az ő példamutatása oltotta belénk életünk egyik alapelvét: „*Isten látja munkámat és nekem ez elég.*”

Irodalomjegyzék:

- BOTOS János – BOTOS Katalin: *A Magyar Nemzeti Bank története III. A jegybank útja rendszerváltozástól rendszerváltozásig 1948–1989.* Tarsoly Kiadó, Budapest, 2004.
- HOLLÓS Ervin: *Kik voltak és mit akartak?* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967.
- KAMARÁS István: *Búvópatakok.* Márton Áron Kiadó, Budapest, 1992.
- PETŐ Iván – SZAKÁCS Sándor: *A hazai gazdaság négy évtizedének története (1945–1985). I. kötet. Az újjáépítés és a tervutasításos irányítás időszaka.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.

- RAJTY Tivadar: *A hites könyvvizsgálat jogszabályai és a hites könyvvizsgálói intézmény Magyarországon. A Magyar Hites Könyvvizsgálók Egyesületének Kiadványai 1.* Magyar Hites Könyvvizsgálók Egyesülete, Budapest, 1941.
- ROZGONYI György – PAPANEK Gábor – VERESS Gábor: *Értékkörzés az '50-es években. Gyurka – Rozgonyi György – ifjúsági közösségének a története. Ciszterci Diák és Cserkész Alapítvány – Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium, Budapest, 2019.*
- SÁRKÖZI Zoltán (összeáll.) – KÁLNICZKYNÉ KATZ Veronika (kieg.): *Magyar Általános Hitelbank Rt. A Magyar Országos Levéltár segédletei 20.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2005. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLsegedl_20/?p-g=0&layout=s (Letöltés ideje: 2023. december 12.)
- SEBŐ József: *Moira – Brusznyai Árpád élete és kora.* Kairosz Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- SERÉDI Jusztinián (szerk.): *A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus emlékkönyve.* Szent István Társulat, Budapest, 1938.
- SÜMEGH László: *Alberfalvi történetek.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2013.
- T. K.: *Alberfalva 200 éves.* Újbuda, 2019. február 27. <https://www.ujbuda.hu/ujbuda/alberfalva-200-eves> (Letöltés ideje: 2023. december 12.)
- TÚRÓCZINÉ PESTY Ágnes (főszerk.): *Ciszterci tanúságtétel a kommunista diktatúrában. Sanctitate et fortitudine... – Szentséggel és bátorsággal.* Ciszterci Diák és Cserkész Alapítvány, Budapest, 2017.

1. sz. függelék

Veress Lajos hagyatékában talált tanulmányai, kéziratjai

- VERESS Lajos: A finanszírozás. Az Adó és Könyvvitel kiadása, Budapest, 1932. 16. oldal
- VERESS Lajos: Könyvvizsgálat. 1933. 3 oldal *(kézirat)*
- VERESS Lajos: A dolgozó tőke fogalma. 9 oldal *(kézirat)*
- VERESS Lajos: Az iparról. 8 oldal *(kézirat)*
- VERESS Lajos: A későbbi változások számításba vétele a vagyontárgyak értékesítésénél. 1941. 6 oldal *(kézirat)*
- VERESS Lajos: Az ipari vállalatok alakulásánál felmerülő kérdések. 3 oldal *(kézirat)*
- KARDOS Géza – VERESS Lajos: A kisipari szövetkezetek belső mechanizmusa. Kisipari Szövetkezetek Országos Szövetsége. Készült a KISZORG gondozásában, 1970. 102 oldal

2. sz. függelék

Dám Ferenc, az Ülőbútor KTSZ szövetkezeti elnök búcsúbeszéde Veress Lajos temetésén

Kedves Lajos!

Vannak percek, amiknek tartalmát nem lehet szavakkal megfogni, mert a szavakban kettétörik a gondolat. A szellem tragikuma ez, hogy nyelvünk minden gazdagsága mellett még a felét sem tudjuk elmondani végtelen érzéseinknek. Mintha a természet a legmélyebb érzések számára a szavakat megtagadta volna.

Ezért állunk megrendülve, mindannyian e sír körül, mert olyan ember távozik közülünk, akit őszinte tisztelet, szeretet és megbecsülés övezett.

Egy emberöltő dolgok hétköznapjaiból mi – közvetlen munkatársaid – az utolsó évtizedet töltöttük együtt. Életemből azt az időt, amikor az

esztendők már gyorsan futnak, szállnak, mert a legértékesebb, legszebb évek. Számunkra, mégis mintha megállítottad volna az időt, bizonyítva az élet tragédiáját, hogy a lélek öregnek születik és megfiatalodik, a test pedig fiatalnak születik és megöregszik.

Szeretted az életet és családod után munkahelyedet, második otthonodat. Tőled tanultuk, hogy az ember örülni tudjon, ahhoz fiatalnak kell lennie, hogy megtanulja becsülni az élet minden apró örömmorzsáját sokáig kell élnie.

Mint a tóba dobott kavics önmagadból belülről kifelé haladva folyton bővítetted emberi kapcsolataid körét.

Ragaszkodtál barátaidhoz!

A megnyert barátságot tisztán őrizted és sértetlenül mentetted át az élet viharzónáin.

Te, jó barát maradtál mindig és ezzel a legszebb emberi eredményt érted el.

Mindez lényegedből sugárzott!

Szeretted az embereket és ők is szerettek Téged.

Ma már tudjuk, hogy betegen, csodálatos belső erővel az utolsó napokig jártál a két éltető pólus, a család és munkahely között.

Nem tudtál, ... nem akartál, ... nem akartunk megválni!

Kedves Dr, Veress Lajos!

Az ülőbútor Ktsz vezetősége és minden dolgozója nevében búcsúznak Tőled!

Emlékezetünkben a szeretet gyertyái túllobognak e sír világán és nem múlnak el soha.

Búcsúzom Tőled Lajos!

1970. június 15.

Dám Ferenc

A Studia Wesprimiensia 2023. évi I-II. számának szerzői

Dr. BIRHER NÁNDOR egyetemi tanár, Veszprémi Érseki Főiskola

Dr. FODOR JÁNOS főiskolai tanár, Veszprémi Érseki Főiskola

Dr. IVONY ÉVA főiskolai docens, Veszprémi Érseki Főiskola

Dr. KAHLER FRIGYES Széchényi-díjas jogtörténész

Dr. habil. LEVELEKI MAGDOLNA főiskolai tanár, Veszprémi Érseki Főiskola

MAGVAS MÁRIA mesteroktató, Veszprémi Érseki Főiskola

Dr. NYILAS MIHÁLY főiskolai tanár, Veszprémi Érseki Főiskola

Dr. ROSTA ANDREA egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

TÓTH TAMÁS római katolikus pap, doktorandusz, Pázmány Péter
Katolikus Egyetem HTK Hittudományi Doktori Iskola

Dr. TÖRÖK ISTVÁN IZSÁK OSBM főiskolai docens, Veszprémi Érseki Főiskola

Dr. VERESS GÁBOR professor emeritus, Pannon Egyetem